

જેની છાયામાં આ  
લખાયું છે  
તેના  
અ  
૨  
લે.

અ. ના. લેટ.

પ્રભાત ક્ષેત્રમાં આન્તર કલ્પકથી ચાલવોનો  
 વિનાશ થયો તે પછી શ્રી કૃષ્ણચંદ્રને બાણું  
 વાગ્યું અને પીપળાના વૃક્ષને અડેલીને બેઠા.  
 ત્યાં તેમના એક સખા આવી ચઢ્યા તેમને  
 તે પોતાનો પૂર્વવૃત્તાંત—માતા—પિતાના  
 કારાવાસથી માંડીને ચક્ર-કુળના અંતમુખીનો—  
 કહે છે આ આત્મ-કથા પ્રસ્તુત કાવ્યનો  
 વિષય છે

આપું કાવ્ય-છેલ્લા એક મ્લેક સિવાયનું—  
 શ્રીમુખથી નીકળેછે, અને તે અનુપદ્ય  
 વૃત્તમાં છે.

અ. ના. ૧૬૬.

# શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર.

(૧.)

મથુરાનો દુર્ગ-કારાગૃહ-યમુનાતટ-દેવકી  
વસુદેવ-કંસ.

- ચાલતાં સત્યની વાટે વેઠવાં વડ સંકટો;  
આવે ના સાચને આંચ છે એ નીમ વિધિતણા. ૧
- સ્વપ્ન મોહક ભાવિનાં ભૂલીને ભૂત ચિંતણું,  
પરાણો પુષ્પમાં ધુમે ધુમે દૃશ્યો સ્મૃતિ ડગ્ગુ. ૨
- રમે છે મનમાં મહારા દુર્ગ જે યમુનાતટે  
ઉગ્ર વીર સમો ઉલ્લેહકાવે કાળશક્તિને ૩
- ભરે છે ભય ને ભીતિ પ્રવાસી પ્રેમીના મને  
ન્યાણે અમીલીના નેણે મહારા જન્મ નિવાસને. ૪
- શસ્ત્રના સાજમાં નિત્યે રક્ષતા શૂર સૈનિકો  
વિકાળા વાઘના જેવા યોદ્ધાઓ યુદ્ધ ભાવિકો ૫

- નજીકે જન આવે જો પોકારો કોધથી કરે  
 ત્રાસદા નાંખતા ત્રાક હિંસાળાં પ્રાણીઓ વને ? ૬  
 સમીપે શોભતાં વૃક્ષો પત્રે પુષ્પે પરાગથી  
 ગણે ના ઉત્થતા એની, નિર્ગમે કાળ શાન્તિથી ૭  
 યોધની આકરી ચીસો કારમા ઘોષ શસ્ત્રના  
 મુણીને પંખીઓ નાસે પાસે શાન્ત અરણ્યમાં. ૮  
 મંદ ચાલે વળે પાછાં વૃક્ષો નેહ ન્યાળીને,  
 પ્રેમાસક્ત બન્યાં ઉરે કહી ના લયને ગણે. ૯  
 જમાતો એમની જામે, નિકુળે આવકારતાં  
 ખીલતાં ખેલને હૈયાં તરૂંઓ હર્ષ કુલતાં. ૧૦  
 નિકુળેમાં વસ્યું નાનું આમ શું પંખીઓ તણું  
 ઉત્સવે દેવનું ધામ આનંદી નાદથી લયું. ૧૧  
 પ્રભાતે આભઆરેથી લાલુ કિરણાવલિ કરે  
 સ્પર્શકારે સ્નેહથી કુંજે સુવર્ણે લોભને રસે. ૧૨  
 તેજે પુર્યાં તીરે પાન્તે પુષ્ટ-દેહ તરૂંવરો  
 ધરન્તાં યાકની થાળો નિમંત્રી વેગી વિહંગો ૧૩  
 પાસે પ્રોઠાડપે પોદી લગિની યમરાજની  
 ગ્યામળા સ્વચ્છ ગાત્રેથી ગંભિરે મુખ રાજતી, ૧૪  
 કાળી કાલિન્દીના તીરે જતાં સૌ સ્નાન માણવા,  
 કરતાં જગદીશઓ અંગમાં સ્ફુર્તિ આણવા. ૧૫

- સરિતા નિર્મળાં નીર યનાવે તન નિર્મળાં  
પ્રોત્સાહે માનસો પુરી સ્વાસ્થ્ય આનંદ અર્પતાં. ૧૬
- આવતી નેહીલી ધેનુ, છલંગે વત્સ આવતાં,  
આવતા મહમાતેલા સાંઠ ગોધણુ સાથમાં. ૧૭
- કાદવે શ્રંગને રંગી યુદ્ધ આરંભતા તહીં  
આસપાસ તરફુન્ને ગર્જનાથી રહી ભરી. ૧૮
- મેળવી શ્રંગમાં શ્રંગ ગેલતી તટ ગાવડી,  
મેઢાને મસ્ત વત્સોની લીલા ખેલની ખીલતી. ૧૯
- સાક્ષમાં છોગલાં સુકી આવતા ગોપ બાળકો  
લાડતા સુરથી સાથે, વાયુ સાથે લતા ફુલો. ૨૦
- વાણી ત્યાં વેગથી છુટે મસ્ત હાસ્યે શિષુવણી  
નલે કલ્પોલતી નાણે પાવસે પંકિત હંસની. ૨૧
- નારીઓ ગુણ-ગર્વિલી શિરને શણગારીને  
મટુકીથી વડી તારિ લીધે એ વળા પથે ૨૨
- આનંદી વઢનો દીસે, શોભતાં રનેહનણુલાં,  
વિનોદી વાતથી નાચ ઉછાળે ઉર એમનાં. ૨૩
- બાળાઓ બાળલાપામાં ગાયનો કીલકારતી  
ઝેસીને રમ્ય રેતીમાં ઘાટીલા ઘાટ માંડતી. ૨૪
- ઘાટ દોખી રીઝે ઉરે હાસ્ય-છાયાં સુખો દીસે  
નિર્મળી રાત્રીએ ન્યાળો તારા આનંદતા નલે. ૨૫

ભક્તિ-યુક્ત ચર્ધ ચિ તે યમુના સ્નાન ગણિયા  
 આવતા ચાત્રીઓ તીરે પાપના પુજાગાવા ૨૬  
 દિદારે દુર્ગના દેખી વિચારે વમળે પડે  
 જોવાને દુર્ગવાળીને ચક્ષુઓ દીર્ઘતા ધરે ૨૭  
 આર્યે આપને જોડે ભીમ ભીમણતા ભર્યો  
 દોડતી સરિતા માથે દુર્ગ એ અચળો ખડો ૨૮

—\*—\*—\*—\*—\*—\*—\*—\*—\*—

દંડકી સ્વર્ગ દેવીશી રાજા દેવકની સુતા  
 ભરેલા હૃદયે એના કોમળા ભાવ માતના ૨૯  
 રાજે પ્રસન્નતા મુખે નિર્મળી નભ કાન્તિશી  
 ધસે છે ભવ્યતા માહી વીરમુખે વીરત્વશ્રી ૩૦  
 માતાના ચાડ નેત્રોમા પૂર સૌજન્ય ઉછળે,  
 તાપથી તમ ઉરોને હીમશ્યા ચિતળા કરે ૩૧  
 નદીના તીર ઉભેલા અતિકામ તરૂવરો  
 પ્રીતથી પથીને દેતા વિસામો સ્નિગ્ધ છાયનો ૩૨  
 તિમામો ફુણિયા કેરો, મિષ્ટને મૃદુ શબ્દથી  
 ઠાણેલા દુર્ગની ઝાળે આશ્વાસી સાળી ઠારતી ૩૩  
 પારકી પીડ પેખીને આર્દ્ર અતર એ બને,  
 સૂર્યનો તાપ સાળીને હિમ હિમાચળે મળે ૩૪  
 રાજતુ માતતુ ઉર વિશાળા વારિધિસમુ  
 દેતા ઉદારતાથી એ કદીએ ન્યૂન ના બન્યુ. ૩૫

કપટ દે કુર ને કુડા ધરન્તીના કદી દિલે  
 સમાએ વસુધા જેવી વીસરે દેખ-વેરને. ૩૬

કૃતઘ્નીએ દીધાં કષ્ટો ધૈર્ય ધારી નિવારતી  
 વેર લેવા જતા વેરી વારતી વિમળી-મતી, ૩૭

ક્રોધ ના દિલને દુભે, નાસતો ક્રોધ સંયમે,  
 વિરોધે હાજતો વેરી ક્ષમાનો નિધિ ન્યાળીને. ૩૮

પ્રભુની રતીમાં રંગી સ્નાનના ગોરવે પુરી,  
 લોક કલ્યાણમાં બહેતી રહો ભક્તલ ભાવની. ૩૯

ગમે ના ગર્વના ઘાટો સત્તાનાં ઘેન જો કદી  
 નેત્રની નજીકે આવે ઉતારે ગ્રેય પાણીથી. ૪૦



વસુદેવ પિતા સ્હારા વીર્યશાળી યશોધના,  
 અંતયે એમને જોઈ યોદ્ધાઓ ગોરવો-ગળ્યા. ૪૧

વિક્રમે સૂર્યશા શોભે, સૌમ્યતા ચિતરફિમની,  
 શુકની મૃદુ કાન્તિની દિવ્યતા હૃદમાં ઠરી. ૪૨

ભરેલું અંગને રંગે ગોર એ હિમગિરિશા  
 વિસ્મયે જનતા લાળે ભોમ ને મૃદુતા જમ્યાં. ૪૩

મધુધી પાણુ છે મીઠી, નેહ તો વઢને વહે,  
 બાળ નાનું ચર્ધ રાજ હેતથી હાથમાં પરે. ૪૪

કસેદા શસ્ત્ર ને ગ્રસ્તે બળે છે બે ભુજોભર્યા,  
 ધર્મના દંડના જેવા દંડ બે દેહમાં ધર્યા. ૪૫

નેત્ર જે કડ્ડણા કેગ આગમે મન્ની-વિગમ્યા,  
 પ્રથાન્દો પ્રથના ગો વિશ્રાગા દ્વયે ગમ્યા ૪૮  
 ગાળી ને પ્રાણને માગે માધુ એ એકથી દીએ  
 નિન્ય જાલિન્તા ગાદી ઉડા દુગ્ધ નહિ ધને ૮૭  
 મિત્ર છે એ અમિત્રોના અઠાનો દાનથી દે-  
 નતા, મડો નેડેને ગજતા કષ્ટ નર્વને ૪૯  
 નાનવાન ન્હી ગયા, મોકળુ મન તો ભમે  
 ઉડા અધ્યાત્મ <sup>તોને</sup> લક્ષ્મી ધધનો ધધનો ન રૂહે ૪૯  
 ચંદ્રવશી પિના મ્હાગ ચંદ્રની લક્ષ્મીશી લ્હી  
 નન્માને માવડી મ્હાગી એક અદ્વિગુણને અમરી ૫૦



મતિબ્રહ્મ જન્યા કને માત ને તાત માહન  
 દુર્ગના કોજો નાખ્યા કાગનો આડ ટાગળ ૫૧  
 દયા ના વરા છે દિવે, સ્વાર્થ પ્રાણત્ય ઠે પૂ-  
 ર્ણિયાગુ ગર્વમા માતો એ વે વમે મને ૫૨  
 નેન ગાત્મન્યને ત્યાગી ઉચ્ચ લાવો અભાણી  
 ભગિની ના ગણી એવો વોલને મહમા ડુળી ૫૩  
 વદાના વ ધને એણે, ક્ષત્રીના ટેકને ત્યજ્યા,  
 અધર્મી મજ નાગને પાપના પ ધને લજ્યા ૫૪  
 વોલન વોલ ફીઠા છે કદીએ વોલીના મને?  
 મુનાર્ગે વા કુમાર્ગે વા માધતા ધ્યેયને જ એ ૫૫



રાજ્યની મસ્તી છે ઉરે, લક્ષ્મીના લાડથી વધે,	
જીવાની જોમ-પૂરે છે, સંયમો સરતા દીપ્તે.	૫૬
માતને તાતને દુષ્ટ આપતો ત્રાસ સંતતે	
લરેલા સરને વાયુ નહિ છુબ્ધ કરી શકે.	૫૭
સંહાર્યા બ્રાતને એણે, સંહાર્યાં કુમળાં ઉરે	
સંહારી છે દયા એણે પાશવી વૃત્તિએ પુર્યે	૫૮
“પ્રજાના રંજને રાજ” પ્રજાનાશથી રાચતો,	
પ્રજાના પ્રેમ પાછે એ દીસતો અદ્ય પ્રેતશો.	૫૯
ત્યજેલી નારીશી દીસે પુર્વ રમ્ય મધુપુરી	
કંસના કુર કૃત્યોએ શૂન્ય-કાન્તિ જરા સમી.	૬૦
નહિ ઓજસ્વી વીરોનાં રાજતાં તેજ શૌર્યનાં,	
નહિ શાન્ત મુનિઓનાં માનમો શ્રેય સાધતાં	૬૧

તા. ૮-૧૦-૪૩.

૧-૧૧-૪૩.



(૨)

### કૃષ્ણ-મન-મજ પ્રસ્થાન

દુ મે બુદ્ધિ ખીલે, શ્રીખે ઝીલે ભરતો રવિ  
 પુષ્પને, આતપે આવે રેવો શુ રમની મહી ૧  
 આવતો શ્રાવણી માગ મેઘના ભગ માજમા  
 ગિદેશે એ પ્રવાનીને આપતો નભર્ણુ આસના ૨  
 ભરેલા નીરથી ઘરા દોડના વ્યોમ વાહના  
 ગર્જનાઓ થની ગાદી, દામિની દેહ નીપતા ૩  
 માતનુ મુખ દીપ્તિના પ્રકાશે સૂર્યના નમુ,  
 વિલોકી વિક્રમે મોઢે પિતાનુ ૭૦ પદ્મશુ ૪  
 અપ્ટમી મધ્ય રાત્રીએ પ્રવામી પૃથ્વીના બન્યો  
 ભરેલા હેનથી હેયે ભરેલે નેણ ચોપીઓ ૫

- તિમાસે માત ને તાત વીતેલાં વીતકો રૂમરી,  
 આપતાં અંતરે ઘેર્ય લાવિના લાવ ચિંતવી. ૬
- નંદ મિત્ર તણા ગેહે જાળાનો જન્મ સાંભળી  
 પૂર્ણ સંકેતની લેવા દૃષ્ટના મનમાં ઘડી. ૭
- દુર્ગનાં દાર ખુલ્લાંજો ને રક્ષકો ઘોર ઘોરતા  
 લાગ લેખી દ્યો નિશ્ચે સજ્જાને જાળ સાંપલા. ૮
- ધડુકે મેઘ, દિશાઓ દામિની દમકાવતી,  
 મંદ વૃષ્ટિ, શિશુ લેઈ તાતની ત્રજમાં ગતિ. ૯
- દામિની દીપકે આડ્યા નદીનાં નીર લેદીને  
 નંદ જાણુ તણા ગેહે, લેટીઆ મિત્ર મિત્રને. ૧૦
- જાળ લીધો અને દીધી જાળા ઘાયલ હસ્તમાં  
 તિચર્યા વસમી વાટે, આવીઆ દુર્ગ દારમાં. ૧૧
- ફેલદી હસ્તમાં સોંપી જાળા તેજરૂપે ભરી,  
 નિહાળી નેહથી દાળી હૈયે વાત્સલ્ય લાલથી. ૧૨
- આંસુઓ આંખમાં રેલે, શબ્દ ના સુખથી રાચે,  
 શોકથી ભાવી માટે તે ચિંતાના પાશમાં પડે. ૧૩
- જયાવી જાળ પોતાનો નિચારે પુત્રીના પડી  
 દેરાની ક્રોધવેદીમાં નિશ્ચે જાળા જાળી જાલિ. ૧૪
- શિશુને રક્ષવા માટે સુદ્ધિઓ દુદ્ધે રચે  
 વિલોદી આસુરી વૃત્તિ નિરાશા ડોકીયાં દરે. ૧૫

ઉવા આકાશ ઉત્સર્ગે પધારી પ્રાચીમા મુદ્દે  
 મુણ્ડીને બાળનુ રોણ પ્રમાર્યા ચક્ષુ રક્ષકે ૧૬  
 જન્મેણુ બાળ જાણીને પ્રામાદે મ્હાજવે જતા,  
 ભૂપને વ્યગ્ર વાણીમા બાળજન્મ જણાવતા ૧૭  
 મુણ્ડી ટ્રેનિડની વાણી રાજના મુખડા પરે  
 ગના પલટા આવે, અધ્યાએ આવતા નહે ૧૮  
 દામને દાસીઓ ધાયા ભૂપની સ્થિતિ ભાળવા  
 ગતિ સ્થિર બની ઉભા સ્વામી શાસન મુણ્ડવા ૧૯  
 દંખીને વ્યગ્રતા સૌની કસ ક્રોધ ધરી દિલે  
 સભાળી ખડ્ગ પોતાનુ, પડે છે દુર્ગના પથે ૨૦  
 રક્ષકે સાથમા ધાયા, ખેડાચ્યા સૌ કેદવાસમા  
 દેવકી નણકે ઉભી વદે છે રાજ રોપમા ૨૧

કે સ—

“બાળ એ હસ્તમા આપો શુન્યચિત્ત બનો નહિ  
 મૃત્યુ વાટ જુએ એની શત્રુ આજે ગદ્ગો અર્હિ” ૨૨  
 ઠળીને કારમો કોપ માતાએ મૃદુલા સૂરે  
 વિનવ્યો વિનયે બ્રાતા, બ્રાત જે યમરાજ છે ૨૩

દેવકી—

“પુત્ર ના, પુત્રી આ પેઓ, તેજમા તરલાસમી  
 ભગાવો વ્યગ્રતા લીતિ, ચ દ્રલેખા નહિ ખુની, ૨૪

- પુષ્પની પાંખડી આ છે, નારી છે પુષ્પની લતા  
 દયાને દેવી લાવો સૌ વર્ષની સાથ વાધતા, ૨૫
- કોમળા કમળો જેવા બધા ચે બાળકો દીધા  
 દેહના બંધથી છુટી મુક્તના માર્ગ સંચર્યા. ૨૬
- સંધુએ આંખથી દેખ્યું હવે દેખાય આ નહિ  
 સંહારો શિવ આ કાયા બચાવો બાળ રાજવી! ૨૭
- માનો ના બાળકી મ્હારી, રાખજો રણુવાસ એ,  
 ભાણીની લાડકી થાશે, રાણીનું મન રંજશે. ૨૮
- પ્રહ્લોતાં પ્યારથી એને માત જેમ હુલાવશે  
 અમોલા લ્હાવ લેખને સદા આનંદશે હૃદે. ૨૯
- પિતૃલોકે સહુ પુત્રો પધાર્યા તમ પુણ્યથી,  
 હવે આ વંશવેલીને સાચવો, લાઈ! સ્નેહથી ૩૦
- વીર્યવંત વીરા મ્હારા! રાજવી છો મહામતિ,  
 લ્હમારી વિશ્વમાં કીર્તિ છવાઈ સૂર્ય તેજશી. ૩૧
- નરેશો ઘાત નારીનો ચિંતવે મનમાં નહિ,  
 ક્ષત્રીની વટ લાજે ને પ્રતિષ્ઠા બાય કુળની ૩૨
- પુત્રીએ પૃથ્વીમાં વાસ ટેરાઈ પ્રભુથી કીધો,  
 હજી જીવનનો એણે લ્હાવો ના લગીરે લીધો. ૩૩
- સુકુમાર શરીરે છે ચશીતેજસમી રૂપે,  
 પ્રકાશે તારલા જેમાં એનાં નિર્દોષ નેણુ બે. ૩૪

- પીછાને સર્વને ગ્રેમી, દેખીને દેષ ના દ્રવ્યે,  
સમત્વે માણતી મોજી, આનંદે સ્થાન એ વારે. ૩૫
- આપું છું આપના અંકે, સુના એ આપની લહો,  
વહો વત્સલતા ઉરે બાળા રક્ષક એ બનો." ૩૬
- વિરામી દેવકી વાણી કંનના હૃદયે પડી  
ભાવના બળથી પોષી, ચિન્તે અંતર ભૂપતિ ૩૭
- "બચાવું" "બાળને આપું કરાળા મૃત્યુના કરે"  
વિચારો વેગથી ધાતા ક્ષત્રીના કુબ્ધ માનસે ૩૮
- ઝગે જ્યાં સ્વાર્થનો લાગુ અસ્ત સફળતા તારણ  
દેહ સંરક્ષણે રાચ્યો ફેંકતો દૂર એ દયા ૩૯
- અકથી અજગી કીધી, દાસના કરમાં દીધી  
બોમને વીધતી બતી વીજળીસમ બાળકી ૪૦
- કાષ્ટની પ્રતિમા જેવા સ્તબ્ધ છે જડ સૈનિકે,  
મારવી બાળ કે એને રક્ષવી બાણતા ન કે ૪૧
- નીહાળી આબુબાહુએ પછાડે શિશુ પૃથ્વીએ,  
યર્ષ અદૃષ્ટ દૃષ્ટિથી, નીકળે વાણ શું નભે ? ૪૨
- "રમે છે પ્રજામાં વેરી, નિઃશ્ચે સંહારશે તને,  
વૃથા છે યત્ન આ તારા નિધિંલેખ નહિ ટળે ૪૩
- સુણી આ ગેળની વાણી વિસ્મયે વ્યગ્ર છે સહુ,  
રક્ત ઉડી ગયું એનું નષ્ટ છે બાળ દેહનું. ૪૪

ચિત્ત' છે સ્તબ્ધ આધાતે, તેજનપ્ત તરૂંસમો,  
 ચેપ્પા દિણ ગન્યા સર્વ મ્હાલતો ભાવ મૌનનો ૪૫  
 દેવકી દેવને જોઇ આંખમાં અશ્રુઓ ભરે,  
 રડે શું કાળનો દૂત ? વેણ ભૂપતિ ઉચ્ચરે. ૪૬

કેસ—

“જનો જન્ન કરી રાખે વિનાશે વિધિ એહને,  
 મનુષ્યો આપશક્તિના ત્યાગતા નહિ ગર્વને. ૪૭  
 નાશવંત નહિ પ્રીછયું, કાળશક્તિ નહિ કળી,  
 ફેળના ગર્ભશા પુત્રો સંહાર્યા કુદ્ર ભાવથી, ૪૮  
 અહંતા પૂર્ણ પ્રાણદયે રાજતી સર્વ અંતરે  
 સર્વ શક્તિતણે ગર્વ પ્રોત્સાહે દુષ્ટ કર્મને. ૪૯  
 રીળાબ્યાં રાંકડાં હેયાં વિસ્મરીને દયા ખરે,  
 ધૈર્યના આશ્રયે રૂઢેતાં ગણ્યાં ના સંકટો ત્હમે ૫૦  
 દેહવાસે પુર્યા ત્હોયે કદુ વાયક ના વધા  
 અમારાં કાળ વાક્યોને નહિ દર્કારતા કઠા. ૫૧  
 સસુદ્રો છે સમા કેરા દીસો ના ક્ષુબ્ધ કેા દીને  
 ભલે અંજાનિલો વેગી કુંકતા જોમ ચોદિશે.” ૫૨  
 બોલી, વંદી, ઉઠ્યો વેગે રાજ પ્રાસાદમાં પળે,  
 દાસ દાસી તણો સાથ ચોટની જેમ ચોસરે ૫૩

(૩.)

બજા નિવાસ-જશોદા-નંદ.

- સહભાવે હૃદયે સુતા સિંચાઈ રનેહ-વારિએ  
પ્રકાશે પૂર્ણ પ્રાબલ્યે ઇંદુયા શર્દ રાત્રીએ. ૧
- માતાથી અધિકી માતા, પિતાથી અધિકા પિતા,  
જશોદા નંદને બાણે નિધિ વતસલતાતણા. ૨
- મધ્યમે કદ છે માતા ઉજ્જવળે દેહ દીપતી,  
યુગ્મ નેત્રે પ્રકાશંતી મેધાની જ્યોતમોહિની. ૩
- ધર્મધુરંધરા ધિરા હન્યવી દીર્ઘ દષ્ટિ છે  
હારતી દગ્ધ ઉરોને શિતળાં અમીચક્ષુએ. ૪
- પતિપ્રેમે પુરુષ હૈયું ઇંદુપ્રેમે નિશ્ચાતાણું  
નેસ જોજસ્વીતા-દીપ્યા વસંતે તન પૃથ્વીનું. ૫



- ગંગાના ધોધશી વ્હેતી માત ઉદાર વૃત્તિઓ  
 દીનતા દૃષ્ટિએ આવે શિષ્ય અદૃશ્ય એ જુઓ. ૬
- જોખીને દુઃખમાં દુખ્યાં દાઝતું ઉર કોમળું  
 હયાના અમીઓએથી શાન્ત છે દુઃખ દુઃખીનું ૭
- જનો આનંદવા માટે ઉતરી દેવી ભૂતળે  
 વૈશમ્યોને સમાવે એ અગાધી શાન્તિના ણળે ૮
- મૌઢી કાયા પિનાકેરી પ્રોઢ દિવ પિતાતણું  
 પ્રોઢ પ્રેમ પિતાકેને માણુ ધણુ ધેનુનું, ૯
- પિતા છે ગોપના નેતા, શકશા દેવ-કુળના  
 પ્રતિષ્ઠા ભૂપને આજે, ઓજ્ઞની સવિતાસમા ૧૦
- કામધેનુ મમી ધેનુ હજારો નેસમાં વસી  
 પિતાની પ્રેમદૃષ્ટિએ આનંદે ઉલ્લસી રહી ૧૧
- ઉમંગે ચારતા ગોપો ગાયના ધણુ ગોકુલે  
 ભરેલા અંગની ગોરી ભાળી ગર્વપ્રકુલ એ ૧૨
- હૃદી દુધ અને ઘીના પાત્ર પૂર્ણ રોકે ભયાં  
 વારિધિ વારિએ પૂર્ણ જેમ નિધિ કુબેરના ૧૩
- અવસર છે ગોપનો તાસ ગોરસે ભરપૂર એ,  
 પ્રેમ ઉદારતા પોખી આતના જન આશ્રયે ૧૪
- ધેનુ વત્સ વૃષો વાઘ્યાં, વધી વિપત્તિ ગોકુલે  
 વૃદાવનતણી લક્ષ્મી આકર્ષે ગોપકુળને ૧૫

- ચરા છે વનમાં મોટા, સમીપે સરિતા વહે,  
ગિરિરાજતાણી છાયા ગમે છે ધેનુ ગોપને. ૧૬
- રમ્ય એ વનની ભૂમી વૃક્ષ ને વેલીએ ભરી,  
મુલાસી આર પુષ્પોથી શાખાઓ ફળથી લથી. ૧૭
- મંડવેગે વહે વાયુ પુષ્પની વાસથી ભર્યો  
હુલાવે જનનાં હૈયાં માતને સ્નેહ ગાળને. ૧૮
- ધુમતી ગાય ઉત્સાહે પ્રકુલ્લે પેટને પુરી,  
ગોપનાં હૃદયો મોઢે પેખી પીન પયોધરી. ૧૯
- ઉછાળી પુચ્છને ઉંચે કોડતાં મસ્તીએ ચઢી  
રમુછ વલ્સનાં વૃંદ મોહ-મત્ત વને ધની. ૨૦
- ચારવા વલ્સ લૈભતા કુમારો વન કોડીલા  
✓ ગાદ્યકાળ વહી જતાં માતા દે મુજને રજા. ૨૧
- વળાવે ધોતીનો કચ્છ સાફો એ જાંઘતી શિરે  
મોરપિચ્છ મહીં ખોસી મુખ એકટશે ભુએ. ૨૨
- કામળી રકંધપે મુકી લાકડી કરમાં અહી  
ઝોળીમાં ભરીને ભાથું વાટ મહેં વનની લીધી. ૨૩
- સાથીઓ સ્વાગતે પુરા અરણ્યે દોરતા મ્હને,  
ગાઢી શીળી તરૂછાયે બપોરી ગાળતા અમે. ૨૪
- ખોલીને ભાથુની ઝોળી પાથરે વાની પત્રમાં,  
અધુરું એકબીજાનું પૂરતા પ્રેમથી બધા. ૨૫

- ત્યાકતે ગમ્મતે મોદે ગોષ્ઠિએ ગાળતા ઘડી  
 નરંગો હાસ્યના ઉઠે નર્મવાક્યો સુણી સુણી. ૨૬  
 કુમારો મોકળે દિલે ખેલતા વનપાથુશા  
 અમારા ઘોષથી ગાળે વિશાળી વનરાંજી આ. ૨૭  
 અરણ્યે ફરતી ધેનુ મ્હાલતી રાજરાણીશી  
 નિશ્ચમે વૃક્ષછાયામાં હૈયે વત્સલતા ભરી ૨૮  
 મત્ત માતંગના જેવા ગર્જતા સાંઠ ગર્જીલા  
 સિંહનાદ કરી જાણે આમંત્રે અરિ યુદ્ધમાં. ૨૯  
 તરૂને તાઠતા થુંગે માતેલા મત્સરે, પટે  
 ભાંજ્યાં નાનાં ભૂમી, મોટાં તરૂંઓ તણુ ના ડંગે. ૩૦  
 સંધ્યાએ ધેનુની સાથે કિયોરો આવતા ગૃહે,  
 વિસ્તારી નેણુને માતા દેખે આતુર થૈ પથે ૩૧  
 ફરથી મુજને ન્યાળી સ્મિત માતમુખે સ્ફુરે  
 દોટમાં આવતાં હસ્તો પ્રસારી બાથમાં લીએ, ૩૨  
 ચુંબનો આહથી દેતી છાતીસાથ દબાવીને,  
 નિહાળે નેહથી નિત્યે વસો ને મુખ મ્હાડું એ. ૩૩  
 પછી તો પ્રશ્નની વર્ષા જનેતા વરષાવતી  
 તોતળી વાણીમાં આવે અધુરા ઉત્તરો તરૂં. ૩૪  
 માત ને પુત્રની ગોષ્ઠી સાંભળી તાત નંદતા  
 હિસાહિ અંકમાં લેઈ સ્નેહથી ચિર સુધના. ૩૫

- નેહના નિધિશા નેહો ન્યાળી અંતર ઉછળે  
 દિવ્ય આનંદ-દીપ્તિએ આવતો વ્રજના ઝગે ૪૬
- તોફાને બાળકો રાથે માત ના ગણતી ઉરે  
 ગોરસી ભાંગીને ખાતો દેતો માખણ મિત્રને ૪૭
- વત્સને છોડીને કાદી ધેનુને ધવસવતો,  
 ફંહોતા ધેનુ પયોધારે દુધ હું મુખમાં પીતો ૪૮
- ધેનુને દોહવા માટે ગોરસી સાથ સંચરે,  
 પ્રસારી પગ ઉણીને માર્ગ રોકું હું માતને ૪૯
- વધે જો મસ્તી મ્હારી તો સોટી એ હસ્તમાં થાડે,  
 દોડું હું, દોડતી માતા યાકીને અટકી રહે ૫૦
- બહાલથી વળગું કાટે ફેરવે કર મસ્તકે,  
 કાપ લોપ થઈ જાય પ્રેમનું હાસ્ય પેખીને ૫૧
- ૫૨ સ્મરે શું શું ! ભૂલાયે ના સંસ્મરણો જસુ માતનાં  
 જલુ આ ના અઠા માય પુત્રથી શત જન્મમાં
- માત-બાંધ્યો વડો ભાઈ સજ્જ રહે અમ રક્ષણે,  
 મુખારો શીતિ ધારંતા દષ્ટિએ રામ દેખીને ૫૩
- અહા !! એ ગોપબંધુઓ ભાન્ડુલાવ રચ્યાપચ્યા,  
 નેહના બંધથી બાંધ્યા વજલેપ ઉરે જડયા ૫૪

- ✓ વિશ્વની બંધુતા આપી પઢાવ્યો પાઠ પ્રેમનો  
 પ્રભાળી સ્વાર્થના તત્વો પ્રબોધ્યો માર્ગ શ્રેયનો. ૫૫
- નેસડે નેસડે નિત્યે કુમારો ટોળીએ જતા  
 ગોપીની ગોરસી માટે મોહ-પુષ્ટ પ્રકુલ્લતા. ૫૬
- નેણા-મુળ કુમારોનાં ભરેલા હાસ્યથી સુહે,  
 તાપથી બાળભાનુના વિકાસ્યાં પદ્મ ઉલ્લસે. ૫૭
- હેંધામાં મસ્તી રેલંતી જોમ દે હસ્ત પાદને,  
 ચોમાસે જોમ દે વર્ષા લતા ને તરુપુષ્પને. ૫૮
- વિલોડી એક બીજને શરીરે શક્તિ વાધતી  
 વૃદ્ધિનું જોર જામ્યેથી પુષ્ટદેહ નહીં થતી. ૫૯
- મહી માખણના લોભી સબજ આતુરતા-લર્યા  
 મોહંતા મર્કટો આવે ગજોશા મસ્ત ચાલતા. ૬૦
- અમારી વાનરી સેના પ્રવેશે ઘરમાં અને  
 પ્રમોદે પેટને તોપે દુધ ને દધિ માળાણે. ૬૧
- રેલંછેલ થઇ રહેતી, લોભ એ તૃપ્ત ગોરસે,  
 પડેલાં પાત્રથી જાણે જણાવે અમ જોમને. ૬૨
- ભાંગેલાં ભાન્ડ ભાળીને, ન્યાળી ગોરસ રેલને  
 બાકરી બાંધતી કોઈ તાડતી કોઈ લાલને. ૬૩

અહા ! ! ગી ઉન્નતિ દેવી ! લાન લવ્ય સ્વરૂપનુ

આવે અનિત્યતા જાય મહામુળ મદા પાડુ ૬

✓ વનો સુવર્ણ ચૌદરે સુવાને પાવસે ખીલે  
ઘણાએ વર્ષ વિત્યા છે હજી અકિત એ ઉરે ૭

મહાકાય કદબો ત્યા જલોલે કાન્ત તેજથી  
પુષ્પભારે લગ્યા વૃક્ષો લગે છે વન વાગથી ૮

નમ્રભાવે નમી દેતા વદનો તરૂં વેલીઓ,  
આવકારે જનો ગગી સ્તોત્રે પ્રેમવ પખીઓ ૯

✓ આદરે પશુઓ પ્રેમે નેત્ર ને મુગધ મુગધી  
સ્વચ્છ દેહે દીપ્યા ન્તણે મુનિઓ મગ્ન મ્નાથી, ૧૦

આખ આહતાદતી લૂમી તૃણવચ્ચ તને ધરે  
કાન્તિપુષ્પ જની બાળા વેવે નૂતન નિર્મળે ૧૧

બાગશા મૃદુલા અજે મુગધી મન્ત મહેકતા  
પ્રશાન્તિ આપતા પુષ્પો પ્રકુલ્યા પૂર ખ્હારમા ૧૨

વિલોદી વ્યોમમા મેઘો મથૂંગે નૃત્ય ખીલતા  
કેકના ખાડી ઘોષેથી દિગન્તોને ગતવતા ૧૩

✓ પુષ્પ પુષ્પ ફરી ગયે જ્ઞીગ્રજા મધુકંગે,  
વદી પ્રીતે અલિનદે સ્વચ્છ-કાય તરૂંવરો ૧૪

યમુના, ગિરિરાજ, ને વૃક્ષ ને વનવેલીઓ,  
માનવો પશુઓ પખી જન્યા એક કુટુંબીઓ ૧૫

હોડતા ગગને મેઘો હુંહુણી નાહ ગર્જતા,  
આચ્છાદે-રવિનાં રશ્મિ, ખીલતી રંગની છટા. ૧૬

પર્વતે શિખરે ઉંચે સ્યામળાં કોઈ લાડતાં  
છત્રછાયા ગિરિરાયા આશ્રયે લીડ લાગતા. ૧૭

✓ મધ્યે અરણ્યમાં બેઠેલી યમુના શાન્ત માનસે,  
નર્પાથી પુષ્ટ પોષાઈ ધરંતી ઉમ્ર રૂપને. ૧૮

ઉચ્ચભૂમી રહી ઉભો નિહાળું દીર્ઘ દષ્ટિથી  
દીપ્તિવંતા દિગંતો છે પાણીકેરા પ્રકાશથી. ૧૯

દિશાઓને ભરી ધ્વાને ચંડી દારૂણ હોડતી  
આવાસો તીરના તોડી મોટેરાં વૃક્ષ મોડતી ૨૦

તણાતાં તરૂઓ ઢોર વસ્તુઓ તટવાસની  
વારિના જોસમાં જાતી અંતરે ભરતી ભીતિ ૨૧

મત્સ્ય ને મગરો મોટા થાય વિકલવ પૂરમાં  
તણાયા વારિના વેગે પડે બેલાન તીરમાં. ૨૨

ઉછળે જળના ઘોડા વર્તુલી વમળો કરે  
તોફાની કારમા રૂપે સ્મરાવે સાગરો ઉરે. ૨૩

વૃષો વત્સો અને ગાયો ધરૂથરે વન પંખીશાં  
નેસડા નજીકે રૂહેતાં ભોગવે દુઃખ ભૂખનાં. ૨૪

આકરી સ્થીતિ ગોપોની કોદી આદ્ર્ જનાવતી  
દાંઠેલાં સંકટો મોટાં નહિ ધૈર્ય ડગાવતી. ૨૫

- ગોવાળો ગોપ બાળાઓ શિશુઓ સાથે રાખતા  
 ચાપાસે આગને રાખી ઉખા વર્ષાસુ આપતા. ૨૬
- ગોપીઓ દૃશ્ય દેખીને દિલે ના ડગતી કદી,  
 ઉમંગી કાર્યક્ષેત્રોમાં ઉત્સાહે થાય ઉત્તત્તિ. ૨૭
- ✓ શુદ્ધાઓ ગિરિરાજની વિસામો અમ ગોપનો  
 ધેનુને વૃષવત્સોનો સત્યાંસે સર્વ પ્રાણીનો. ૨૮
- સારંગો દોડતાં આવે બચ્ચાંને સાથમાં લઈ  
 આશ્રયે હુંદધી રૂંડતાં ગાઠ આલિંગનો દઈ ૨૯
- ✓ શર્દ સોહામણી આવે વૃદ્ધિનું બળ વિરમે  
 નાનાં નાનાં તડાગોમાં પ્રકુલ્લી પોચણાં રમે. ૩૦
- વને પાકાં ફળો થાતાં માણુતા મોજ બાંગકો  
 ફરી ઝોળી ભરી લાવે બેઠેયતા સર્વ સાથીઓ. ૩૧
- ઉમંગે વનમાં જાતાં ધેનુનાં ધણુ દોડતાં  
 પેટને તૃપ્તિ આપીને હૃદયપુદ્ગળને ગાધાં. ૩૨
- વર્ષતી પયની ધારા નેસ ગોરસી ઉભરે  
 માખણે દધિએ દુધે, ગોપની લક્ષ્મી એ ખરે. ૩૩
- ગેલતા ગાવડી સાથે વત્સોએ વળી ગેલતાં  
 નિર્વ્યાજે સ્નેહ ખેલીને સર્વ અંગ પ્રકુલતાં. ૩૪
- ફૂલી ફાલી નિકુળેમાં પક્ષી ગાયન સૂરીલાં  
 નિર્મળા નભમાં લાળો નાહો સારસ હંસના. ૩૫



- ઠરેલાં વિભળાં વારિ સરિતા સ્વચ્છ શ્યામળાં  
તારલા શી ગતિ ધીમી, માછલાં જળ મોજલાં. ૩૬
- તીરની રમ્યતા જોઈ નિર્મળાં નીર પાનથી  
તુષ્ટ થૈ સુરભિ ખેલે રીઝીને ગોપ ગાનથી. ૩૭
- લાનુની સ્વચ્છ જ્યોતિએ પ્રકાશી વનરાજીથી  
પરીપૂર્ણ નિધિ જેવો ગિરિ સંપત્તિ ગોપની. ૩૮
- ✓ ગોવર્ધને ગિરિ આ છે, ગોધને અમ જીવનો,  
ગોપ દેવત ગાયો છે, ગિરિભક્ત બન્યા અમે. ૩૯
- આશયે ઇંદ્રને યજ્ઞે વર્ષોથી વ્રજવાસીઓ,  
સર્વને સમજાવીને ઇંદ્રને અળગો કર્યો. ૪૦
- ગિરિ-યજ્ઞ શરૂ કીધો ગોપ આનંદવર્ધન  
ગાયો ગોધાતણાં શ્રુંગો રંઝ્યાં છે વત્સનાં તન. ૪૧
- વળાબ્યાં ગિરિએ ગોપે ગરિષ્ઠાં ગાયનાં ધણો  
ભેં ભેં ભેં ભેં કરી દોડે ઉર આતુરતા ભર્યાં. ૪૨
- અમે સૌ ગોપના બાળો વિરંગી વચ્ચે ધારીને,  
મોરપીચ્છ તણા છોજે શિરને શણગારીને. ૪૩
- ઘ્રહીને હાથમાં ખંસી હુર્ષથી ધણુ સાથમાં  
વાટે કલ્લોલતા ગાણુ વિચર્યા ગિરિયજ્ઞમાં. ૪૪
- સ્નાનથી સ્વચ્છ સોહીને વાળના ગુચ્છ વાળીને,  
સેંથીએ શિર શોભાવી ઓઢણી રમ્ય ઓઢીને, ૪૫

મુધાશા ગોરસે પુરી ગોરત્રીઓ લઈ ગિરે  
 યુવતી યજ્ઞમાં જાતી માતંગીની ધીમે ધીમે. ૪૬  
 ગીતકાં ગરવી ગાતી, ગિરિ ને ગિરિકાનનો  
 શબ્દથી ભરીઆં ભાસે, અસ્ત છે અન્યના સ્વરો.  
 ગોખડુર્ણ સમાયે ના ભરી ઉર મુખે હલે  
 મંદ હાસ્યે પ્રકુલ્લેલાં નેણાં જ્યોત્સ્વિતા ધરે. ૪૮  
 વન્ય પુષ્પતણી માળા શોભતી સર્વના ઉરે  
 ઊગલાં ફુલકાંકેશં ફરફરે વાયુથી શિરે. ૪૯  
 કામળા વિવિધે રંગે પ્રકાશે રવિતેજથી,  
 ભોજ્ય પેય પદાર્થો હૈ ભયે યજ્ઞમુ હેતંથી. ૫૦  
 ગિરિરાજ ધણો મોઘો ગર્વીલો ગોપલક્ષ્મીથી  
 સોને સંભાષતો ભણે છુપીને અટવિમલો. ૫૧  
 ગિરિ સંતોષવા કાળે આમન્ત્ર્યા દેવશા દ્વિજે,  
 યજ્ઞની ધૂન રાગીને ધ્રુમે છે વ્રજના જનો. ૫૨  
 પ્રભાતે પૂર્ણ ખીલેલાં પદ્મશાં મુખ ગોપીનાં  
 ઉલ્લાસે દિપ્ત હીસંતાં ગિરિયજ્ઞ નીહાળતાં. ૫૩  
 પિતાજી માતની સાથે યજ્ઞવેદી વિરાજ્યા  
 વિપ્રો આશિર્વાદથી પ્રશંસે શિદ્ધિરંજ્યા. ૫૪  
 સંધ્યાએ મોઢકે માણ્યા આવેલા વર યાજ્ઞકો,  
 અને ગોપકુળો સર્વે આશિષ્યાં મિષ્ટ ભોજનો. ૫૫

- ગાયોને વત્સને દાણે સંતોષે ગોપ-સબ્જનો,  
દિગે તૃપ્ત ચહુ તૃપ્ત, તૃપ્ત છે ગિરિને વનો. ૫૮
- ચરૂ પૂર્ણાહુતિ કીધી વાસમાં વળતાં બધાં  
ઉત્સવી દેહરથી બાણે અનેરૂં સુખ માણતાં. ૫૭
- વધ્યાં ગોધન ગોપોનાં, વધ્યાં છે વ્રજમાં કુળો  
વધી એ ગિરિની લક્ષ્મી, વધ્યાં છે સુખ સાધનો. ૫૮
- વધી છે બાળની મસ્તી, વધી છે વાદની લીલા,  
વધ્યો સંપ અને ખીટ્યા સ્નેહના રંગ રંગીલા. ૫૯
- ગોપ આવાસ શિદ્ધિએ શોભ્યા છે ગિરિ કાનને,  
ધૃંદાવનતણી લક્ષ્મી શોભતી ગોપિકાનને. ૬૦
- ઉપા સાથે ઉડી ગોપી ગોરસે ગોળીઓ ભરી  
ભરી હાસ્ય મુખે નેણે વસોણાં ધમકાવતી. ૬૧
- પ્રભાતે આ વસોણાંને મધુરો ધ્વનિ ઉડેલવે,  
મળે ગંભીર ઘોષથી ગોપના નેસડા ભરે. ૬૨
- ગોપસત્રારીઓકેશં કંકણો રણકે કરે  
ઝંકારો ઝાંઝરો કેરા ગોપીના ધમ્મરે ભળે. ૬૩
- ગીતડાં ગાતી ગોપીઓ મનોહારી મધુસ્વરે,  
સુણવા દેવ દેવીઓ સ્વર્ગથી શ્રવણો ધરે. ૬૪
- નાસતી લાડતી નિદ્રા છિદ્ર ગાયનના સ્વરે,  
શય્યાનો પ્રેમ ત્યાગીને ઉડી વંદુ હું માતને. ૬૫

- મહુદી શિરપે મુકી, ચાલતી ગરવી ગતિ,  
 ઝુકાવે હસ્ત લીલાએ, કેર અંચળ ઉડતી. ૧૬
- શીળ સંગિતની લહેરો આકર્ષે અમને તહીં  
 સ્નેહસિન્ધ્યાં બને મુખો શશીથી શું શશીમણિ. ૧૭
- ગાનશક્તિ ખીલે ધીમે માધુર્યે મન મોહતું  
 રમ્યતા રસ રેલતું મુળ શું ચંદનીસમું. ૧૮
- યમુના તીર ઉગેલા ઘાસના મહુ ગાલીએ  
 વૃક્ષની શીળ છાંયમાં કે દીને બેસતાં અમે. ૧૯
- પંખીના મંજુ ગાનોથી સરિતા શાન્ત સંગિતે  
 ઉર્મિના હૃદયની છાંયે મતિ ને મન ઉછળે. ૨૦
- દૃશ્યની રમ્યતા દેખી વાણી વર્ચસ્વ ખીલતું  
 વાસન્તી સૃષ્ટિ ન્યાળીને પ્રાણી વૃંદ પ્રકુલ્લતું. ૨૧
- ભરેલી ભાવપ્રાણલ્યે ગોષ્ઠિઓ શુન્નતા અમે  
 સ્થાન સૌંદર્ય-માતેલું દીપે આનંદ દીસિએ. ૨૨
- પ્રમોદે બેલતી ધેનુ, પ્રમોદે વત્સ બેલતાં,  
 મધુરી સ્તિગ્ધ વાણીએ અમીના, યોગ આવતા. ૨૩
- વૃક્ષ ને વેલની કાન્તિ, અનેરા રસથી દીપે  
 રવિ સુરમ્ય રશ્મિથી સુવર્ણે સ્થાનને ભરે. ૨૪
- પ્રકુલ્લી આત્મ જ્યોતિએ ભૂમિ ભવ્યરૂપે ભરી,  
 દિવ્યતા આવતી દોડી સ્થાન સ્વર્ગે રહું બની ૨૫

મસ્તની મસ્તીઓ માતી ગોપિકા યમુના જતી  
નિલોદ્રી વન ચોલંતી શક્તિએ સહુ રંજતી. ૨૬

રાજહંસતાણી બોલી ને બોલી શુક પક્ષીની  
બોલતા કરથી મુખો ઢાંકીને ટોળમાં લખી. ૨૭

મોરના નાચ દેખીને મોરશા મત્ત થૈ અમે  
નાચતા વાલુકા મધ્યે મોરના પિચ્છ ધારીને. ૨૮

મંદમંદ સ્વરે ભૂંગો ગાયને મસ્તીમાં થઢે,  
રાસડા લલકારીને કુમારો રૂમતા મઢે. ૨૯



અંડવેગી મહાપાપી કાલિન્દી કોતરે રહ્યો  
દુષ્ટતાથી દયાહીણો કાળીઓ મત્સરે ભર્યો. ૩૦

મોરતો ધેનુ ને વત્સો આપતો ત્રાસ ગોપીને  
ગોપના બાળ ને કન્યા દસાવી લૈ જતો દૂરે. ૩૧

ગોવાળો દેખીને એને અંતરે ભય પામતા  
વર્ણને વાસ પાપીનો દૂરના તટ રાચતા. ૩૨

કાળનું ધામ એ માને ચોર કો નર્કના સમું  
પિશાચી રાક્ષસી કર્મે દષ્ટિ વર્જ્ય ખરે બન્યું. ૩૩

મધ્યાન્હ એકદી પહોંચ્યો લોકના દુઃખથી દહ્યો  
પાપીને કુસ્તીએ લીધો, ક્રોધમાં ઉઘ્ર એ બન્યો. ૩૪

ઉછળી વેગથી જોમે મારતો ચોટ કારમી,  
ચુકાવી દાવમાં લેતો સ્પર્ધિને મસ્ત પેચથી. ૩૫

- પ્રહારી મસ્તકે એને હસ્તપાશવિષે થઈયો,  
ધુમાળ્યો ચોદિયો એને, પાટુએ વ્યાકુળો થયો. ૩૬
- કુસ્તી આ કારત્રી દેખી જ્વાળાજાલીતિ ધરે  
હાંકીંગા ફાંકીંગા દોડી પડંતા—પૃથિવી પરે. ૩૭
- સુરભિ સાંઠ ને વત્સો સ્થિર ધૈ ન્યાજતાં જધું  
ચોલીને એક ધ્યાને શું નદીનીર નીહાજતું. ૩૮
- પૃથ્વીપે પટક્યો એને પ્રહારે પાંગળો કર્યો  
ત્યજી કાલિન્દીનો કાઠો ફર પ્રાન્ત પળી ગયો. ૩૯
- કાળ છતી ગૃહે આવ્યો માત ને તાત મોદથી  
બેટીને છાતીસુ લેતાં જળ્યાં દેગેગ જ્વાળથી ૪૦
- ગોપ ગોપાર્જુનાઓ ત્યાં આનંદે ઘેરતા મ્હને  
લિકાસ્યું વિજયી મુખ પેખીને હૃદય છે હૃદે. ૪૧
- વિમ્ન શાન્ત થયું જાણી આવીઆ સઘ સાથીઓ  
હર્ષ-ધેલા ધયા જાણે વસન્તે વન પંખીઓ. ૪૨
- રેલની નદીશા હેયે ઉન્નતિ ઉલસાય છે  
દિશાઓ લેદતા સૂરે ગોપીઓ ગીત ગાય છે. ૪૩
- દીપ-માળ રચે વાત્સે, શોભતા નેસ હારથી  
જમનનાં લેજનો મીઠાં નર્મવાણી વદે વણી. ૪૪
- કુદનાં વત્સ, ને ધેનુ મસ્ત આનંદ મારણી  
“હંલા” શબ્દો કરી મોટા દિગન્તોને ગબાવળી. ૪૫

- ઉજ્જવળા ઉત્સવી દીનો ઉઝવ્યા વ્રજમાં ઘણા  
 ઉલ્લાસે મુખકાન્તિના તેજસ્વી અળકાટ જ્યાં. ૪૬
- નિધિશાં ઉછળે હૈયાં અનેરી આશથી ભર્યાં,  
 શરીરે દોડતા દીસે ઉમંગી જોમના ઝરા. ૪૭
- મોહનતું મુખ સ્પષ્ટિતું સૌંદર્યે યુસ્તુમા ખીલે  
 ઉત્સાહે ઉઝવ્યાં ઉરે ઓજસ્વી દિવ્યતા ઝીલે. ૪૮
- ચિત્રવિચિત્ર રંગોનાં વસ્ત્ર નૂતન ધારતાં  
 ગોપ ગોપાકના અંગે ભૂષણો ભવ્ય મ્હાલતાં. ૪૯
- ભૂતના ભાવ ભૂલાતા, વર્તમાન મુખે ભર્યું  
 ઉત્કર્ષે ઉન્નતિ-દીપ્ત્યું ભાવિષ્યવન ભાસતું. ૫૦
- વિસ્મરૂ વેણુ મ્હારી શું ? સંગાથી મનવાંચીની  
 હુમેશાં રાજતી મુખે હૈયાની વનમાળશી. ૫૧
- વેણુની મોહિની-વેગે લતા શુભ તરવરો  
 હલેકતાં લટકે જેમ વ્યોમમાં તેજ શુકનાં. ૫૨
- આકાશે ઉડતાં પંખી અને બેઠેલ વૃક્ષપે  
 બંસીના સુર સુણીને શિસ્તથી પાસ સંચરે. ૫૩
- માળેથી માળપંખીઓ ઝુકાવે બહાર શિરને  
 ગતિશૂન્ય કરી ચેષ્ટા ઉલ્લાસે વ્યક્ત શું કરે. ૫૪
- બહાલુડી ગાવડી મોઢે, બહાલુડાં વ્રજ વાછડાં  
 મુગ્ધ થી દોડતાં આવે વેણુસંગીત સુણતાં. ૫૫

સ્થિર સંગીતના મોઢે? સ્થિર સૌ દિવ્ય નાદથી ?  
 મસ્ત શુ' ધ્યાન મસ્તીમાં કોળીઆ મુખમાં ભરી. ૫૬  
 જાનતી જાંસી ધીમેથી મંદમંદ ગતિ કરૂં,  
 આવતાં સાથમાં મહારા ગતિમંદ જની મુદુ. ૫૭  
 પ્રેમથી ભેટતો ઝોને જાંસીને હું કરૂં પરી,  
 વાણીશૂન્ય છતાં સૌની મુલ્યું હું વાણુ મર્મની. ૫૮  
 બહાલથી રેલતાં નેણા, બહાલથી ઉર ઉભયાં  
 નહિ ભૂલાય એ મુખો હૈયાના ભાવથી ભર્યાં ૫૯  
 બાળાઓ જાંસીના સૂરે મુગ્ધ છે ગાનમોહથી  
 સ્મિતથી ધન્ય કહેતી એ પ્રકાશી પ્રેમનેત્રથી. ૬૦  
 ભરેલાં ગોરસે ભાન્ડ ગોપી મસ્તક બહાલતાં  
 લહે ના ભાર એ ઉરે ગાન ગંભિર રામતાં. ૬૧  
 સંધ્યાકાળતણી ભીતી દર્કારે ના કહી દિલે  
 ગાન ને વાદ્યલીલાએ જડયાં શુ' સર્વ ભૂમીએ. ૬૨  
 ઉછળે સંગીતે હૈયાં, છોળેછે પ્રેમની છટા  
 ભરેલી દિવ્ય ઘોષથી ગિરિરાજતણી ઘટા. ૬૩  
 પ્રેમના પ્રબળે ખીલી રસીલી મજ-ગોપિકા  
 ગાનમસ્ત જની પોતે નિત્યાનંદે રહે સદા. ૬૪  
 સ્નેહ સૌંદર્યમાં સોહી ઉજ્જવળી મુગ્ધ કન્યકા  
 બાવરી જાંસીનાદેથી સાધતી દેવી એકતા. ૬૫



- યની તસ્લીન સંગીતે વિસ્મરે વનવાટને  
 ભમીને વનમાં જતાં નિશાએ નિજ નેસડે. ૬૬
- ગાયના ધણમાં જતા મુણીને વેણનાદને  
 સંવેગે આવતા પાસે ગોવાળો ગાન-રક્ત ને. ૬૭
- હાસ્યથી મુળ મરૂપંતું, તાનથી શિર ડોલતું,  
 હસ્તથી તાલ આપીને ગાનશાન ધ્રુવું છતું. ૬૮
- ભૂલીને ભાન નાચે કો, ચેષ્ટાઓ કે કરે કરે,  
 ગોપની મંડળીકેરો સમારંભ યને વને. ૬૯
- ગાનપૂર્ણ થતાં ભેટે, બહાલથી કેઈ બોકી દે,  
 ઠોકીને પીઠ ભારી કો “ધન્ય ધન્ય” મુખે વહે. ૭૦
- એકદા શર્દ શત્રીએ ભાળીઓ આલમંડળે  
 કળાએ પૂર્ણ સોહન્ટો નૂરે નક્ષત્ર-નાથ મહે. ૭૧
- દિશાના દેહ દીપંતા, દીપંતાં વૃક્ષ ને લતા,  
 રૂપેરી રંગમાં રાગ્યાં ઉત્લાસે અંગ ખીલતાં. ૭૨
- સ્વરૂપે શુદ્ધ સોહીને માંડતા મીટ તારક્ષા  
 અધિકા નીલ વર્ણથી વિરાજી નભની છટા. ૭૩
- દિવ્યતા સર્વ દેહ છે નબ્ય રૂપ ઉરે લહું  
 ચિન્તને હા! ચઢ્યું ચિત્ત, સ્થુળ સૌ ચેતનાભર્યું. ૭૪
- આકરા ભેદના ભાવો અચિન્ત્યા ઓસરી ગયા  
 ઐક્ય સૌંદર્યનું ભાણું, કેવું અદ્ભૂત દેશ્ય આ? ૭૫

ચંદની ચાડ દેખીને કેઈ ત્રેમીલ પંખીઓ  
 કરી કોટી કરે મોજે સુધાપાન તૃપાલયાં. ૭૬  
 તડાગે પોયણાં ખીલ્યાં લાગીને રજની-પતિ,  
 ઉઘડે ઉરનાં દ્વારો નારીનાં નેહને પતિ. ૭૭  
 આ સમે કુંજમાં બોલી કોકિલા મોહિની-સૂરે  
 દિશાનો દોર દેખીને ઉમંગે ચઢતી મહે. ૭૮  
 વેણુ મહારી સદા સાથી ચઢાવી અધરે અને  
 ભરેલા દિલના ભાવે ભરી મહે રસ-વાણીએ. ૭૯  
 દિશાઓ દોડતા નતતા બંન્નીના મધુસ સ્વરો,  
 સ્નેહથી દ્રવતાં દીસે ગાનઉત્સુક જે ઉરો. ૮૦  
 ભ્રમંતાં વન પ્રાણીઓ મોહ્યાં છે નાદ મોહિની,  
 કરી કર્ણપુટો ઉંચાં ગતિસ્થિર ગયાં કરી. ૮૧  
 દેવી સંગીતના સૂરો મુણવા પૂર ખંડારમાં  
 ઉછળે ઉલટે હૈયાં તરંગો જેમ સિન્ધુના. ૮૨  
 દોડે છે દિલ, ને દોડે દેહ તો દિલની પુઠે,  
 કેઈ ને મળતાં વાટે હાસ્યથી ઉત્તરો વહે ૮૩  
 સલુણી ગોપબાળાઓ પ્રકાશે વદને અતિ  
 ચંદ્રને હાર દેતી શું અનેરી કાન્તિ-રશ્મિથી ૮૪  
 ઉર ઉત્સુકતા-ખીલ્યું, સ્નેહ સોહંત મુખકું  
 દોડતી આવતી નણે વિશુદ્ધ મૃગલી-ચિશુ ૮૫

- સુણી સંગીત ગોપીઓ આછરાં ચીર ખેરીને  
શિષ્યતા ગતિએ ધારી આવતી વ્યાકુળી વને. ૮૬
- એકચિત્ત થયાં સર્વ મસ્ત થૈ ગાનને ઝીલે  
ગયાં સૌ ગાન-ઉન્નમે આજ્ઞાદી સરિતાતટે. ૮૭
- કરન્તાં શુભ ગોષ્ઠિઓ મંડળે રાસ ખેલવા,  
તૈયારી ત્વરથી યાતી હૈયાં આતુરતા-લીનાં. ૮૮
- હસ્તમાં દંડિકા લેઈ વર્તુલાકારમાં રહી  
ઉદ્વસી ભાવપ્રાણલયે મહારાસ રમે તહીં. ૮૯
- મીલાવી સૂરથી સૂર ભરેલા કંઠથી સહુ  
ગાણું સ્વર્ગીય ગાતાં જે માધુર્યે મહી રેલતું. ૯૦
- ધ્રુમતાં ગાનની ગત્યે, લીલાએ પદ લહેકતા  
કળાઓ અંગમાં ખીલે, ગાન-મત્ત બન્યાં બધાં. ૯૧
- વંકાવી કટિને કોઈ, ધ્રુમાવી હસ્તને દીએ  
સુતાલો દંડિકા કેરી લહેકથી ધ્રુમી મંડળે. ૯૨
- સાંઝરીઓ યુવાઓની રૂમતાં રાસ મંડળે  
ઝણઝણે ઝવણે મીઠા સૂરીલો સ્વર એ પુરે. ૯૩
- કંઠણે કરમાં સોહ્યાં તાલથી નૃત્ય આદરે,  
નાચીને કુંડળો કાને વધારે મુખ-કાન્તિને. ૯૪
- મસ્તેદે કાય છે લીની, બિન્દુઓ વહને બને,  
ચંદ્રની શ્વેત રશ્મિએ લલાટે મોહિતકો દીપે. ૯૫

હસ્તપે ખાંધીઆ ખાણુ સુગંધી કુમુમો તણા,  
 હાર ખાંધેલ અંખોડે મુક્ત થે પૃથ્વીએ પડયા. ૯૬  
 વેણીના ખંધ છે દીલા, શિથિલા વસ-ખંધ છે.  
 ગાનના તાનમાં હીન લાન ના દેહનું દીસે. ૯૭  
 રમતાં એકતાને સૌ વસ્તુઓ અન્ય હ્રુમ છે,  
 ધ્યેય તદ્દલીનતાએ હા! દર્શનો દીવ્ય ગમ્ય છે. ૯૮  
 પ્રહ્લાન્ડો ભરતો ભાળું મહારાસતણો ધ્વનિ,  
 અંતરાય નહિ આવે ગતિ સર્વત્ર એહની. ૯૯  
 અન્ય શબ્દ વિરામે છે રાસ-સંગીત ચાલતાં  
 રવિ બ્યોમે ઉઠે થાતાં અસ્ત છે અન્ય દીવડા. ૧૦૦  
 અમારા રાસની રેલે દેખીતી જડ દૃષ્ટિએ  
 સૃષ્ટિની જડતા જતી ધારતી દિવ્ય દેહને. ૧૦૧  
 મહારાસ વિલોકીને વાયુ ને વૃક્ષ વેલીઓ  
 નાચીને ખહાર કાઢે છે મોઢ અંતરમાં ભર્યો. ૧૦૨  
 તરંગો યમુનાકેશ કલ્લોલે રાસ-રંગમાં  
 હર્ષ જાણે સમાએ ના નદીના શીળ અંગમાં. ૧૦૩  
 મુગ્ધ છે રાસથી ભૂમી, મુગ્ધ છે નલ તારલા,  
 મુગ્ધ છે સ્વર્ગ ને દેવો, ઉલ્લસે એક્ય-લાવના ૧૦૪  
 એકતા લેદ ભાગીને પ્રેરતી પ્રગતિ પથે,  
 રાસ ખાત્રજભૂમીનું અમોહનું ધન છે ધરે. ૧૦૫

પ્રભુના રંગમાં રંગ્યાં દીપંતાં દિવ્ય કાન્તિએ  
 રમ્ય રાસ રમ્યાં સર્વ અનેરી રસપ્રાપ્તિ એ. ૧૦૬  
 પરાપ્રેમતણી મસ્તી ગૂઢા પ્રશ્ન ઉકેલતી  
 પરાપ્રેમતણી મસ્તી પરાનંદ પ્રકાશતી. ૧૦૭  
 શરીરે શ્રમ ના દીસે સુખ ઉત્સાહમાં વહ્યાં,  
 આનંદી સુખડાં જાણે ચૈત્રનો ચંદ્ર વ્યોમમાં. ૧૦૮  
 રાસભૂખી ઉષા આવી દર્શને સુખમુગ્ધ છે,  
 કરીને વંદનો એને વિરામે દેવી ગાન એ. ૧૦૯  
 ગોપીઓ ગોપબાળાઓ પ્રેમ-ઉન્માદના પૂરે  
 પુષ્પવૃષ્ટિ કરી ઢાંકે પુષ્પના ઢગમાં મૂકે. ૧૧૦  
 ભોં ભોં ભોં ભોં મહાશબ્દે સત્કારે વનસાથીઓ,  
 આહવાદે ઉછળે ગેલે ઉત્કર્ષે યશુખંધુઓ. ૧૧૧  
 હંયામાં પ્રબળે પેઠા રાસ આ વૃંદ-ભૂમીને  
 અંકાયો અંતરે જાણે આકાશે મહ-લેખ શો. ૧૧૨  
 ઘણાંએ વર્ષ વીત્યાં છે હજુએ દૃષ્ટિએ તરે  
 રાસ વૃંદાવને ખેલ્યાં અનેરા લાવ ઉભરે. ૧૧૩

૧



(૬.)

વિદાય.

જવલંતી અગ્નિજ્વાળામાં કસોટી હેમની ખરી  
વિયોગી વહ્નિજ્વાળામાં ખરીક્ષા ગ્રેમની થતી. ૧  
સ્વાતંત્ર્યે રક્ત રહેતાં ને બાળજીવન ખીલતું,  
રાજ્યના કર્મચારીની કર્મ-શુચિ ઉઠેલતું. ૨  
વિકાસ્યા દેહના સ્નાયુ અખાટે કુસ્તીઓ લઇ  
કરંતા મહાત મસ્લોને જોમની જમુના વહી. ૩  
ઉઝવેળ વહી કોઈ સત્તાના શિખરે ચઢે,  
પ્રહારું બુદ્ધિપ્રાણલ્યે, ધારતા મોન વિસ્મયે. ૪  
કંસબૂપતણા ભૂત્યો શુભરે ભુલ્મ ગોકુળે  
પ્રયત્ને સૌ કુમારોના કાળના કોળીઆ બને ૫

- વિક્રમી ગોપ-પુત્રોને જાણતી જનતા બધી,  
કલ્લોલી ચંડ કાર્યોથી કરંતી અમી-આંખડી. ૬
- બ્યથાઓ વેડીને ભારે ભાગતા રાજસેવકો  
પોકારે કંસની પાસે, ભીતિ-ભ્રમ બન્યાં ઉરો. ૭
- બાળભાવ ગણી ભૂપે મસ્તીનું મસ્તકે ધરી,  
મઢીલી મલ્લ એટાઓ ભૂપતિબ્રમ ભાગતી. ૮
- વિપુલું વેર બંધાયુ અરિઓ અમને ગણ્યા,  
અમારા પ્રાણ લેવાને પ્રયત્નો સદા આદર્યા. ૯
- આશાભંગ થયો યત્ને મસ્તીધૂને વધ્યા અમો  
સાધવા નાશ શત્રુનો ઉપાયો ભૂપ યોજતો. ૧૦
- મંડાણો મલ્લ-બાણથી ધનુર્યાગ મધુપુરી  
દુશ્મનો દાવમાં લેવા જાલીમે જાળ પાથરી. ૧૧
- દહીં, દુધ, અને આજ્ય, જોઈશે જશમાં કહી.  
બધા આહીર બંધુઓ આમન્ત્રેછે મધુપુરી. ૧૨
- રાજવી હુય-શાળાથી શોભિતો રથ કાઢતા,  
જોતરે વેગીલા વાજી મસ્ત ગાન્ધાર દેશના. ૧૩
- વજાબ્યા વીર ને શાણા આસ અકુર ગોકુળે,  
રામ ને કૃષ્ણ લેવાને ભૂપતી મન જે લમે. ૧૪
- વિલોડી વાંક વેરીનો, વિલોડી હીત વિશ્વનું  
તર્ક-વિતર્કના કાંપે એમનું મન ખુંપતું. ૧૫

પળતો પશ્ચિમે ભાતુ દિશાઓ દીસ રંગથી,  
 સુરોળી આવતા સંધ્યા રૂચિરે વસ રાચતી. ૧૬  
 વિચરી વાસમાં ધેનુ, દિશાઓ ૨૭-મોઢળી  
 શાન્તિ આ વનના પ્રાન્તે પ્રહોયે રમ્ય રેલતી. ૧૭  
 વનોના પંથ વાટીને હણહણ્યા હય આવના,  
 પેખીને મળની લીલા પ્રજા ચિત્ત પ્રકુલના. ૧૮  
 સકોરી સાળુ બેઠેલી ગૌરવી મોરચી લઈ  
 હોંસીલી ગોપીઓ ફહોતી ધેનુઓ પયથી ભરી. ૧૯  
 વાછડાં હેત-વાધેલાં પીવાને દુધ માતનાં  
 તણાતાં અધિરે ઉરે રાશના રોધ વારતા. ૨૦  
 માતને સ્હાય દેતી ને વત્સની સાથ લાઠની  
 સોંદર્યે ગોપબાળાની મુહાસે કાન્તિ શોભતી. ૨૧  
 વિશાળા વૃક્ષની નીચે વિશ્રમે દોળીઆદળ્યાં  
 ગોપનાં વૃંદ પેળતાં પ્રહોયે શ્રમ-સિયિલાં. ૨૨  
 લીપેલા પ્રાંતે કોઈ કરંતા ગૂઢ ગોપિઓ,  
 ચિન્તાથી મુક્ત ગોપોના હાસ્યથી વાસ છે ભર્યો ૨૩  
 નંદ ભાપુ તણા નેસે આવીઆ અન્ધ રાત્રી.  
 ખોંખારી નાચીને બાલુ બોલાવે શિશુ સ્નેહથી. ૨૪  
 રામની વાણ રાચીને આનંદો અદૃક્ષાસ્થથી,  
 દેખીને રથને દોડયો, વંદતો તાત ભાવથી. ૨૫



દળાવી છાતીએ દીધી બોકીઓ બહુ માનથી  
નિર્મળા નેહથી સિંચ્યો નેણના સ્વચ્છ નીરથી. ૨૬

ઉઠ્યા મંદ-ગતિ બ્રાતા, સત્વરે આવતા પિતા,  
સરકારી અતિથિ આણે આવાસે આદરે બધા. ૨૭

મથોદા માત સન્માને અતિથિ અતિ બહાલથી,  
લાવતી વિમળું વારિ, પખાળે પાય તાતજી. ૨૮

બેસાડી આસને રૂઢ સ્વાસ્થ્ય સૌ શાન્તિથી પૂછે  
પૂછે છે “કોણ ઉતુથી પધાર્યા આપ ગોકુળે.” ૨૯

અકુર—

આરંભ્યો યજ્ઞ રાજાએ, નિમંત્ર્યા જનપાદ છે,  
વરલા મેંકટો વિગ્રો લણે છે વેદ મંડપે. ૩૦

દુધ-દૂત-દધિકેરી રેલાવો સરિતા પૂરે  
ઐષ્ટના ઐયમાં નિશ્ચે પ્રગ્લહીત રહું દીસે. ૩૧

નિમંત્રે ગોપબંધુઓ પ્રેમથી પૃથિવી-પતિ,  
પધારો પુરમાં કાલે ગોબાળો ગોરસાં લઈ. ૩૨

રાજાના રંજને પોરો ખીલ્યા છે યજ્ઞ ઉત્સવે,  
શોભાવે હાટ ને વાટો અમોલાં વસ્ત્રભૂષણે.” ૩૩

વિરામ્યા ઉચ્ચરી વાણી, ઉત્તરે તાતજી વદે  
“ભૂપઆમંત્રણો બીલી જણું કાલે મધુપુરે.” ૩૪

વાળુવેળા થઈ ઉઠ્યા નિવાસે સૌ સંચર્યા,  
 કાકા એકાન્તમાં ઉભા વિચારો વેગમાં ચઢ્યા. ૩૫  
 બોલાવી મુજને લીધો મંદ સાદે જ મંદિરે,  
 કેદવાસતણું કારી સર્વ વૃત્તાંત એ વહે. ૩૬  
 સુણાવે સંકટો સાંખ્યાં યાદવોની વિપત્તિઓ,  
 ભરાયું ભાખીને હૈયું ભરે છે નેણુ અશ્રુઓ. ૩૭  
 “ભૂપસંદેશ મહેં ભાખ્યો, પ્રજાસંદેશ હું હઉં,  
 કંસનો કાળ વાગે છે શિવ પૌરજનો સહુ. ૩૮  
 રાજ્યના રથમાં ભેસી દુષ્ટને દમવા હવે  
 પધારો પુરમાં કાલે પ્રજા પોકારી વિનવે.” ૩૯  
 બોલીને ભેટતા ભાવે, ભરેલાં ચક્ષુઓ મીંચે,  
 મૌન દાનપતિ કેરું અભોલું દુઃખ ઢાળવે. ૪૦  
 કેદની કથની બાણી અધિરા હૃદયે થયા,  
 દુઃખીયાં માડી ને બાપુ સ્નેહના સિન્ધુ સાંભર્યાં ૪૧  
 નિશ્ચયો રાત્રીએ કીધા વાસમાં આણુ ફેરવી  
 પ્રભાતે પુર જવાને ઘૃત-દુધ-દધિ લઈ. ૪૨  
 ધૂંગાર્યાં શકટો ગોપે, ધૂંગાર્યાં વૃષ વાયુયા,  
 દેહઃ ધૂંગારનાં કાઢ્યાં વચ નૂતન રંગીલાં. ૪૩  
 ગોપીઓ ગોપબાળાઓ પુર-પ્રસ્થાન સાંભળી  
 પ્રજાવળી ભર ચિન્તાએ વેદનાભાર-વ્યાકુળી. ૪૪

- ઉપાએ ઉઠતી, શોકે વિષાદી વદનો બને,  
આતુરે આવીને ટોળે કુળે વિયોગ-સંકટેઠ્ઠ ૪૫
- હુદ દાન-પતિ લેખે, નિહાળે રથ રોષથી,  
નિશ્વાસે અસ્ત છે કાન્તિ પ્રભાતે રવિ ઓસથી. ૪૬
- વિલોકી જોઉં બંધુને ગ્લાનિમાં ગર્ક ધાય છે,  
સારથિ રથ દેખીને ગોપી ઉર ધવાય છે. ૪૭
- ✓ અધાગી વેદના વેગે વાણુ ના વદને ચઢે,  
દુઃખના દરિઆમાંહી મૌન આ ભરતી કરે. ૪૮
- ઘેરીને રથને ઉભી, વિનવે વૃદ્ધ તાતને,  
“કહાન બાપુ ! રોકિને પ્રાણુ એ પ્રજનો ખરે ૪૯
- ✓ પુરના સિન્ધુએ પેસી આવશે ના નહીતીરે,  
રોકિને તાત અત્યારે, વેગ ના વળતી ખળે. ૫૦
- શૂન્ય છે વૃજના વાસો, શૂન્યતા પ્રજમાં જુઓ,  
અમારા અંતરે વ્યાપી શૂન્યતા હૃદયે કળો. ૫૧
- યશોદા માતને ન્યાળો વ્યાકુળી મૃગલીસમી  
અંધારાં આંખ આવ્યાં છે, મુંગે મુખ રૂએ અહીં. ૫૨
- ત્રાતા એ પ્રજનો જાણો રક્ષાએ રક્ત એ રહે,  
લોકનાં હિત-કલ્યાણે મતિ ને મન ઉછળે. ૫૩
- ભાનુ આ ભૂમીનો જાતાં નિશા અંધારી આવશે,  
આકરી આપદાઓની વર્ષાઓ પ્રજમાં ઘશે.” ૫૪

વિરામી ગોપિકાવાણી, આશ્વાસે તાત એમને,  
 “આવશે કહાન કાલે ને રીઝશે મજ અંતરે. ૫૫  
 ન્યાળાંતાં નાગરી ઠાઠો રાજ્યના રંગ લાળશે,  
 વીર વીરત્વને ભેશે મહાતેજ મહોત્સવે. ૫૬  
 રામ ને કૃષ્ણની સાથે સેંકડો શિશુ સંચરે,  
 લગ્નલગ્ન મજની લક્ષ્મી પુરમાં પગલાં કરે ૫૭  
 કંસના કહેણથી આવ્યા રાજવી રથમાં ચઢી,  
 આમંત્રે મજને યજ્ઞે, કૃપા એ ભૂપની ઝહી, ૫૮  
 રાજ દો મુક્ત હૈયેથી સર્વનું શ્રેય ધારીને,  
 અમારી વાટ ભેતાં તો કાળ શિવ વહી જશે.”  
 કપાળે ચાંદલા કીધા માતાએ પૂર્ણ પ્યારથી,  
 મેઘધૈર્ય શરીરેવી સ્મિત-રેખા વિરાજવી. ૬૦  
 શોકથી મુખડું બહીસું આંખથી આંસુ રેલતાં,  
 મુકે છે મસ્તકે હસ્તો અમારૂં શુભ વામ્બતાં. ૬૧  
 પડીને પૃથ્વી વંડુ હું, માતાના ચરણો ઝહું,  
 મુકતાં શિરને પાયે ધૈર્ય તો આસરી ગયું. ૬૨  
 મુક્તકંઠે રડયો હું ત્યાં માતથી વિમુદો થતાં  
 મુખ રૈયે રડી માડી, છાતીએ લઈ ચોંપતાં. ૬૩  
 હૈયાની વેદના કારી ધૈર્યથી માડી ઢાંકતી.  
 કિલ્લ-કાન્તિ કિશોરી આ દરય અદ્ભૂત દેખતી. ૬૪

- સહાસંગી સહાધ્યારી વેણુ માધૂર્યતા ભરી  
વિયોગી ગોપ-ગાળાના હાથમાં હેતથી ધરી. ૬૫
- દીધી ને બહાલથી દીધી “સ્મરણુ એ મનભૂમિનું”  
રાખજો અંતરે નિત્યે ” વહીને વેણુ મર્મનું. ૬૬
- વંદીને વાંસળી લેઈ ઘવાયે ઉર ચાંપતો  
અમારા ખેલનો સિન્ધુ મુગ્ધ હૈયાં ઉછાળતો. ૬૭
- મૌન હું દઢ ધારતો, અચીંતી વાણુ મુખથી  
સંવેગે નીકળી જાણે ગેળથી વાણુ વીજળી. ૬૮
- “ બહાલીડા મનના વાસો, બહાલીડા મન-ખેલનો  
વિસ્મરાવે નહિ મૃત્યુ” અંકાયાં અંતરે ઉડાં. ૬૯
- અમારાં બુદ્ધિ ને હૈયાં, અમારા અંગની કળા  
ખીલાબ્યાં મનસૌંદર્યે ખીલાવે રવિ પદ્મનાં. ૭૦
- પોખ્યાં છે વીર્યે ને શુભે, પોખ્યો પ્રેમ પ્રભુતણે,  
દીધી છે દિવ્ય દષ્ટિએ, ભાબ્યાં ભર્ગ સવિતૃનો. ૭૧
- આંખને જે જણાયે ના, બુદ્ધિ એ ના કદી કળે  
ગતાબ્યાં ભવ્યતા તત્વો ઉચ્ચ જીવન જૈ શકે. ૭૨
- તહમારો નિત્ય ઋણી હું, દેવું એ ના દઈ શકું  
ગોપ, ગોપાહગના, ગાળા જન્મે જન્મ સ્મરીશ હું. ૭૩
- વારશે જો વિરોધો તો વિયોગે પ્રેમ વાધશે  
તપીને આગમાં કાન્તિ હેમની દીપ્ત સોહશે.” ૭૪

આંખ મીચી વઘોવાણી, ઉઘાડી ધેનુ ડસને  
શૂન્ય-કાન્તિ સમીપે હું ભાગતો દેવી રૂનેહને ૭૫

વિંટાઇ વાટમાં હમાં બહીલાં મુખ વિયોગથી  
પશુઓ પૂર્ણ પ્રીછે છે બહાલની વૃત્તિ; વેગથી. ૭૬

થયો મુંગો હવે હું ને વાણુ તો વસુકી ગઇ  
જુકાવી શિર હું લેતો રત્નઓ પશુળંધુની. ૭૭

ભૂમિ આ હું કદી ભૂલું! અંકાઇ ઉરમાં રહી  
પોષ્યો આ દેહને પ્રીતે માતલાવો ઉરે ધરી. ૭૮

દેતી ઉદાર દીલેથી ધણું આ દગે ધાન્યના  
લેતાં એ ના ખૂટે એવા ભંડારો ભૂમિએ ભર્યા. ૭૯

વિશાળાં વૃક્ષ વાઘેલાં રંગ ને રસ ઉભર્યા  
તાળાં પાકાં અને સ્વાદુ હર્ષથી ક્ષણ અર્પતાં. ૮૦

નથી કો યાચના કીધી, નથી ચિન્તા કરી મને  
પ્રભુએ પાળવા પ્રીતે લીલા વિસ્તારી સૃષ્ટિએ. ૮૧

અરણ્યે પરિપોષેલી ધેનુઓ હૃદ્ય પુદ્ય છે  
પ્રેમનાં ચેય પામીને અમીનાં ગર્ભ એ ગર. ૮૨

નિકુળેના નિવાસો આ નબ્યજીવન આપતા,  
હિસાહે માનવી વાધી નિર્મળે મન મહાલતા. ૮૩

- કાન્ત કાલિન્દીની દૃષ્ટિ શિતળા વન વાયુઓ  
આમંત્રે પ્રાણીનાં વૃદ્ધો મૈત્રિએ ભરતાં ઉરો. ૮૪
- સંતોષે રાચતાં હૈયાં, વામ્છના વધતી નહિ,  
પાપના વાસ પામેઝ્ઘાં નાસતું સ્થાન આ ત્યજી. ૮૫
- પ્રેમથી મસ્ત પ્રાણીઓ, પ્રકુલ્લે વાસ પ્રેમથી  
પ્રેમથી વૃક્ષ વેલીઓ વિહંગો ઉલ્લસે અહિં. ૮૬
- હિંસાના કાતિલા ધાવો કદી ના દૃષ્ટિએ પડે,  
હયા ને મૃદુ ભાવોના નિર્જરો હૃદયે વહે. ૮૭
- ઉર્ધ્વ—ગામી સદા રહેતી વૃત્તિઓ મનુ—કુળની,  
પ્રભુ પ્રત્યક્ષ રાજે છે પેજો ભક્તિ ઉરે ભરી. ૮૮
- તેજસૂનાં ભૂલું ના આ લતા ગુહમ તરૂવરો  
લળીને લળીને નિત્યે અમોને આવકારતાં. ૮૯
- માતને તાતને વંદી, વંદીને ગોપકન્યકા,  
વંદી શોકાર્ત ગોપીઓ કાકા સાથ રથે ચઢયા, ૯૦
- દહીં દુધ અને ઘીએ ભરેલાં ગોરસાં લઈ  
ગોપ સન્નય થયા બેઠેલા બેઠેલના બેલ ભેતરી. ૯૧
- બોલાવ્યાં બાળકો આવ્યા નવાં વસ્ત્ર ધરી તને  
મહાનાદ કર્યો સઘે, હંકાર્યો રથ અકુરે. ૯૨

ચાલતાં જોઈને ને ગાડાં ધોરીના ઘુઘરા ગળે  
 ઘણાં ઘણે વાટમાં જતાં આનંદે જન આ રવે. ૬૩  
 મધ્ય આકાશમાં ભાનુ આવતો લવ્ય ભર્ગમાં,  
 વાતથી વાટ કાપીને આવ્યા પુરસ્સમીપમાં. ૬૪  
 સૌરભે મસ્ત મહેકેલી રાજની રમ્ય વાટિકા,  
 સર્વને એ રથે મુકી, કાકા પુરલક્ષ્મી પળ્યા. ૬૫





(૭.)

## મધુપુરી- કંસવધ

- સન્માને ધર્મ શૂરાઓ હન્ટરો વિદ્ય વેઠીને  
પ્રાણને ના ગણે કોઈ કીર્તિના શિખરે ચઢે. ૧
- ભૂપને ભેટ દેવાને ગાડામાં ગોરસાં ભરી  
મંડળી ગોપવૃદ્ધોની રાજમંદીર સંચરી. ૨
- વિલોકી વૃક્ષ ને વેલો રીઝતાં ગરવા ગળે,  
વિલોકી વાઠી આનંદા અમારા સર્વ સ્નેહીઓ. ૪
- સુધાશાં મધુરાં વારિ શમાવે તન તાપને,  
દ્વેષો વૃક્ષપરે પાક્યાં લોભાવે ગોપ-લાલને. ૩
- સામસામે બુદ્ધિમિત્રો સ્મિતથી સોહતાં દગે  
સમસ્યાઓ કરી છુપી ધારતા મૌન સત્પરે. ૫

પુરની પાસમાં મોટો દેખીઓ દુર્ગ દુર્ગમો,  
 રિપુને હાર દેવાને અસ્ત્ર ને યંત્રથી લયે. ૬  
 કિલ્લાની ધારમાં ધીંગી વિશાળી વારિએ લરી  
 પરિખા છે સરિતારી રાજરક્ષક ઉભરી ૭  
 પેખવા પુરની શોભા ઉપડ્યો સંઘ ગોપનો  
 ચિત્ર ને નૂતને વેચે વિવિધે સાજ શોભતો. ૮  
 માર્ગમાં રાજસૈનિકો સજેલા અસ્ત્ર-શસ્ત્રથી  
 ગોપ-સંઘતણી ચેષ્ટા ન્યાળતા તિવ્ર નેણથી. ૯  
 ણંસીઓ ધુધરીવાળી બજાવે રાગીલે સ્વરે  
 વધાવે કો કુમારોને મંબુલે નાદ મોહીને. ૧૦  
 આકર્ષે યુવતીઓ ને ઉભતી ઉચ્ચ મંદિરે,  
 રાગનાં રસીલાં હેયાં પ્રમોદે મસ્તીએ લરે. ૧૧  
 રાજમાર્ગે વિશાળા ને વિરાળ્યા વૃક્ષરાજથી,  
 રીઝતા જન ને જાતા પુષ્પની મંદ વૃષ્ટિથી. ૧૨  
 છાંટતા વાટમાં વારિ ચંદને ચાડ મહેકતું  
 નિવારે તાપ સંતાપો ઉલ્લાસે ઉર લેરતું. ૧૩  
 ભૂષણો રત્નનાં લાલ્યાં વળી કાચ્યન ભૂષણો  
 હાટમાં આંજતાં આંખ પ્રભાધી રત્ન મોહિતો. ૧૪  
 વિરંગી વર વસ્રોના ચોકથી અતિ શોભતી  
 દુકાનો સેંકડો પુરે, ગ્રાહકી મેદની કરી. ૧૫

- શોભાબ્યાં ભૂપણે વસે વૈશ્યોએ માર્ગમંદિરો,  
તેજસ્વી તોરણો ખાંધી શોભાની પુર ગેરીઓ. ૧૬
- વિવિધે રંગ-પોષેલાં પતાકા ધ્વજ ફરફરે  
લક્ષ્મીના લાડથી લાડ્યા ઉચ્ચ આવાસ ઉપરે. ૧૭
- ફરં દેશચક્રી આબ્યા વૈશ્ય વ્યાપાર ખેડવા  
મહેલ ને મંદિરો રંગે રાય દિલ રીઝાવવા. ૧૮
- રાજવી ઠાઠથી રાજ્યા નચાવી તેજ વાણ્યો  
સત્તા-સુરક્ષા સામન્તો પ્રવેશે રાજમંદિરો. ૧૯
- ગાનના ઘોષથી ગાજી નાટ્યશાળા સ્થળે સ્થળે,  
વિજ્ઞાત્રી લોકનાં ટોળાં માણુતા મોજ વિચરે. ૨૦
- ૬૧વી તાટિકાઓમાં મહેલતા જન શોખીલા  
નર્મ-ગેષ્ટિ અને હાસ્યે ગોરજે કાળ ગાળતા. ૨૧
- સેંકડો શિશુઓ હસ્તે ખાલા ઇક્ષુરસે ભરી  
વહેંચતા વાટમાં પીતા લોકના થોક હોંસથી. ૨૨
- કોઠાશે ધન ધાન્યેથી ભરેલા સેંકડો પુરે,  
હજારો હર્મ્યાનાં દ્વારો મહેલાં હેમ ને રૂપે. ૨૩
- કર્ણુરંજન રાગોના નીકળે વાદના સૂરો,  
કંઠ-માધુર્યતા ઘેરી ડાલાવે રસીલાં દિલો. ૨૪
- રાજધોળી મહામુલાં જુસ મોહક લે જતો  
માર્ગમાં પેખીઓ ગોપે ગર્વીલી ગતિ ચાલતો. ૨૫

- વિવેકે નમ્ર વાણીથી કિશોરો વસ માગતા,  
 ✓ મદોન્મત્ત જનો લેશું લક્ષમાં કદી નમ્રતા ? ૨૬
- “પ્રભાપૂર્ણ દુકુલો આ દીપતા દેહ દેવના,  
 ગોવાળા અસ શું બાણે અંગ-શૃંગારની કળા ? ૨૭
- પાશવી જીવનો ગાળો વંનમાં એ વનેચરો !  
 રાજના લ્હાવ લેવાને તપી જન્મ ધરો બીજો. ૨૮
- સાંભળી તોછડી વાણી ગર્વ ને મૂર્ખતા ભરી,  
 કાળકોધી થયા ગોપો પાશવી બળ દાખવી. ૨૯
- દંડથી ઘોળીને દંડ્યો શુદ્ધ ખોઈ સુએ ભૂએ,  
 ભવ્ય કાન્તિભર્યા વસો દીપાવે ગોપ-દેહને. ૩૦
- પ્રજાની મુક્તિને માટે ગોપસંઘ પુરે પડ્યો  
 દેવાને રાયને શિક્ષા પ્રીછતા પુર-મ્હાજનો. ૩૧
- દિવ્ય આ ખ્હારનાં દશ્યો મોહ-મુગ્ધ બનાવતાં,  
 ઠગે ના સુરને એતો જ્ઞાનખુદ્ધિથી શોચતાં. ૩૨
- પ્રજાના અંતરે જવાળા કંસના અપકૃત્યથી  
 જ્વલંતી રૂપદ્તિ ભાળું હું અમારી સ્થાય એળની. ૩૩
- પોપતા નેત્રની સાને પુરના સૌ મહાજનો  
 ✓ ગોપના સંઘનો હેતુ ત્રાસકેરા વિનાશનો. ૩૪
- અમારાધ્યેયથી મોહ્યા વઢે છે “સજ્જ છે પુરી”  
 સંઘમાં આવતા શાણા શરના બોજ સંગ્રહી. ૩૫

- મુગંધી પુષ્પ માળાઓ મુદ્દામો માળી અર્પતો,  
ઉમંગી ગોપસેનાને આદેશે માર્ગ યજ્ઞનો. ૩૬
- મળે છે માર્ગમાં કુખ્જા યાગ લૈ અંગરાગનો,  
યાચતાં સત્વરે લેપે ગાત્રો ગોપકુમારનાં. ૩૭
- મહેત્રીયાં વસ્ત્ર ને મહેક્યો માર્ગ એ મધુપુરીનો,  
ઠસ્તુરી-કેસરે પુર્યા મહાસુલાં વિલેપનો. ૩૮
- વાંકડી કાય કુખ્જની, અંથી મહેં મનમાં કળી,  
અંગુષ્ઠે પગ દાળીને ઉચકી ચીબુકે તહીં. ૩૯
- છુટી અંથી યમ યજ્ઞીસમી એ અંગની લતા,  
શર્દના શરીરી શોભી રૂપ યૌવનની છટા. ૪૦
- આભને ચુંબતો જાણે ઉચ્ચ પ્રાસાદ ભૂપનો,  
શિશ્પીઓની કળાકેરા વૈભવોથી વિરાજતો. ૪૧
- સેંકડો દાસ દાસીઓ મૌનમુક્ત મૃદુસ્વરે  
ઉદ્દેશે એકત્રીજાને, કર્મમાં રક્ત એ રહે. ૪૨
- સાંભળી યજ્ઞનો ઘોષ બન્યા ઉત્સુક સૌ ઉદે,  
ગતિને વેગ આપીને ધાયા સૌ રાજમંદિરે. ૪૩
- ચિત્ર સૌંદર્યથી શોભ્યો મધ્ય ચોક મહાલયે,  
અનોખી યજ્ઞયાજના રક્ષણે રક્ષકો રહે. ૪૪
- ગયા ત્યાં ને ઠર્યાં ચત્રુ સજેલા આપકપરે,  
“વીર્ય-પુંજ! વિલોકો આ” યજ્ઞપાળો મહેને વહે. ૪૫

- મવેજે પગતો પાને, ધનુ આ કમનાયનુ  
 તોળતો હન્તમા લેને, ગિયોકે સેન ન્હીનુ ૬૮
- નમાચુ નોકથી ન્હોજે લગ્ન ચાપ થયુ તહીં,  
 મહાશબ્દ ઉઠ્યો એનો અન્ત-તેજ ચમુપનિ ૪૭
- ચોકતા ઝક્કો ચિન્તે પુજતા નિન્ય ચાપને,  
 વ્યાકુળા સદ્રમે દોરી આપતા ભાગ ભૂપને ૪૮
- ✓અમોએ યજ્ઞ આજ્યો સવેરૂ ચાપ ભાગીને,  
 નચર્યો મધ ઉઘાને “હાહાકાર” સુણી પુરે ૪૯
- બાળના ચિતને બેઠી મહાગી વૃદ્ધ ગોપની  
 અમારો વેષ ભાગીને જને છે મુગ્ધ હર્ષથી ૫૦
- પુત્રના વીર્ય ને તેજે પ્રકુલ્લે પ્રેમથી પિતા,  
 પ્રદોષે શિતના અપશે પુષ્પથી ખીવનીલતા ૫૧
- “દેવતા પુન્ય છે બેટા! ભૂપ દેવ સમો વટો  
 વિવેકે નમ્રભાવે ને મન્માને રાજ રીઝવો” ૫૨
- ✓ નદબાપુ બ્દી વાક્યો શિક્ષા દેતા કુમારને,  
 અમારો ધ્યેય આકેલો, શાન્તિથી મુણતા અમે ૫૩
- પ્રભા પોખર સુણીને નૃપનો નાશ માધવા,  
 ગમનીસાય રાત્રીએ વિચારો મડળે કર્યા ૪૫
- પ્રભાતે પાઠવ્યો દૂત આવી વાણ મૃદુ વધો,  
 ‘આમને મજ્જામીને રાયને સૌ સલાજનો’ ૫૫

- આજ્ઞાઓ મજવૃદ્ધોની સંગ્રહી અમ મંડળે,  
કેશ વસ્ત્ર સમારીને વિચર્યા રંગમંડપે. ૫૬
- સલાના દ્વારમાં દીઠા મસ્ત માતંગ દૂહેલતો,  
જવાનો માર્ગ રોકીને વિકાળો યમ-હતશો. ૫૭
- મહાવતે જોઈને ગોષો કોપાવ્યો ગજરાજને,  
કીકીઆરી કરી દોડ્યો અમારા વધકારણે. ૫૮
- નાસતા દર્શકો ત્યાંથી પડ્યો હું પૃથિવીપરે,  
ઘાવ દેવા જતા દંતો ભૂમિમાં જોરથી ગડે. ૫૯
- વિકૃત્યો ગજ પેખીને કંડ માર્યો જ મસ્તકે,  
રામકંડપ્રહારોથી માતેલો ધરણી ઢળે. ૬૦
- માર્ગને મોકળો કીધો, રંગશાળા પ્રવેશતા,  
વિરાળ્યો રાજવી મંચે, મલ્લો સજ્જ થઈ ઉભા. ૬૧
- “રામ! કૃષ્ણ! મહાવીરો” વાણી ચાણુર ઉચ્ચર્યો  
“ગોપની જગવ્યાપી છે પ્રખ્યાતી મલ્લ યુદ્ધમાં. ૬૨
- આમન્યા રાજરાજેન્દ્રે નાણુવાને નિપુણતા,  
સંતોષો સર્વ સામન્તો સંતોષો પુરની પ્રજા.” ૬૩
- સાંભળી વચનો આવાં રામ હૃદય થયા અતિ,  
ઈશારો આંખનો દેઈ જોલતા ગોપનાવતી. ૬૪
- ✓ “પ્રજા છે અંગ રાજનું, પ્રજા પ્રેમથી ભૂપતિ  
કાર્યસિદ્ધિ ગણે, તુષ્ટિ પ્રજાની રાજ્યની ભૂતિ. ૬૫

પ્રજાનું સુખ પોષતાં રાષ્ટ્રજેમ વરિષ્ઠ છે,  
પ્રજા પોષેલ રાષ્ટ્રોનાં સર્વ અંગઃ બળિષ્ઠ છે. ૬૨

રાષ્ટ્રના રંજને ખુંધેા પ્રજાપ્રિય પ્રજા-પતિ  
પુત્ર્ય છે, લેખવેા એને સ્વર્ગલોકતણા પતિ. ૬૩

✓ ભૂપ આમંત્રણે આવ્યા લક્ષ્ય છે હિત રાજ્યનું,  
નિશ્ચયેા એ અમારા છે, ધર્મથી કદી ના ચણું. ૬૮

મહાકાય ! દીમેા માતા જેમમાં યમરાજ્યા,  
બાળ સાથે ભીડી બાળેા ખેલતા ખેલ કુસ્તીના. ૬૯

યુદ્ધ આમંત્રણે દો છો સ્વીકારે ગોપમંડળી,  
સભજ છે રંગ-શાળા આ, બાથબાથ મળે બળી. ૭૦

ભીડયા મુઠિકની સાથે રામજી રંગમંડપે,  
માણેા ચાલુર મ્હેં રંગે, લાળતો ભૂપ વિસ્મયે. ૭૧

મલને મોડતા વીરો હિત્સાહે યુદ્ધ ખેલતા,  
પ્હાટો મું પ્હાડથી ભીડયા વિલોકે સ્તબ્ધ ચે સલા. ૭૨

મસ્તના મસ્તકે રામ પ્રહારે સજ્જ મુઠિએ  
રક્ત ઝોડી પડયો પૃથ્વી, વૃક્ષ શું વસુધા પર ? ૭૩

બુજાળો જેમથી ગ્રાહી ધુમાવી વીર વર્તુલે,  
પ્રહારે પગના પાડયો મસ્ત ચાલુર મંડપે. ૭૪

✓ “ધન્ય” “ધન્ય” પુકારે છે સુકર્તકે મહાજનો,  
અમારો જ્ય ઝાંખીને, બને છે કંસ પ્હાવરો. ૭૫



- વિરોધી જાણતો વાણી, કરાજો કોપ છે ઉરે,  
લાજીને ભય હું ધાયો ભૂપના મંત્ર ઉપરે. ૭૬
- જેથીને ખડગ મ્યાનેથી કહતો એ પ્રહારવા  
પડ્યો દિરીટ શિરેથી, મહીને કેશ રાજના, ૭૭
- ૪ પાટક્યો રંગ પૃથ્વીએ, પડ્યો હું કુદી તેપરે.  
નખ-પ્રાણ થયો નૃપ વ્યાપીયો ભય મંડપે. ૭૮
- ભાગતા ભૂપના ભૂત્યો, ભાગતા સૌ મલા-જનો  
ચેમી પરાક્રમે આવાં આનંદે પુરના જનો. ૭૯
- મુક્ત કીધાં પિતા માતા, વંડ હું પડી પાયમાં,  
મહામોદતણા વેગે વાણી કુંઠિત કંઠમાં. ૮૦
- અશ્રુઓ હર્ષ વપે છે, ભેટે છે બેઠે ગાંધુઓ  
આસપાસે નિહાળે ના નેત્રો પુત્રપરે કંઠ્યાં. ૮૧
- પિતાજી ત્યાં પધાર્યા ને પધારી વૃદ્ધ મંડળી,  
નંદતી હર્ષનાદોથી ગાજતી આ મધુપુરી. ૮૨



(૮૦)

## મિત્રોની વિદાય-આશ્રમ નિવાસ.

- ✓ રાજના ત્રાસથી મુક્તિ મુખ ઐહિક આણુતી,  
 વળે જો શ્રેયના પંથે ઉન્નતિ લબ્ય આવેતી. ૧
- વિનાશે દુષ્ટ રાજના આદરે મન ઉત્સવે  
 ઉછાળે હર્ષના પ્રેમે વધારે ગોપબંધુને. ૨
- લેખેછે રામ ને કૃષ્ણ નેતાઓ જનતાતણા  
 લાખેછે લાવિમાં ભારે વિનાશો રાજ-રાષ્ટ્રના. ૩
- પિતા ને વૃદ્ધગોવાળો કિશોરો અમ સંઘના  
 જવા વૃદ્ધાવને માર્ગે પ્રભાતે પ્યારથી રજા. ૪
- તાતને વ્હાલથી લેટું નેણ નીર વહ્યાં જતાં  
 શબ્દ ઉચ્ચારવા શક્તિ છુટકાએ ના જણાય કાં. ૫

આસાંથી વેગળાં ઘાતાં વાધતી ઉર વેદના  
 શીળા વાયુ ફરે યાતાં સંતાપે તાપ સૂર્યના. ૬  
 વિલોકે એકદૃષ્ટિએ મિત્રો મુળ કરી નીચાં,  
 વાદળાં વ્યોમમાં આવ્યે નિસ્તેજે તેજ ભાનુનાં. ૭  
 અંધમે મૌન ધારંતા આશા-ભગ્ન ગતિહીણા  
 ભેદીને એક ખીલને વિખૂટા પડતા સખા. ૮  
 પિતા ને જનનીકેરા લાડકા વૃષ્ટિભોજના  
 લાડકા ગોપગોપીના, લાડકા જનતાતણા. ૯



રાજસિંહાસને બેઠા ઉચ્ચસેન થઈ છુટા,  
 અભિનંદે પ્રજા પ્રેમે નેતા યાદવ-ભોજના. ૧૦  
 ગર્ગ પુરોહિતે કીધા સંસ્કારો શાસ્ત્રવિધિથી  
 દેવકીરોહીણી હૈયાં હહેરે આનંદના નિધિ. ૧૧  
 માતને તાતના બોધ્યા વિદ્યા-વ્યાસંગ સાધવા  
 ઋષિ સાન્નિધ્યનિકેરા અવંતી આશ્રમે ગયા. ૧૨  
 “વસુદેવતણા પુત્રો યાદવીવંશ ઉદ્ભવ્યા  
 વિદ્યાકાજઅહીં આવ્યા” બોલી એવું પગે પડ્યા. ૧૩  
 ઋષિએ આશિસો આપી ભાળવ્યા પદ શિષ્યને,  
 સુદામે આશ્રમે સ્નેહે સંભાળ્યા રામકૃષ્ણને. ૧૪  
 ક્ષિપ્રાનાં નીર આછેરાં સ્વચ્છ છે ચૈત્ર વ્યોમશાં,  
 ગેલતાં કુદતાં વારિ માછલાં ચાડૂ વાનનાં. ૧૫

- મુંવાળી રેતીમાં ખેલે બાળકો બળ-ખીલતા.  
 આવતાં નારીનાં વૃદ્ધો નીર ત્યાં નીતર્યાં ઠર્યાં. ૧૬
- કન્યાઓ માતની સાથે મહુકીને મુકી શિરે  
 ઉત્સાહે ઢોડતી દીસે હર્ષ-કુલી નદી તીરે ૧૭
- ધેનુ ને વત્સનાં વૃંદ તૃષ્ટ તીર ફરી ચરે,  
 મેળવી તૃપ્તિ મધ્યાન્હે વિસામે વૃક્ષની તળે. ૧૮
- સિદ્ધિ સ્વાધ્યાયની સાધી આવતી અમ મંડળી  
 ચિન્તા-મુક્તા મહાશબ્દે ચાલતી રમતો બધી. ૧૯
- મુનિઓ મહુક્ષી રહેતા સરિતા સ્નાન મ્હાલતા  
 ગુરુભાવભીના શિષ્યો વચ્ચે દૈ તટ ઉભતા. ૨૦
- ✓ શોક ને દુઃખનાં દૃશ્યો ભૂમી એ નહિ લાગતી,  
 શાન્તિના દુર્ગ ન્યાળીને લાગતાં લય ને લીતિ ૨૧
- દ્વર્ગુણો દ્વરથી દેખી મહાસત્ત્વ મહાજનો  
 પગંતા પગમાં પાછા લાજ, પેખી પરાજયો ૨૨
- પ્રકાશે સજ્જનો શીળે વસંતે વન-રમ્યતા  
 ખીલે પ્રભાતના રંગો નિર્મળે નલ શર્દમાં ૨૩
- ઋષિઓ આશ્રમે રહેતા બનાવી પર્ણની કુટી  
 વન્ય-ધાન્ય-પરિપોષ્યાં શુદ્ધ જીવન જીવ્યમી. ૨૪
- ધ્યાનમાં મગ્ન કો રહેતા, સ્વાધ્યાયે મગ્ન કો દીસે.  
 મગ્ન કો જ્ઞાનચર્યામાં યોગની મસ્તી કો લહે ૨૫

- વેદશાસ્ત્રતણી ચર્યા મંડળે મંડળે કરે  
ભૂત ને વર્તમાનેથી લાવીનાં શાસ્ત્ર કો ઘડે. ૨૬
- મુનિ સાન્નિધનિ દૃષ્ટા મોટેરા ઋષિકુળના,  
મેઘાવિની મહાપ્રશ્નો પરિણાથી ઉકેલતા. ૨૭
- નિશુદ્ધે દેવે વાસે વિચારે વિશ્વ-હિતના,  
દયા-વત્સલતાસંગે મહાભાવ હૃદે વસ્યા. ૨૮
- પુણ્યને પુજતા પ્રેમે, મુનિના મુખદર્શને  
અમારાં મન ને ખુદિ ઉચ્ચગામી સજા રહે. ૨૯
- જને અસુ જનો પ્રસન્ન ઋષિપુણ્યપ્રતાપથી.  
ધરે છે કામ્યની કાયા લોહ પારસ સ્પર્શથી. ૩૦
- ભરેલી વાણી માધુર્યે સંયમી અલ્પ બોલતા,  
અક્ષુઓ દિવ્ય દેધને દર્શનો લબ્ય અર્પતા. ૩૧
- સર્ગ શિષ્યતણા હૈયે અંકાયું પુણ્યલોકનું  
નિર્મળું દિવ્યતા-દીપ્ત્યું સૌમ્ય મુખ શશીમુખ. ૩૨
- સુશનાં સ્નેહસંસ્મરણો માનસે હનુ મહાલતાં,  
મૃત્યુ ને શીળના પંથે છાંદગી બહેણ વાળતાં. ૩૩
- દ્વરથી ઋષિ દેખીને મોહતા દોટ મુત્રીને  
મુક્તિ કુમારકો કન્યા પાવને પકડી રહે. ૩૪
- સ્કંધપે રહી ઝાળીથી પાકેલાં ફળ આપતા,  
વાટીને હેત હૈયાનાં વટાવી માતને જતા. ૩૫

- આશ્રમે ધેનુ ને વત્સો મૃગલાં મૃગ-ખાલુડાં  
ઉછળ્યાં ભાવ-ઉર્મિથી સ્નેહ-દૃષ્ટે વધાવતાં. ૩૬
- વૃક્ષ ને ઝુલતી વેલ્લી પોપેલાં પ્રેમ-વારિથી  
વાપેલાં છંદગીન્નેમે ખીલતાં શાન્તિ-દાનથી. ૩૭
- નમ્રભાવે રૂળે કુલે આતિથ્યે પૂર્ણ ઉદ્વસે,  
ભુમીના લોભીયાળેવાં પશુઓ પ્રેરતાં પથે ૩૮
- આશ્રમે રીઝતાં સૌએ ગુરૂની સમહૃદિએ,  
ગુરૂ-સન્માન-રક્ષીને સ્વાતંત્ર્યે વધતા અમે. ૩૯
- સ્વાતંત્ર્યે સોહતાં રશ્મિ, સ્વાતંત્ર્યે જળ સ્હેલતાં  
સ્વાતંત્ર્યે ખેલતો નિધિ, સ્વાતંત્ર્યે વાયુ ખેલતા. ૪૦
- સ્વાતંત્ર્યે પશુ ને પંખી ત્રિરિ વેલ તરૂવરે  
ઉન્નતિ સ્હાલતાં સર્વ, સ્વાતંત્ર્યે આત્મ-ત્રિદિઓ. ૪૧
- હોતાની હોમશાળાઓ ભરેલી વેદ વાણીથી,  
હજુએ માનસે ગુંજે હવિકેશ સુવાસથી. ૪૨
- ✓ સુરક્ષી વત્સની સાથે વને કેલી જતા અમે,  
કરૂં ત્યાં પ્રજની ગ્રંખી, ગોપ-ગોપી ઉરે તરે. ૪૩
- લાવતા શિર મુકીને ગાંમડા ઘાસ ધાન્યના,  
કર્મથી પ્રેમ પોષાતો, વાધતા વળી વીર્યમાં. ૪૪
- પત્નિઓ મુનિઓ કેરી પતિ-ભાવે રૂળી કુલી,  
લબ્ય ભાવનપોપેલી પ્રભુના પ્રેમ-પ્રજન્નવળી. ૪૫

- સૌજન્યે સર્વ શિષ્યોને સંતોષે સ્નેહ-દષ્ટિથી  
 અનેરી વસ્તુઓ આપી માતને વિસ્મરાવતી. ૪૬
- ઋષિબાળા અને બાળો સ્વાતંત્ર્યે સંયમી થતાં,  
 વર્ષની સાથ વાધંતા સદ્ગુણો સત્ય-પોષીઆ. ૪૭
- આચારો આશ્રમે પોષ્યા હૈયું બુદ્ધિ વિકાસતા,  
 પ્રભુભાવ શીળે પોષ્યા ભ્રમ છૂવન અર્પતા. ૪૮
- પ્રભાતે ઉઠીને બહેલા વેદમંત્ર વિચારતા,  
 ઉચ્ચરી ઉચ્ચ નાદેથી આવાસોને ગન્તવતા. ૪૯
- અમારી સર્વ શાળાઓ નિકુંભેમાં નિવાસની,  
 વાયુ ને સૂર્ય-રશ્મિના યોગથી વન-લક્ષ્મીશી. ૫૦
- અનધ્યાયતણા દીનો વધાવે કુલ મોહથી,  
 સ્નેહથી ધ્યેય સાધંતી ગમ્મતે ઘડીઓ જતી. ૫૧
- જાતમતી રાત્રીએ ગોષ્ઠિ બાળ-વૃદ્ધ-યુવાનની,  
 શાન્તિ સંહાર થાયે ના મંડળી મિતલાપીણી. ૫૨



- આવતા રાજમહેમાનો ત્યાગીને ગર્વ રાજના,  
 આદર્શો જ્ઞાન-આંકેલા નમ્રભાવે નીહાળતા ૫૩
- દુન્યવી પુરની દષ્ટિ, સાંકડાં પુરજીવનો,  
 આશ્રમે આવતો આંખે દિવ્ય જીવનનો ઝરો. ૫૪
- લોભના પ્રોઠ વિસ્તારો, રમ્યતાભાસ પુરના  
 સંતાયે દેખી આ દરથો સવિથી તમ રાતનાં. ૫૫

- ગુણગ્રાહી ગૃહસ્થોના ધ્યેય અધ્યાત્મ દેખીને  
આનંદે આ મહિપાળો સદ્ભાવો ઉર સંથાડે. ૫૬
- ✓ વિશ્વપ્રેમે પચ્યા દિલો શંકરી વૃત્તિને વરે  
પ્રેયને અપીને આત્મા સ્વાર્થને પ્રેયને ત્યજે. ૫૭
- ✓ સત્ય જીવનની લ્હોરો અહર્નિશ અહિં વહે  
અસત્યો ઓસરી જતાં પૂર્ણતા જીવને બને. ૫૮
- ફર છે બાદ્યની દૃષ્ટિ, ફર ફેફ પટંતરો  
દેવના દ્વાર ખુલ્લાં ને અંતરાય રહે ન કો. ૫૯
- ✓ દેખશે અંતરે ખ્હારે દેવને નજીકે ફરે  
નિધાના તિમિરે ભેશે ઉપાની મુદ્ધકાન્તિએ, ૬૦
- રવિની ઉમ દીસિમાં, ચરીના સૌમ્ય ન્યોતિએ,  
તારણની મીઠી મીઠે, ધૂમકેતુતણા તને, ૬૧
- ગિરિના ઓરવે દીસે, હરિના વીર્ય વિક્રમે,  
સુવાસે પુષ્પના જેઠા વૃક્ષપે નમ્રવેલીએ. ૬૨
- પક્ષીના મંજુ ગાનોમાં સરિતા શાન્ત સંગીતે  
પનોના ભવ્ય ગામ્ભિર્યે સિન્ધુના મૃદ ગર્જને. ૬૩
- કો દીને સભ્ય તેજેથી અંબાએ સુજ આંખડી  
છતાં આન્તર ચક્ષુએ દશ્ય છે દિવ્ય એ છવિ. ૬૪
- ✓ દેવ સ્વર્ગ ખેલંતા સમત્વે સ્વસ્થ થે અને  
શાન્ત દાન્ત પીછાનેછે જીવન-ઐક્ય લહી જગે. ૬૫



- ઉપાશી પ્રેરણા પામી મુનિઓ સત્વ-સંઘર્ષા  
આપની અંજલિ લેઈ સવિતા અર્ધ્ય આપતા. ૬૬
- દિવ્ય દેહથી દીપંતો વિક્રમે વડવીરશો  
આવતો રવિ આકાશે રાજવી રત્ન-ઉજ્જવળો. ૬૭
- વંદતા મુનિઓ મોને ઉર-પદ્મ વિકાસતાં,  
મેધાના રંગ ઓજસ્વી ભાનુભર્ગથકી થતા. ૬૮
- ઉપાસંગાત ઉઠીને અનોખાં દશ્ય દેખતાં  
દર્શનો અંતરે પામું અનેરી મુખજાંખીનાં. ૬૯
- સારથિ રવિનો આવે દિશાઓ રંગથી ભરે,  
પ્રાચી સૌભાગ્યથી સોહી રાક્ષીનેવી લસે રૂપે. ૭૦
- લગ્નના નભની ભાસે, કુવારા તેજના કુટે,  
ઉગતા ભાનુને ભાળી હેયું મહારૂ દળી નમે. ૭૧
- ધીમે ધીમે ગિરિસાનું ધારતું વસ્ત્ર તેજહું,  
વ્યોમની લબ્ધતાસાથે સ્પર્ધાએ નહિ હારતું. ૭૨
- પર્ણના અંતરે વૃક્ષે પ્રવેશે રવિરશ્મિઓ,  
સોનેરી રંગથી રંગે પક્ષીની પર્ણકુટીઓ. ૭૩
- પ્રભાતે જળ ગિન્દુઓ તાબાં પત્રપરે તરે,  
રવિ-કિર્ણો દીપ્યાં પત્રે લીલાંલીલમ શું બનં ? ૭૪
- મયૂરી પાંખથી સોહે ભાનુની કિરણાવલિ  
નાચતી પત્રની સાથે વાયુ લહેરથી વિદ્વળી. ૭૫

અને રાગીલ પક્ષીઓ મંત્ર ને સ્તોત્ર ઉચ્ચરે  
ભરાયે હોંસથી હૈયું, ભારતી મુખથી મરે ૭૬

મંદવેગી વહી વાયુ પ્રહારે શું અશાન્તિને,  
ચિત્ત ઉંચે ચઢાવેછે ધૈર્યનાં મુળ સિંચીને ૭૭

જમાવે જોમને ફેફસે શીળી સત્તા પ્રભાતની  
પ્રમોદે પશુઓ પંખી ક્ષિપ્રા ને, વિટપાવલિ ૭૮

✓ જાળતેજ સવિતાનાં તરૂપુષ્પતણી છટા  
પક્ષીનું પ્રેમસંગીત સાંધે સંબંધ આત્મના ૭૯

ઉચ્ચ એ મંધિના જોમે ઉન્નતિ શિખરે ચઢું  
શમેછે પાર્થિવી વૃત્તિ રમ્યનાસ્ત હું રહું. ૮૦

✓ સત્ય છે એ પરાનંદ, પ્રેમ એ પ્રભુતા ગણો,  
ગણો એ જ્ઞાન ને સેય, જ્ઞાતા એ જ્ઞાનમાં ગળ્યો. ૮૧

✓ રમ્યતા વસ્તુઓની ના પૃથક્ ભાવે કહી કળો,  
મમજે નાણુતાં એને સ્વરૂપે વસ્તુ ભાળશે ૮૨

નિહાલ્યે દુન્યવી દૃષ્ટે વિકૃતિ ત્યાં પ્રવેશવી  
વિકૃતિ આવતાં આંખે રમ્યતા હ્રુમ ધૈ જતી. ૮૩



એક દી નમના ખોરે સુદામાસાયમાં જયા  
અરણ્યે લાકડા લેવા પાઠવ્યાં સુર-મલીના ૮૪

કાપીઆ કાષ્ટ ને જાંઘ્યા ભાગ શિંગ પરે ધર્યાં  
સૂર્ય અન્તાયજો જાતાં અધારાં મહી ઉતર્યાં. ૮૫

- રહેલો મેઘ આકાશે, અંગના અમકી રહી,  
ધીટ તિમિરમાં ભૂલ્યા વાટકી અમ વામની. ૮૬
- જોમથી વર્ષતો મેઘ ગર્જનો નલમાં કરી,  
અમારી આનુષાંગુએ લીધ્મતા શું રહી ભમી. ૮૭
- વેગથી જામિની જાતી, વેગથી વારિ દોડતું,  
અમારા વેગને રોકે કાંટાળાં વનનાં તરૂં. ૮૮
- વાટભૂલી વને ધુમ્યા થાકીઆ શ્રમજોજીવી,  
નિશ્ચમ્યા વડની નીચે સુદામો અમ સંઘવી. ૮૯
- કાષ્ટ લેવા ગયા, પાછા નિશાએ ના વળ્યા અમે  
જાણી ચિન્તા ધરી ધાયા દયાળુ ગુરૂ સત્વરે. ૯૦
- અરણ્યે મંડળી મોટી ઉંચે શબ્દ પુકારતી,  
ધવાઓલાં ઉરોકેરી વેદના અકળ શું થતી. ૯૧
- પોકારો પુણ્યના સુણી અમારા દેહમાં ઉઘ્યો  
વેગ શું વીજગ્રંથિરો ગાત્રને જોસ અર્પતો. ૯૨
- ઉત્તરો તત્પરે દીધા ખુમથી સુષ્ટિ-ધોષથી,  
ધ્યાનથી એ દિશા જોઈ વધ્યું મંડળ વેગથી. ૯૩
- દ્વરથી કાષ્ટના લારા અમારા મસ્તકે લહી  
રોડીને વેગીલા વીરા ઉતારે જોજને મહી. ૯૪
- પાદ-પદ્મો ગુરૂકેરા વંદતા નમી બહાલથી,  
ઉઠાડી સઘ લેતા એ બાધમાં અમ મંડળી. ૯૫

- ✓ વિક્ષોઢે વદતો નેણુ પિતાના ગાઢ પ્રેમથી,  
ભાળીને અમને સ્વસ્થ વહે આનંદ નેત્રથી. ૯૬
- ધૈર્ય ને દહતા ઢેખી વાત્સલ્યે નંદતા શુર  
શિષ્ય કલ્યાણ વાઝીને ભાવિ ઉદ્ધિલતા ગધુ. ૯૭
- વટાવી વનનું વારિ આવીઆ મધ્ય સંત્રીએ,  
કાન્ત કલ્પોલતા કંઠે વધાવે માત આશ્રમે ૯૮
- ✓ શુરના શુભથી વાધ્યા, વાધ્યા મંડળ સનેહથી,  
માતાએ આશ્રમે સિંધ્યા હૈયાની અમીરેલથી. ૯૯
- પદ્યા ત્યાં વેદવેદાહો, રહસ્યે રાસીઆ વળી  
રાજ્યનીતિ-કળાઓમાં ગણાયા સુરઅશણી. ૧૦૦
- ✓ નેપુણ્યે સુદ્ધવિધાના પ્રખ્યાતી પૂર્ણ મેળવી  
સુદ્ધ લેવા કદી કોએ હામ હેથે નહિ ધરી. ૧૦૧
- સુદામો દોસ્તાના કાવે કિલ સામ્રાજ્ય લોભવે  
ગિરના બહાલ્યે પોધ્યા ભાવ અંતરના ખીલે ૧૦૨
- ક્ષત્રીના શૌર્યમાં વાધ્યા શસ્ત્ર-અસ્ત્રપ્રયોગથી  
વધારી વીર્યની કિર્તિ અવન્ટી આશ્રમે રહી. ૧૦૩
- ઋષિઓ સર્વ સંતોષ્યા સંતોષ્યાં કુલર્માતને  
ભારતી ભાતુ લેઈને સીધાવ્યા મધુપુરીએ. ૧૦૪



(૬.)

જરાસંધનું આક્રમણ-કાળયવનનો નાશ.

- ✓ માનતા લક્ષ્મીની મોળે જનો સુખ પરંપરા,  
 દુઃખનાં ધામ એ બાણો આપત્તિ આણતાં સદા. ૧
- ગિરિધુર પિતાપાસે રાણીઓ કંસરાયની  
 કંટની કંઠની ફેટેલી-પિતા જે રાજસંઘવી. ૨
- માનીતો માગધી વંશ વીર્યવંત ભૂપે ભર્યો,  
 રાટ્ટ-વિસ્તાર ને ભોમે સાર્વભૌમપદે રહ્યો. ૩
- કંસનો કાળ બાણીને જરાસંધ જરી ગયો,  
 પુત્રીઓ વિધવા પેળી દુઃખના દરિએ ડુબ્યો. ૪
- દવાગ્નિના સમી કારી બગલી બધાળ ક્રોધની  
 દેરાને શૂર મેનાને નાશના પંથ પ્રેરતી. ૫

- ✓ “તુરુષ આ યાદવી વીરો, આહીરો હીણુ જાનીના  
ઉખેડી એમને નાંખું કાંટાળા તરુઓ મમા. ૬  
વેણુ આવાં વદી રોષે કરે છે સજ્જ મેનને  
સામન્તો સંઘમિત્રોને સદેશા સઘ પાઠવે. ૭
- ✓ દેલવો માણવા મોટા, પ્રજાના પ્રાણ સુસવા,  
ગૌરવી ગણરાજ્યોને જુક્તિ જોમે વિનાશવા. ૭  
માતેલા આ મહીશોએ સ્થાપીઓ સંઘ સંપીને  
જોમ-તેજ-પ્રભાપોષ્યો જરાસંઘ સુખી બને. ૮  
ગિરિદુર્ગ મળી સેના મોટેરી રાજમિત્રની,  
ધુજતી ધરણી જાણે ચંડશક્તિ પ્રભાવથી. ૧૦  
ભારતી ભૂપતિઓ ને તેજસ્વી ભડ સુભટો  
આજ્ઞાધીન યદ્ય આબ્યા, જોઈ રાજ મદે દુશ્યો. ૧૧  
વીર્ય ને ગર્વનો જાણે મહાસાગર ગર્જતો,  
ચદુવંશવિનાશે શું પ્રલેપૂર ઉછાળતો. ૧૨  
“સજ્જેલી યુદ્ધના સાજે સોહતી સેન શૌર્યથી  
લઈ, કૃષ્ણતણે કાળ બાળવાને મધુપુરી, ૧૩  
આવતો વીજળી વેગે” સૂણી ચોંક્યાજ યાદવો,  
સલામાં મંત્ર-ગોષ્ઠિએ મળેછે પુર મહાજનો. ૧૪  
પુરને રક્ષાવાકેરી આઢરી સઘ યુક્તિઓ,  
ધીંગા દુર્ગપરે મુકે યંત્રયુક્ત શનકીઓ. ૧૫

- દિવાલે દુર્ગની રાખ્યાં કારમાં સર્વ આયુધો,  
કોઠારો પૂર્ણ ધાન્યેથી, વારિપૂર્ણ જલાશયો. ૧૬
- શૌરસેનતણી સેના સંખ્યાએ પરિમિત છે,  
સંપ ને સ્નેહથી બાંધી વજ્રકાય બને રહ્યો. ૧૭
- વિલોકી વાટથી રાજા તૈયારી યાદવોતણી,  
વિચારે મંત્રીઓસાથે રીત યુદ્ધવિકાસની. ૧૮
- રિપુઓ ઘેરતા પુરી દ્વારને તોડવા મથે,  
અમારી બાણ-વર્ષાએ વીરનાં વીર્ય ઓસરે. ૧૯
- દુર્ગરાખી શતશ્રિઓ ફેંકતી અસ્ર વેગથી  
સેંકડો અરિઓદ્ધાનો સઘ સંહાર ચોજતી. ૨૦
- સામન્તો મિત્ર-રાજાઓ વ્વાકુળા વિગ્રહે બને,  
સાધવા શત્રુનો નાશ રાજ-રાજેન્દ્ર વિનવે. ૨૧
- સંઘ્રામે સુલટો કુદ્યા કારમા એ કટાક્ષથી,  
દુર્ગને તોડવામાટે મંડાયો જંગ જોમથી. ૨૨
- નેત્રાઓ મ્હાજનોકેરા નિશાએ નિર્ણયો થયા.  
“દુર્ગ-દ્વાર કરી ખુદ્દાં શત્રુઓ રણભેટવા.” ૨૩
- ચુનંદા સૈનિકો લેઈ રામ રાજેન્દ્ર લીડીયા,  
ધનુર્ધારી વીરો લે મ્હેં જેલીયા દાવ યુદ્ધના. ૨૪
- ઘવાયા મન્ત્ર માતંગો ઘવાયા તુરંગો પટે  
સારથિશિર છેડેતાં રથીઓ રવડ્યા રહ્યો. ૨૫

પડયું બંગાણ સેનામાં કોપિઓ નૃપતિ-પતિ,  
રામના વિક્રમે રૂઠયો જંગ ખેલે મહારથી. ૨૬

વ્યર્થ આ વીરના ચલો, ભાગતા સત્તુ-સનિકે,  
નિસ્તેજ્યો અંધવી જાણે રવિ અસ્તાચળે જતો. ૨૭

ગળ્યો ગર્વ અને રાજ સકેલી નિજ સેનને  
ગિરિદુર્ગ જતો પાછો, ધુમ્મતો રાધ અંતરે. ૨૮

પામી હાર દરે પેઠા વેરની જ્યાજ પ્રત્યણી,  
જેમે શું શાન્તિથી કોહી અંડતેજ ગળી અહિં ? ૨૯

ચિતવે યાદવો ચિન્તે જરાસંઘતણી નીતિ,  
તૈયારી પુર વક્ષાની ઉત્સાહો ધિર્યથી ધપી. ૩૦

ધણીએ વાર આવ્યો એ રાજવા મધુપુરીને  
યુદ્ધમાં હારજી લેધને વળ્યો પાછો ગિરિવળે. ૩૧

અંક-શક્તિ મહાતેજ તૈયારી મહતી કરે,  
જંગ દારૂજ દેવાને મળે મેના ગિરિવળ. ૩૨

“પ્રલોકાગનણા મેઘોસમાને આવશે ચદી,  
માઝા-મુકયા સમુદ્રોના તરંગોમાં દળો લઈ, ૩૩

ભુગશે વેર લેવાને ક્ષાત્ર ધર્મે રહ્યો અરિ,  
અદ્ય છે આપણી સેના સંઘામે ટકશે નહિ. ૩૪

માગધીરાજના કટ્ટા બિરોધી રામકૃષ્ણ છે  
પણે અન્યત્રજે જો તે આવે ના એ મધુપુરે.” ૩૫



- ✓ પૌરોની સાંભળી વાણી ગયા ગોમન્તકે અમે  
મળ્યા જ્યાં જામદગ્નિને રૂહેતા જે ચતિશ્વરને. ૩૭
- શોભતા સૌમ્ય વર્ચસ્વી, તિલ્લ તેજ વહી ગયાં,  
દેવોનાં શુરના જેવા નિપુણ રાજનીતિમાં. ૩૭
- ઝગ્ગુએ નેત્ર ને મુખે પ્રકાશો જ્ઞાન-સૂર્યના,  
વિશાએ મનકે એના વસે કલ્યાણ વિધનાં. ૩૮
- સત્ય ને રાજ-ધર્મોના વક્તા એ વિશ્વશ્રેષ્ઠ છે,  
શુદ્ધ-વિદ્યા-કળાઓના જ્ઞાતા એ ભૂશુવર્ચ છે. ૩૯
- જાણુતા જગના વંશે, જાણુતા દેશ પૃથ્વીના,  
જાણુતા ભૂત ને ભાવિ હણ ત્રિકાળદૃષ્ટિના. ૪૦
- ચાહવીવંશના વીરો જાણી મુઘ્ધ થયા મુનિ,  
અમારાં અંજ દેખીને દૃષ્ટિ ભાવ-ભીની જની. ૪૧
- પિતાના સ્નેહથી પેજે, મોદતા અમ વિક્રમે,  
કરી આતિથ્ય પ્રિતેથી રીઝવે અમ હરને. ૪૨
- નાના-દુમ-સતા-શોભ્યો જતાઓ મુનિ-પુંગવે  
ઝિરિ ગોમંત જ્યાં ધુમે કુંજરો મૂળ કાનને. ૪૩
- ઓમમાં મ્હાસતાં ધૂંગો ધુમતા ધન વિશ્રમે,  
નિર્ભજાં જળનાં ઝણીં ઝરી મંજુ ધ્વનિ કરે. ૪૪
- ગોમન્તકે ગયા જાણી આવતો રાજ અદ્રિએ  
એનાયે પર્વતે અમિ જાઠવી સેન ખાલુએ. ૪૫

- શ્રંગનાં મથચે ભેસી અમે ગ્યાપ ચઢાવીઆં,  
 કરીને બાણની વર્ષા અરિઓ અકળાવીઆ. ૪૬
- પ્રેરકોને નહિ જેએ ભાળતા શર મૃત્યુયાં,  
 પડે છે પ્હાડશા યોદ્ધા પૃથ્વી પીઠ પુકારતા. ૪૭
- પ્રધ્વંસી આ પ્રહારોથી ભૂલતા ભાન શું શૂરા,  
 મૃત્યુને ટાળવા માટે ભાગતા રણ-ગાભરા. ૪૮
- ✓ શહેલા લક્ષ્મીને ખોતાં ઉકળ્યો ઉર રાગવી,  
 સૈન્ય સંહાર ન્યાળીને ગ્રહ્યો પંથ ગિરિપુરી. ૪૯
- ✓ આમન્ત્રે ચાવની ભૂપ માન ને દેક ત્યાગીને,  
 કાળનો કાળ એ દેખો સૈનિકો સિંહશા રણે. ૫૦
- આક્રમે આકરા આંકી ઘેર્યનો બંધ તુટતો,  
 આનતે<sup>૯</sup> માઠવો બતા દેશ એ દિલમાં વસ્યો. ૫૧
- વસાન્યું પુર ને દીધા કિલ્લાએ રમ્ય કાંગરા,  
 મધ્ય દેશ પરિત્યાગી નિધિમિત્ર અમે બન્યા. ૫૨
- કુગળી ચાવની સેનાસાથમાં કાળ આવતો,  
 જરાસંધ ગળ્યો વીરે<sup>૯</sup> ચોપાસે પુર ઘેરતો. ૫૩
- સ્થાપીને દ્વારકાં શાન્તિ લઈ માર્ગ મધુપુરી,  
 કાળની ભાળ લેવાને મુલદો સાયમાં લઈ, ૫૪
- પેઠા હું રાત્રીએ પુરે, નિહાળી કાળ-સેનને,  
 લક્ષ દે માગધી સેના કળી એકત્ર ભેમને. ૫૫

- ઉધાડી દાર એકાડી વળું હું પાસ પર્વતે,  
પુર છોડી જતો નાણી કાળરાજ અનુગમે. ૫૬
- ગિરિગાઢઅરણ્યોમાં મહાસેન શુન્ચાય છે.  
અમારી દોડની શુન્ચે શુક્ષ્માંહી સમાયછે, ૫૭
- પેઠા હું, પેસતો કાળ ગિરિની ઘોર ગહવરે,  
મહાકાય મહાવીર્ય માધાન્તા સુત જ્યાં રહે. ૫૮
- ઘોરતા ગાઢ નિદ્રામાં, કાળ પાદે પ્રહારતો,  
ઉઠ્યા સઘ, પ્રહારે એ, કાળ ભાન ભૂલી પડ્યો. ૫૯
- શિશુ પ્રાણુ પળ્યા એના, નિષ્કામી ચોગીને નમું  
યદુવંશી જણાવીને યુદ્ધ-વૃત્તાંત હું વદુ. ૬૦
- નાણીને કાળતું મૃત્યું, માગધી યાવની વીરો  
સ્વદેશે ભાગતા, ભૂપ સૂર્ય શું અહણે ગળ્યો. ૬૧
- મહાત સૌ રાવરાણાઓ મહાત છે મદ રાજનો,  
ધવાયો સંઘનો ગર્વ, ગણોનો જયઃઉજ્જવળો. ૬૨
- વિશાળા ભાવ ભાળે ના પ્રજાના સુખદુઃખને  
ગણે ના વૈભવે રાચી સ્વાર્થને શ્રેષ્ઠ એ ગણે. ૬૩
- મહીશો આ મહિષો છે પ્રજાના પ્રાણુશોષીને  
ખનેલા ગર્વમાતેલા વિલાસે વિલસે મદે. ૬૪



(૧૦)

દ્વારવતી-રૂકિમણી હરણુ.

સોંઠ્યેં ચોભતી લક્ષ્મી ચાડપુત્રી પયોધિની  
તટોના પુર પુશર્ધ નેલવોને ઉછાળતી. ૧  
વસેલું વાગ્ધિદાઠે દ્વારકા દૃશ્ય ખીલતું  
વસંતે રંગ-રંગીલું પુષ્પ શું સોરસે ભર્યું. ૨  
ચોજના વિશ્વકર્માની વિકાસી પૂર્ણ તર્કથી,  
દીપાવી કૃતિ-વૈવિધ્યે શિક્ષીએ શિષ્ય બુદ્ધિથી. ૩  
ચોપાસે અંદ-લેખાશી પયોધિપરિખા રહી,  
દુર્ગના દૃઢ સ્થાનોમાં શતમિ શત ઘોષતી. ૪  
નિધિને ખેડનારાઓ દ્રવ્યથી દષ્ટિ આવતા,  
પશ્ચિમા દ્વારમાં પ્રોક્ષ કિલ્લાઓ ચતુરાધુના. ૫

- વ્યોમવીધી ક્વજા ઉડે મેઘચુગિત મંદિરે,  
 નેણતોના મહાનાદે સૂર સાગરીઓ પૂરે. ૬  
 લગ્ય પ્રાસાદ ભાસતા ભરેલા પૂર્ણ વૈભવે,  
 દેવ-દેવેન્દ્રના મહેલો સ્પર્ધાએ ના ટકી શકે. ૭  
 વિશાળા રાજમાર્ગેની શોભાવે છે મહાલયો  
 વાટિકા મહેકતી મધ્યે ઉલ્લાસે સ્ફોટતા જનો. ૮  
 ધર્મ-નિષ્ઠ દિલો આબ્યા કર્તવ્યો ઉપદેશતા  
 મુનિ સાંઠિપનિ પ્રજા પુરોહિત-પદે મુદ્ધા. ૯  
 ટાળીને શત્રુનો ત્રાસ યાદવો પુર મોદતા,  
 વિપત્તિ-ધન વેરાતાં રૂવિ રશ્મિ વિરાજતાં. ૧૦  
 કળા ને બુદ્ધિ કૌશલ્યે રેલતી લંકમી આગરે  
 પુરી-કાન્તિ પ્રકાશે છે રત્ન-મંડિત મંદિરે. ૧૧  
 સન્માને રાજ-રાજના નરેશો દ્વર દેશના  
 ગિરિદુર્ગતણી શોભા વસીને ત્યાં વધારતા. ૧૨  
 મહેશ્વર માગધીરાજ વિક્રમે જગજાણીતો  
 અખિત્રે ભારતે એની સત્તાબળ જમાવતો. ૧૩  
 દંતવક્ર મહાવીર્ય અને કારૂય રાજવી,  
 કલિંગાધિપતિ, પોન્ડૂ, ચેદીરાજ ચમુપતિ, ૧૪  
 રાજા રૌવિરનો શૈબ્ય, શાલ્ય, ગાન્ધાર-નૃપતિ,  
 કાર્શ્મરી રાજ ગોનર્દ, અંગરાજ મહામતિ. ૧૫

- ઘણાએ રાવરાજાએ દમામે આ નૃપેન્દ્રના  
 બનેલા પ્રતિમા જેવા ઈચ્છાને વશ વર્તતા. ૧૬  
 ઉત્તરિ પુરીની ભેઈ જરાસંધ ઉરે જળે,  
 ખોદવા રાષ્ટ્રનાં મુળે ઉત્તેજે નિજ મિત્રને. ૧૭  
 વૈદર્ભી રાજની કન્યા રૂકિમણી નવ-યૌવના,  
 સૌંદર્યે મતિએ શીળે જાણે સાગર-કન્યકા. ૧૮  
 પ્રીછીને પુત્રીની ઇચ્છા, યાદવી સ્નેહ આહીને,  
 લગ્નમાં મુજને દેવા વહે છે ભૂપ પુત્રને. ૧૯  
 દ્રેષ ને વેરથી રૂઠી યાદવો અપમાનવા  
 જાળ નાંખી જરાસંધે શિશુપાળ વરાવવા. ૨૦  
 પુત્રને પક્ષમાં લીધો પિતાને પડતો મુકી,  
 વિવાહે પુરમાં રૂકિમ આમત્રે ચેદી રાજવી. ૨૧  
 બ્રાતાઓ ચેદી રાજના વિક્રમે શકના સમા  
 હર્ષ-યેલા વધુ લેવા વૈદર્ભી રાજભૂપણા. ૨૨  
 શૃંગાર્યા મત્ત માતંગો શૃંગાર્યા તુરી તેણલા  
 શૃંગાર્યા હેમ-રૂપાના ચોલિતા રથ રંગીલા. ૨૩  
 શૌર્ય ને સાજમાં સ્હોવી સેના લે ચતુરંગિણિ,  
 આવતી જન મોટેરી ચેદીનાથ નૃપેન્દ્રની. ૨૪  
 પધાર્યા સંધના નેતા, પધાર્યા અન્ય ભૂપતિ,  
 પધાર્યા જંગમાં ઝુઝ્યા જોડા લીમ પરાક્રમી. ૨૫

- કુંડિનીપુરમાં પેઠી છત્ર-ચામર શેરલતી  
શિશુપાળતણી સ્વારી દુંડુલી ઘોષ ગાજતી. ૨૬
- રાજ્યશ્રીએ રહ્યો રાજ્યો વનશ્રીપૂર્ણ આણુશે,  
પ્રથંડી કૌવતે રાજ દીપતો દાનવેશશે. ૨૭
- મદે ને મસ્તીએ એતો લાગતો બાળકેસરી  
લક્ષને ગ્રાહીને ઉરે લક્ષીણી વૃત્તિ બગતી. ૨૮
- જીલ છે ખડ્ગના જેવી માનવી મર્મ વીંધતી  
છતાં એ મિત્રનીસાથે દગાએ રાચતો નહિ. ૨૯
- જાન સન્માનવા કાળે સામ્રેયે રૂક્મિ સંચર્યો  
મહા-પ્રાણ મહેશોને ભેટીને ગર્વમાં ચઢ્યો. ૩૦
- ગજાવી નોખતો લાબ્યા, ઉતાર્યા ઉચ્ચ મંદિરે,  
લગ્ન આરંભવામાટે વિનવે પુત્ર માતને. ૩૧
- સજેલા પુરને લાળી, લગ્નની વાત સાંભળી  
હુલાયું ઉર ને હુઃખે ધાય રૂક્મિણી વ્યાકુળી. ૩૨
- વૈદર્ભી વાટ-ભૂલેલી મુનિની મૃગલીસમી  
અસેલી વ્યગ્રતાએ ને ચિન્તાના સાગરે ડુબી. ૩૩
- યાદવોના યથોગાનો ન્યારથી શ્રવણે પડ્યાં,  
દેવના કૃષ્ણની સાથે હૈયાં સ્નેહ-બળે જડ્યાં. ૩૪
- વરેલી પ્રેમ-પ્રાણલ્યે, નિશ્ચયે મનનો થયો,  
સંકેતે દિવ્ય તેડીને પ્રેમ-સદેશ પાઠવ્યો. ૩૫

- લગ્નકેસર સુમારલે રસીલી યાદવી પુરી  
 દેવી સોંદર્યમાં શોભી સ્વર્ગની અમરાવતી. ૭૬  
 દેખીને નાગરી દશ્ય પ્રિયાહૃદયું પ્રકુલ્લતું,  
 સ્વામીસંગે રહી રીઝી કાન્તિનૂર પ્રસા-ભર્યું. ૭૭  
 શર્દના નીલ આકાશે તારલા તેજ રેલતા,  
 નાથના ગાઢ ઉત્સાહે પત્ની ભાવે પ્રકાશતા. ૭૮  
 વર્ષાશી મંદ વર્ષેછે વાણ સુધા-રસે ભરી  
 ઉર્ધ્વ-ગામી પતિહૃદયું પ્રેમથી તરબોળતી. ૭૯  
 સુગંધ સ્નેહરસે સોહ્યાં પ્રિયાનાં નેણુ નિર્મળાં  
 આશાએ ભરી પ્રેરતાં પંથ શું પ્રગલીવતા. ૮૦  
 જોડતા એક ખીલનાં હૈયાં આતુર કોમળાં  
 વિનોદી રંગમાં રંગી લેહ-ભાવ ભગાવતા. ૮૧  
 પ્રાણ સંજીવની મ્હારી પ્રિયા જીવનની સખી,  
 એકનિષ્ટે કરી સેવા રમાડ્યો રસ-વારિધિ. ૮૨  
 સ્મર્યું ત્હારાં કરૂં થાં થાં અમોલા ભાવથી લીનાં,  
 ઉભળી જીવંતી મ્હારી, નિવાસો મુળથી ભર્યા. ૮૩  
 ઘાટિલા મુળની કાન્તિ પૂર્ણરૂપ શશીસમી,  
 ઉપાશા અમલા તેજે આસને હૃદય આપતી. ૮૪



- કોમળી કુસુમોજેવી, ગતિએ વાયુ લહેકીશી,  
હાસ્ય છે તારલા-તેજ નમ્રતા નવ વેલની. ૮૫
- દિશાએ અજવાળેછે પ્રભા આનંદ-જ્યોતની,  
છાયા ના આવતી કોઢી ચોકનાં વાદળાંતણી. ૮૬
- કુરૂપો દુઃખનાં ઘેરાં રાણીની નજરે ચઢે,  
નષ્ટ કુરૂપતા કયો પ્રયત્ને સર્વ ઉદ્ધરે. ૮૭
- નેત્રને ઠારતાં મોજાં મહાસાગરમાં ઉઠે,  
દયા ઉદાર ભાવેના તરંગો ઉર-સિન્ધુએ. ૮૮
- પોતીકાં પોતીકાં રૂહેતાં, પરાયાં પોતીકાં થતાં,  
આત્મભાવ પ્રસારીને સમત્વે સાથમાં લીધાં. ૮૯
- અનાથો આવતાં આંખે અટારીએ ઉભે કઠી  
માડીશી પાંખમાં લેતી, સંભાળે પુત્ર-પ્રીતિથી. ૯૦
- માતા એ વીર પુત્રોની, ધાત્રી એ પુરવાસીની,  
નિહાળી મુખ રેલેછે હૈયાં હર્ષ જીવાળથી. ૯૧
- દીપતી કુળદેવીશી દેવી એ સૂર-રાધની,  
દયાળુ નેત્ર-દષ્ટિએ સંતાપેને શમાવતી. ૯૨
- લક્ષ્મીના લાડથી ઉઠ્યા પ્રાસાદો જે પ્રભાવતા  
અગ્યા તે નિમજાં તેજે દેવી-પુણ્ય પ્રકાશના. ૯૩

દાસ ને દાસીઓ -સર્વ દાસ્યભાવ ભૂલી જતાં  
પુત્ર ને પુત્રીઓ જેવાં આજ્ઞાઓ ગિર પાસતાં. ૯૪

સુહાગી દારકાપુરી માતની શીળી છાયમાં  
મકુલે, કુંદનાં પુષ્પો શાન્તિશીળ પ્રદોષમાં. ૯૫

✓ દ્યેય ને ભાવના ઐક્યે ઐક્ય સર્વત્ર સાધીયું,  
દિવ્યાંશી પ્રેમ-પ્રાણરૂપે મુખ અદૈત સાંપડયું. ૯૬

૧૧-૧-૪૪, ૧૭-૧-૪૪.



(૧૧)

સંઘ-રાજાઓનો નાશ.

- વિશ્વસેવા વરેલાને સેવા ના શોધવી પડે  
ઉઝવે એક ત્યાં બીજી સઘ શિર ઉચું કરે. ૧
- ભોમાએ ભૂપકન્યાઓ પુરેલી પ્રાગજ્યોતિષે  
રીળાવે ત્રાસ આપી એ વૃત્તાંતો સાંભળ્યાં અમે ૨
- જાણીને જુદા ભોમાનો દાનવે દિલ કંપતો,  
દુઃખ દાવાનલો દેખી જરા ના છુવ જંપતો. ૩
- સંવેગે પુરમાં ખેડાંએ, વિદ્યાર્થી ભોમ ભૂપતિ,  
મુક્ત થં રાજકન્યાઓ વિપત્તિ-વારિધિ ડુબી. ૪
- કુમારી કુમળા-દિલી નિખાપી ભાવના-ભીની  
પાપીના પાશથી ધુટી મોઢ-સંપત્ર નાચતી. ૫

દાસ ને દાસીઓ સર્વ દાસ્યભાવ ભૂલી જતાં  
પુત્ર ને પુત્રીઓ લેવાં આજ્ઞાઓ શિર ધારતાં ૯૪

સુહાગી દારકાપુરી માતની શીળી છાયમાં  
મકુલે, કુંદનાં પુષ્પો શાન્તિશીળ પ્રદોષમાં ૯૫

✓ ધ્યેય ને ભાવના ઐક્યે ઐક્ય સર્વત્ર સાધીયું,  
દિવ્યાંશી પ્રેમ-પ્રાણદયે સુખ અદૈત સાંપડ્યું. ૯૬

૧૧-૧-૪૪, ૧૭-૧-૪૪.



- મહેશો દેશદેશોના, નહિ શિર ઉંચું કરે,  
અમાપે ભેર ચોળેલું દેખી યતન-શિધિલ રહે. ૧૬
- અંધકો-ભોજ-વૃષ્ટિની સેના અદ્ય પ્રમાણમાં,  
શૌર્યસોહી નહિ કાવે વિચહે ફર દેશમાં. ૧૭
- ગુંચવે ગુંચ આ મોટી, તર્ક-વિતર્કમાં પડયું  
માર્ગ ના મન આલોકે, સામે સંકટ છે જાડું. ૧૮
- પંથની રજ્યી રાજ્યો લઈ સંદેશ યજ્ઞનો  
આવતો ફત એકાકી ઈદ્રપ્રસ્થ-નરેશનો. ૧૯
- મહેશાઓ મને મહાલે ચક્રવર્તી મહેશને,  
ગલવા છતનો ડોકો આરંભે યજ્ઞરાજને. ૨૦
- મહાત ના માગધીરાજ યજ્ઞસિદ્ધિ જને નહિ,  
દંદ-ચુદે ગ્રહું એને કટપના મનમાં કળી. ૨૧
- ઈદ્રપ્રસ્થ ગયો ભેટ્યો પાર્થને વળી ધર્મને,  
સન્માની સ્વાગતો સ્નેહે બેઠું હું બડભીમને. ૨૨
- માદ્રીમુતો પ્રીતે વહે, પુન્ય કુંતીપદે પડું,  
દ્રોપદી-ગોરવે દીપ્ત્યા રાજ-પ્રાસાદમાં યજ્ઞું. ૨૩
- સભામાં પાન્ડવો ભેઠા પોર, સામન્ત રાજવી,  
રાન્સૂય-કેતુકેરી ચર્ચા મંડળ ઉદ્ભવી. ૨૪
- “સિદ્ધિ છે યજ્ઞને માટે, યજ્ઞથી જનશ્રેય છે,  
વીર્ય છે રજ્ઞને માટે” યુધિષ્ઠિર કહે મને. ૨૫

“ક્ષાત્રતેજ અને શૌર્ય મૂર્તિમંત-ત્વમેજ છે,  
લોક કલ્યાણમાં ચોરિ! સંતતે યત્નશૂર છે. ૨૬

ગાંધુ છે, ગુરુ છે નેતા, સદિનું શુભ ઇચ્છતા  
મહાત્માના મહાવાક્યો મોક્ષના માર્ગ પ્રેરતાં. ૨૭

ન્યાય-દૃષ્ટિ નીતિ-સાત્ત્વ, ધર્મ-ધુરંધરે ત્વમે,  
આદેશો અમને આપો દૌરવી કુળ પાળશે.” ૨૮

કૃત્તિ—

“ભારતી ભૂપતિઓમાં અગ્રણી રણુરંગીલો!  
જરાસંધ મહાસેન તેજસ્વી ગર્વ-ઘેલડો. ૨૯

શુદ્ધમાં જય ના દેખું આછેડું સૈન્ય આપણું,  
આવે ના સાથમાં ભૂપ! રાજમંડળ લે-લયું. ૩૦

ભીમ ને પાર્થ લે સાથે ખેંચું શિખ ગિરિમળે,  
દંદસંશ્રામ યાચીને યશ-વિમ્લ નિવારીએ.” ૩૧

વધાબ્યા ધર્મરાજએ, વધાવે ભારતી સલા  
વિચારો મહે વહેલા આ વીરો બેઉ ઉમંગીલા. ૩૨

રાજગૃહ જઈ જોયા સભા મધ્ય વિરાજતા  
રાજરાજેન્દ્રને, આલે તારામંડલ અંદ્રશા. ૩૩

દેખીને દૂરથી રાજા હર્ષ-નાયત નેણથી  
ઉભા સન્માનવા પોતે ઉભા છે સર્વ રાજવી. ૩૪

સ્વાગતે ના પડે પાછો વિવેકી વડવીર એ,  
આસનો યોગ્ય આપીને, આબ્યાનાં કારણો પુછે. ૩૫

“ભારતી યોધરાજેમાં શૌર્યભાન્ડ ભૂપાળ ! છે,  
 દંદયુદ્ધે ગિરિદુર્ગે જેલવા આવીઆ અમો. ૩૬  
 રૂપદ્ર આ સાંભળી વાક્યો, હસ્તીને વેણુ એ વદે  
 અતિથિ-રાજનું માથું મોઢમસ્ત કરે મહને. ૩૭  
 ગજનું ના કૃષ્ણનું દેખું, ગાન્ડીવી ના સમોવડો,  
 પ્રતાપી ભીમને ભાથું ખેલાડી દંદયુદ્ધનો. ૩૮  
 ઉમંગે યોજીએ યુદ્ધ રાજગૃહ રણાડગણે,  
 પધારો રાજ ! પ્રાસાદે મળીશું રંગમંડપે. ૩૯  
 માગધી ભૂપતિસાથે યાચેલું યુદ્ધ ખેલવા.  
 ઉત્સાહે વીર્યમાં વાધી રંગમંડપમાં પડ્યા. ૪૦  
 સંઘામે નૃપતિ ન્યાળ્યો સુખસંપન્ન આપતો,  
 મંડપે યોગ્ય સન્માને અતિથિ આવકારતો. ૪૧  
 શૈલ-રાજસમો શોભે શરીરે જોમથી ભર્યો,  
 પ્રભાવે પૂર્ણ એ ભાસે ત્રિધ્વના ચંડ-રશ્મિઓ. ૪૨  
 પ્રકાશે વિર્યથી ચક્ષુ, નિસ્તેજે અરિની પ્રભા,  
 સિન્ધુની ઘોષનાજેવી છાટેછે વાણીની છટા. ૪૩  
 ચાલ છે કેસરીજેવી, ચાલથી માનવી કળે,  
 ગર્વને ગંજતો મહિમા પૃથ્વીને જે રમે-ભય. ૪૪  
 યુદ્ધ આતુર છે ભીમ, યુદ્ધ-ખીલ્યો મહિ-પતિ,  
 લેટીને ભીડતા યુદ્ધે મલ્લરાજ મહાબળી. ૪૫

હજારો પુરના લોકો, હજારો શૂર સૈનિકો,  
 અધિરા દોડતા આવે હજારો પુર બાળકો. ૪૬  
 સંકેલી ગૃહકાર્યોને વચ્ચે આભૂષણો સજી  
 મંડપે મન્ન થી આવે સેંકડો રૂપમુંદરી ૪૭  
 વિશાળા દુર્ગના ચોકે લાખોની મેદની મળી  
 અખાડે ખેલતા યુદ્ધ બન્ને મહત્ત મહામતિ ૪૮  
 દાવ-પેચવિધે પુરો જરાસંધ નરેન્દ્ર છે  
 જરા ના ઉતરે જોમે કૌરવી યોધરાજ એ. ૪૯  
 પ્રહારે એકબીજાને બાહુના પૂર જોસથી,  
 પ્રહારે મસ્તકે પાદે, પ્રહારે નિજ સ્કંધથી. ૫૦  
 પ્રભાતે યુદ્ધ આરંભે પ્રહોપે શાન્ત સૌ થતા,  
 મુશીળા રાત્રીના રૂપે વીરતા દાવ રૂઝતા ૫૧  
 સ્પર્ધિ સજ્જ પ્રહારોથી લિપ્ત-ગાત્ર બૂપેન્દ્ર છે,  
 દબાયો દાવ ને પેચે નિશ્ચયે ભડ ભીમ છે ૫૨  
 પ્રોત્સાહ્યો શૂરને રાત્રે, મુતેલુ જોમ ભગતું,  
 પ્રભાતે મહામેલોતું ધારમું યુધ્ધ ગાજતું. ૫૩  
 ચંડવેગી કરાધાતે જરામુઘ ચઢે મદે,  
 પ્રાણ પાન્ડવનો લેવા આકરો યત્ન આદરે ૫૪  
 નાંખીને ભીમને નીચે ચુર્ણવા શિર એ જતો  
 માગધીરાજને બૂચે ઉછળી પાર્થ પાડતો ૫૫



- ગર્ભ શુદ્ધ અને વેગે ભીમ ઉગ્ર પ્રહારતો  
ધરાશૈયાવિષે પોઢી સ્વર્ગના માર્ગ સંચર્યો. ૫૬
- પ્રહારે શકના જોમ વૃત્ર મૃત્યુમુખે પડે,  
વારાહી જોમથી વિંધ્યો હિરણ્યાક્ષ ભૂમી લજે. ૫૭
- પળ્યા શું પૃથ્વીના પ્રાણુ? અસ્ત શું ભાનુ રાજનો?  
નિસ્તેજ્યો રાષ્ટ્રનો જ્યોતિ શુદ્ધ નાદે અતિ ખીડ્યો. ૫૮
- “હાહાકાર” થયો રંગે પ્રેક્ષકો પુરમાં પળ્યા  
રાજસંઘ ગયો ગતે આઘાતે ભૂપ-મૃત્યુના. ૫૯
- નમ્ર થૈ શર્ણુ આવેછે શત્રુ-પુત્ર મહારથી  
સન્માનું સ્નેહથી એને વિવેકી વાણુ હું વહી. ૬૦
- દુર્ગ-કારાગૃહે રાખ્યા છતેલા રાજ-પુત્રને  
મુક્ત કીધા અને દીધાં પોતીકાં રાજ્ય એમને. ૬૧
- મૃત્યુના મુળથી છુટ્યા ભીમકેશ પરાક્રમે,  
સ્નેહ-સિંઘ્યા ઉરે ભેળ્યા આનંદા વંદી પાયને. ૬૨
- રાજ-રાજેન્દ્રનો પુત્ર રાજ-સિંહાસને ચઢ્યો  
અમારી મિત્રતા માગી રાજયજ્ઞસુ વિચર્યો. ૬૩
- અશ્વ ને સેનની સાથે દિશાઓ ચાર ધ્રુમવા  
નીકળ્યા પાન્ડુના પુત્રો નરેશોને નિમંત્રવા. ૬૪
- મહેશો મિત્રના ભાવે યજ્ઞ આમંત્રણો ઝીલે,  
કદી કોઈ વિરોધે તો જંગમાં છતતા રણે. ૬૫

- જરાસંધ હણ્યો જાણી પોન્ડે કહેણ મોકલ્યું  
 યુદ્ધનો હડાવ લેવાને યાદવી દળ ઉલટ્યું. ૬૬
- સ્નેહી એ કાશીરાજનો સેના લૈ પુરી આવતો,  
 મિત્રના બળને લેખી ધૈર્ય અંતર ધારતો. ૬૭
- ભીરુએ યાદવીસેના સંઘામે શસ્ત્ર ઉછળે  
 વિદ્યાર્યો શત્રુને ચક્રે, કાશીરાજ રણે ધુમે. ૬૮
- શરાધાતે રિપુ પાડ્યો સ્વર્ગનો માર્ગ એ થકે,  
 ભાગતી અગ્નિની સેના પોકારે યાદવો જ્યે. ૬૯
- સુભટો પુરીએ આવ્યા દ્વારકા વૈભવે વધી  
 વધાવે યદુવીરોને વિજેની મસ્તીએ ચઢી. ૭૦
- યજ્ઞ આરંભશે જાણી પાન્ડવી પુરમાં ગયો,  
 મિત્રને ભેટ દેવાને દ્રવ્ય-રાશિ રથે ભર્યો. ૭૧
- રાજવી દેશદેશેથી રાજ-યજ્ઞસુ આવતા,  
 મોંઘેરી મનમોહંતી અમોલી ભેટ લાવતા. ૭૨
- ભીષ્મ ને કર્ણની સાથે કૌરવો આવતા પુર  
 કૃપાચાર્ય અને દ્રોણ, બ્યાસ ધૌમ્ય ધનંજય. ૭૩
- સત્કારે રાવરાજઓ કુરુરાજ મહાશયજ્ઞ  
 સત્કારે વિપ્ર-ઘેષ્ટોને ગુરુ-પુત્ર મહા-પ્રુધ. ૭૪
- હજારો વિપ્ર ને ક્ષત્રી, હજારો વૈશ્ય શુદ્રકે,  
 પેળવા યજ્ઞને આવે, હર્ષ-સાગર ઉછળ્યો. ૭૫

- સત્કાર્થં શુદ્ધ-વૈશ્યોને, સત્કાર્થં ક્ષત્રી-વિપ્રને  
 સત્કાર્થં શુદ્ધ ભાવો જે રાજતા જનતા મુખે. ૭૬
- સુસ્વરે વેદવિપ્રોની મંત્રની ધૂન ઉઠતી,  
 ભોજને તૃપ્તિ વર્ણોને ઈંદ્રપ્રસ્થ પુરે થતી. ૭૭
- નાદ સંગીતના મોહ્યા ગવૈયા ગાન-નિપુણા  
 રીઝાવે વાદ્ય ને ગાને પ્રેક્ષકો મંડપે જતા. ૭૮
- ઈંદ્રપ્રસ્થ બન્યું જાણે હેમ ને રત્નથી ભર્યું,  
 ઝગે આનંદની જ્યોતે ભાનુથી નભ દીપતું. ૭૯
- સલાને હાથ ભેડીને, વંદીને વૃદ્ધ ભીષ્મને,  
 ધર્મરાજ મૃદુ વાણી શાન્ત-ચિત્ત બની વહે ૮૦
- “મહા વિભૂતિઓ આવી શોભાવે અમસ્થાનને  
 ઉમંગે સ્ફુટ આપીને ઉઝવે કંતુ-રાજને. ૮૧
- દાર્યધુરા વહે હપે સાધવા યશસિંદ્રિને,  
 પુન્ય સર્વ અમારા છે, પ્રહપે દોરવો નમે. ૮૨
- સર્વો આલ્યો પુત્રકેરો, વિરાજ્યા મુગ્ધ મંડપે,  
 અગ્રપુત્ર કર્ણ કોની ? ભીષ્મ જાણુ! કહો મ્હને” ૮૩
- ભરેલા હાસ્યથી મુખે મેઘગંભિર સુસ્વરે  
 દાદાજી બોલતા બોલો સલા એકમને સુષ્પિ. ૮૪
- “નિહાળ્યા પૃથ્વીના ખડો, નિહાળ્યા પુન્યદષ્ટિએ  
 વિશ્વની વિભૂતિઓમાં અગ્ર-પુન્ય શ્રી કૃષ્ણ છે. ૮૫

ચુટેલા પગના જેવું મુઠ શિર ભૂએ પડે,  
 રક્તની ઉપજુ ધારાથી રક્ત વર્ષુ ધરા ધરે. ૧૦૬  
 અરિનો અંત દેખીને સભા આશ્ચર્યમાં હુએ,  
 નહિ છે કે સભામધ્યે રાજની બહારમાં ઉઠે. ૧૦૭  
 યજ્ઞ પુરો થયો ભારે દક્ષિણા દિજને દીધી,  
 ધર્મરાજતણી સેવા મોઢે ભૂપ-ગણે દીધી. ૧૦૮  
 સાર્વભૌમ પદે રાજ્યા સમ્રાટોના શિરોમણિ,  
 રત્ન ને ધનરાશિએ રાજલક્ષ્મી વિરાજતી. ૧૦૯  
 વિદાયો બહાલથી દેતા બહીલે મુખ મહિ-પતિ,  
 અર્પતા મોક્ષિકો રત્નો સ્નેહ સંભારણું કહી. ૧૧૦  
 ✓ સાંભળી ચેદીનું મૃત્યુ હેયામાં શાસ્ત્ર પ્રજ્વળ્યો,  
 વેર લેવા, વિમાને એ શિઘ્ર સિન્ધુ-તટે ધસ્યો. ૧૧૧  
 ભરી આગ્નેય સામગ્રી વિમાને બ્યોમમાં ફરે  
 અંગારા ધીકતા નાંખે, વિસ્તારે વહિને પુરે. ૧૧૨  
 ભાગતા જન, બ્યાપે છે ત્રાસ ને ભય પુરીએ,  
 પુર-રક્ષા કરી પુત્રે ન્યારા બ્યૂહ રચી ખરે. ૧૧૩  
 શતમિ દુર્ગની ગર્જ, સેંકડો વીર ખેંચતા  
 પ્રત્યંચાઓ ધનુષ્યોની, ભુજંગી શર હીસતાં. ૧૧૪

દાણે અદૃશ્ય થાએ ને દાણે એ નલ ધુમતો,  
 વર્ષાવી અસ્ત્ર બ્યોમેથી ળનાવે વીર બ્યાકુળો. ૧૧૫  
 જંગના રંગ મહેં જાણ્યા, દોડતો દ્વારકાપુરી,  
 ભમંતો આલ ભાળ્યો મહેં પુર પ્રાણસ્યમાં અરિ. ૧૧૬  
 ધનુષ્યે શર સાંધીને લેહતો બ્યોમ-યાનને,  
 બાણથી બહાવરો ચૈને શાસ્ત્ર દ્વારવતી ત્યજે. ૧૧૭  
 ખુવારી પુરપોરોની ભાળી શત્રુપુઠે પડ્યો,  
 સાગરે નાસતો શાસ્ત્ર, કિનારે સ્તબ્ધ હું ઠર્યો. ૧૧૮  
 જોમથી ચક્ર ફેંક્યું ને ભમ્ર “સૌલ” થયું નલે,  
 પડ્યો પૃથ્વીપરે, ધાયો ગદા વેરી લઈ કરે. ૧૧૯  
 શાસ્ત્રને દેખીને સામે ધનુષ્યે બાણ યોજતો  
 ભાંગુ એકે ગદા, અન્યે શત્રુ-શિર વિદારતો. ૧૨૦  
 યોધરાજ પડ્યો યુદ્ધે, વિક્રમે યશ મેળવે,  
 થયો ના શાન્ત સંશ્રામ, હંતવક્ર ધસ્યો રહ્યો. ૧૨૧  
 અમારો આત્મ-ખંધુએ ખંધુતા ઉરમાં ધરી,  
 વિચારે પણ થંભ્યો હું, ખંધુતા ન ગણે અરિ. ૧૨૨  
 નિવારું યુદ્ધથી એને શાન્તિથી શબ્દ ઉચ્ચરી,  
 ઉત્તરે શસ્ત્ર સંભાળે, મ્યાનેથી ચમકી અસિ. ૧૨૩

ક્ષત્રી ઉચ્ચગે ભાગે દ્વંદ્વ યુદ્ધ સ્થાપિયો,  
ઉભો હું સર્જ સંગ્રામે, જાંધુતા ન રહે રણે. ૧૨૪

સત્વરે સાધવા મૃત્યુ ગદાના દાવ ખેડતો,  
હસ્તને છેદું હું જાણે, ચક્રે શિર વિદારતો ૧૨૫

✓ થયો શાન્ત રણે શત્રુ, વેર-વિષ શમી ગયું,  
યુદ્ધ આ અંતનું ખેડી, શસ્ત્ર-સંન્યાસ હું ગ્રહું. ૧૨૬.

૧૯-૧-૪૪, ૧-૨-૪૪



- ટેવથી દુષ્ટતા આવી, પોળાઈ પાપસંગતે,  
 દુષ્ટનાના બળે તેનાં મતિયંત્ર ગતિ કરે. ૬  
 શિદ્ધિ ને રાજ્યની સત્તા લોભાવે મન માનવી  
 ગમે તે સાધનો સાધી સિદ્ધિઓ લાવતા મથી. ૭  
 વ્રાતાઓ શકુની સાથે તર્કટી તર્ક ઓ રથે,  
 દીપ્તિમત સભા બાંધી આમંત્રે હસ્તિનાપુરે, ૮  
 પાન્ડુના પ્રજા પુત્રોને લધુઓ કુંતીમાતને,  
 ઉમળકે ઉરના બાણે લેટવા નિજલાન્ડુને. ૯  
 ✓ વિશ્વાસે સજ્જનો સાચા ખેડતા નાંવ સ્હેલથી,  
 વિશ્વાસે તર્કટે રાચી ખેડતા દાવ દુર્ગુણી. ૧૦  
 સફળુણે શુભીએ રાચી ગણે ના દુષ્ટ અન્યને,  
 દેખતાં દુષ્ટતા કેની વિવાદે વિરમયે પડે. ૧૧  
 સભામાં સુખથી બેઠા પાન્ડવો કુરૂ-નંદનો,  
 નંદતા નર્મ-ગોષ્ઠિએ સ્મરી પૂર્વ પરાક્રમો. ૧૨  
 ચર્ચતા દૂતના દોષો, ચર્ચતા રાજ-રીતને,  
 શકુનિ દૂતના ખેલે પ્રેરતો ધર્મરાજને. ૧૩  
 હારતા દાવ રાજેન્દ્ર, પામતા જય કૌરવો,  
 રાજવી રમતો વેગે નશાએ દૂતના ચલ્યો. ૧૪  
 રાજ ને પાટ જોયાં ને દાસ્યમાં બંધુઓ દીધા  
 સ્વીકારે દાસ્ય પોતે ને દાવમાં દ્રોપદી ધર્યાં. ૧૫

- હોડમાં ભૂપ હાર્યા ને કીધી દાસીશી દ્રૌપદી,  
અહીં કેશ સભા લાવે દુઃશિલો શઠ દુર્મતિ. ૧૬
- ઠાઠા ને દ્રોણ બેઠાછે, બેઠા ભારતના પતિ,  
વેરી ત્યાં વાળ જેથીને સંતાપે સુશુણી સતી. ૧૭
- સતીના કોપનો અગ્નિ ભભૂક્યો ભરદ્વાસિએ,  
નીકળે નેણથી જ્વાળા દગ્ધ એ દુશ્મનો કરે. ૧૮
- ડઘાયા દૂર એ નાઠા, નહિ આંખ ઉંચી કરે,  
પ્રહારે પદ્મિની વાણે સભાને પાન્ડુ-પુત્રને. ૧૯
- શકુનિકૌરવોકેરી કળીને કપટી કળા,  
પ્રજ્વળી દ્રૌપદીરોપે લાજ્યો ભારતનો પિતા. ૨૦
- ધિક્કારે છળ પુત્રોનો, ધિક્કારે દૂત-કૃત્યને,  
વિચારી વધૂનાં વેણે રાજ્ય દે શ્રાતપુત્રને. ૨૧
- દૂતના બ્યસને નાથ્યો ક્ષાત્ર ટેકે ફરી રમે  
રાજ્યની દૂત, શુભાવે મળેલાં રાજ-રિદ્ધિને. ૨૨
- અનુભે સાયમાં લેખ વિચરે નૃપ નિપિને,  
જ્વલંતી વેરની જ્વાળા રાજ-રાજેશ્વરી ઉરે. ૨૩
- મુતા પાન્થાળ રાજની સ્યામ-રંગે મુહાસિની  
કંઠે ઉંચી દીસે કાન્તા ભરેલે અંગ ભાસતી. ૨૪
- ઘાટિલે વદને એના ક્ષાત્ર તેજ વિરાજતું,  
નિસ્તેજે આપતા આગે, પ્રભાવી ભવ્ય લાગતું. ૨૫



- સ્નેહસુધાભર્યું દેયું, વળી છે પ્રિય-ભાષીણી,  
 શાત્રુ જોડે સ્વભાવે એ દયાથી દૂર ના હતી. ૨૬
- ધૈર્ય એનું અખૂટું છે, સાંજતી કુડ ના કદી,  
 કુટિલે ધાવ દેવાને બુદ્ધિમત્તા હતી ભરી. ૨૭
- પતિને પ્રાણના જેવા લેખતી રાજસુંદરી,  
 પતિનાં દુઃખ દેખીને ચિન્તા-દગ્ધ બની જતી. ૨૮
- રાજરાજાતણી રાણી સર્વનાં વંદનો ભઈ  
 સ્વભાવે રાજવી-ખાળા મોટેરાં પદ ચોષતી. ૨૯
- વિવેકે ના દીસે ઉણી પ્રીતથી પુણ્ય પુજતી,  
 સ્નેહથી કરીને સેવા પ્રિય એ પુણ્યની ધઈ. ૩૦
- નરેન્દ્રોના હમામે એ જરા ના લાજતી દિલે,  
 ઉત્તરો યોગ્ય દેવાને વાણી તત્પરતા ખરે. ૩૧
- માન મોટાં હઈ મહેલે સંતોને સનમાનતી.  
 દાન મોટાં હઈ ગ્રેમે દિલોને દરકારતી. ૩૨
- હજારો દાસ દાસીઓ રક્ત રૂહે નિજ કર્મમાં,  
 આજ્ઞાને માન લેખીને સત્વરે શિર ધારતાં. ૩૩
- ત્યજીને મહેલની મોલે, ત્યજીને ધનકોષને,  
 ત્યજીને રત્નના રાશિ સીધાવે સતી કાનને. ૩૪
- ધૈર્ય-નષ્ટ નહિ થાય મતિનિશ્ચળ માનવી,  
 અંતાપે ના કદી જેમ શિત-રક્ષિતને રવિ. ૩૫

- મુનિના માનસે મોહી વચ્કલો રાજ ધારતા,  
 વસીને વનના વાસે પુરાતત્વ પીછાનતા. ૩૬
- આપત્તિ આવતી દેખી ટાળવા કષ્ટ કો જનો  
 આકળા થૈ અરિઓને લગાવે ઘાવ કારમો. ૩૭
- કો કો રાચી મનોજ્ઞેએ આપત્તિ આવકારતા,  
 દુશ્મનોથી રહી દૂરે કાળની રાહ ન્યાગતા. ૩૮
- લાલહાની સમાં પેખી ક્રુપ્ધ ના કદી એ ધના,  
 અંતરે શાન્તિ રાખાને કર્તવ્યે રક્ત રાચતા. ૩૯
- સેવતાં વનના વાસો વળી વન્ય સુલોજનો  
 લાગતાં વનવાસીને સુધા ને મહેલથી મીઠાં. ૪૦
- ✓ વર્તમાને ધર્મ તુષ્ટ ભૂત હું રાખતો દૂરે  
 ભાવિસ્વમ્મ લલાંબુરાં આવતાં નહિ અંતરે. ૪૧
- લેટતો વન મિત્રોને નવ્ય જીવન દેખતો  
 મહેલ ને મદુલી રંગો કાળલીલા હું લેખતો. ૪૨
- ઘેરા વિવાદની છાયા દ્રોપદી-વદને વહે,  
 અરિનાં અપમાનોને નહિ એ વિરમરી શકે. ૪૩
- ગણે એ મુજને ગંધુ વિલોકી વીરને વને  
 મુખ્ય હૈયે રડી જહેની, કુમો ના દિલનો શમે. ૪૪
- ત્રીધાં આશ્વાસનો એને, હૈયું શાન્ત બને નહિ,  
 શત્રુના શબ્દ-ગાણોની વેદના ઉર વીંધતી. ૪૫

- “પાન્યાળી ગજની ખાળા” કૃષ્ણા ડોપપુને વટે  
ગણી હુ નજગતની મેવામા મહિપો કહે ૪૬
- વેદના મત્રથી યજ્ઞે સિંચાયા ત્પુણ્ય વાગિએ  
કેશ આ મહીપીકેશ ગ્રહે એ હુ શિવો કરે ! ! ! ૪૭
- હજી મ્હાલે અરિઓ આ, ગજ શાન્ત બુઓ મુએ  
જઠા છે ભીમની શાન્ત, શાન્ત ગાન્ડિવ છે વને ૪૮
- શાન્ત દેવેશશે વીગે કુષ્ટ-કુલ-કેમગી  
જેને જોઈ ગહે કપી દેવ ને દેવનો પતિ ૪૯
- પ્રતાપી મુલગે મ્હાએ, “ખીચારી ગાપડી” બની,  
ધિષ્ઠ છે વીર્ય ને શૌર્ય ટે- જોણે ન જાગવી ૫૦
- ✓ પિતા ના, પુત્ર ના મ્હારા, પતિ ના, બધુ એ નહિ,  
લક્ષ્મી મૃત્યુ જો આવે” જોવી બેલાન થે દળી ૫૧
- મ્નેહીના હુ ખ-પૃત્તાતો શાન્તિ મ્હારી વિદારતા,  
કુષ્ટતા જનની દેખી હૈયા ધૂણ-હિણા થતા ૫૨
- આવેગે ઉતરે જોત્યો “કૃષ્ણા ! છે સત્યકાળે  
ક્રોધ ત્હાને હુદે લાયો ખાગવા વહ્નિન વેરીને ૫૩
- ✓ પ્રતિજ્ઞા હુ કરી જોણ રોગાશે ગિપુઓ રહ્યે  
પત્નીઓ તેમની રોશે ભરેલી આખ આમુએ ૫૪
- મહાગરી થશે નિષ્ઠે લાવિમા શુભદર્શને !  
પ્રતિજ્ઞા ના ચળે મ્હારી લવે હિમાચળે ચળે ૫૫

પ્રતિજ્ઞા સુણીને મહારી પ્રહર્યા પાન્ડુનંદનો,  
મોદતી દ્રોષદી દિલે આહ્વાદા વીર ચાદવો. ૫૬  
કુરો હું ચાદવો સાથે પાછો દારવતી પુરી,  
પિતાને માતને સોને કુઃખની કથની કહી. ૫૭



જન્મથી યોગ જામેલો વિકાસ્યો બુદ્ધિના બળે,  
મહાર્યો અભ્યાસના જોમે, સિદ્ધિએ પ્હોંચતો પુરે. ૫૮  
વેદ વેદાન્તના જ્ઞાતા જ્ઞાની—ચક્રચુડામણિ.  
પધાર્યા એક દી પુરે, સુધર્મા સુજ વંદતી. ૫૯  
એકાન્તે બ્રહ્મને લેલ્યો, કળાઓ યોગની કળી  
વિદ્યા આંગિરસે બોધી તૃપ્ત્યાઓ સૌ ગઈ શમી. ૬૦  
રત્ર આરંભતા સંત, જ્ઞાનચંદ્રકળા ખીલી,  
અહોરાત્ર રહી પાસે સેવતો સંતતે યતિ. ૬૧  
નિશા મધ્ય જતાં નિત્યે ધ્યાન-મગ્ન મુનિ બને,  
સામગાનતણા ઘોષે પ્રભાતે પ્રાન્ત એ ભરે. ૬૨  
રાત્રીઓ ગાળતા કોઢી ઋષિ અધ્યાત્મ ચિન્તને,  
અનાસંગી મહાયોગી જ્ઞાતા ને પૂર્ણ લકિતએ. ૬૩  
ઓઝ્જ્વીલી મુખકું એનું, છટા છે બ્રહ્મ-તેજની  
વાતાવર્ણ ઉજાળે છે દીપ્તિએ લકિત-યોગની. ૬૪  
કર્મ-નિષ્ટ કરે કર્મો આરાધે ઈષ્ટદેવને,  
અજ્ઞાની ધ્યાન્ત ગાઢાં તે લેદતા જ્ઞાન-રશ્મિએ. ૬૫

ભરેલા અક્ષના ભાવો શાન્તદાન્ત ઋષિહૃદે,  
 પાપીઓ પાપને ભૂલે પ્રજનાં પુણ્યદર્શને. ૬૬  
 ગંગાના ક્ષોતશ્રી બેટી વર્ચસ્વી વાણુ વિરૂની  
 ઉદારી ઉન્નતિ આપે ઝાંખી એ અક્ષ-દષ્ટિની ૬૭  
 સ્ત્રીધાવ્યા આશિસો દેઈ દૃષ્ટા એ પરતત્વના,  
 હૈયામાં ઠોરીને સત્યો અક્ષ-અક્ષાન્ડનાં ગદ્યાં. ૬૮



એક દી આવતો ફૂત પાઠવ્યો પાન્ડુપુત્રનો  
 વૃત્તાંતો આપવા વેગે, બોલે બોલ મુઠે ભર્યો. ૬૯  
 “ઠોરવો સાધ સંશ્રામે વિરાટે પાન્ડવો પ્રીછ્યા,  
 ઠોરવો હાર પામીને હસ્તીપુર પથે વળ્યા, ૭૦  
 મત્સ્ય-રાજે સુતા શાણી પાર્થ-નંદનને દીધી,  
 આમંત્રે જાનની સાથે મત્સ્ય દેશે યદુમણિ !” ૭૧  
 જાણીને જય મિત્રોનો આનંદે યાદવો કુલે,  
 વિરાટે જાન જાની ને મુલદ્રા સાથ સંચરે ૭૨  
 આસનું શ્રેષ્ઠ પેખીને ગાય મંગલ મુસ્વરે,  
 હાસ્ય-ઉન્નવળ કાન્તિઓ દિશા ઉત્સાસથી ભરે. ૭૩  
 ઉત્સવે અમને ભેટે વિરાટે પાન્ડુનંદનો  
 વિરૂમરી વિપતો દેખી ઉગતો ભાનુ ભાગ્યનો. ૭૪  
 નરેશે શ્રેષ્ઠ સન્માને વધાવ્યા યદુવીરને,  
 લગ્ન આનંદની મોજો માણતા સૌ મહોત્સવે. ૭૫

- સંતાપે વૃક્ષ વીલાયાં વર્ષા-વારિથી ખીલતાં,  
 સુલક્રા દ્રોપદી હૈયાં વધુ પેખી પ્રકુલ્લતાં. ૭૬
- લાડ લેખી વડિલોનાં પાર્થ-પુત્ર રીઝયો ઉરે,  
 પ્રહરે પાન્ડવો લાળે શૌર્ય પુત્રમુખે તરે. ૭૭
- સંતોષ્યાસ્વાગતેસૌને, સંતોષ્યાસ્નિગ્ધ વાણીએ  
 ધરી ભેટો મહામુલી મત્સ્યેશે લગ્ન-ઉત્સવે. ૭૮
- કરારો દૂતમાં કીધા દીર્ઘ-દષ્ટિ સુયોધને  
 પાળવા પૂર્ણ રીતીએ પાન્ડવો હૃદય મોકલે. ૭૯
- “પૂર્ણ ના અવધો વીતી પાન્ડુપુત્રો થયા છતા,  
 ફરીથી તેર વર્ષોના નિવાસો વન રાખવા.” ૮૦
- વાક્ય આ ગર્વથી ગોલે સભા સન્મુખ કૌરવો,  
 નકારે રાજ્યના હક્કો દેઈ દોષ દગાતણો. ૮૧
- ભીષ્મ ધિક્કારતા વેણો, દ્રોણ ધિક્કારતા અને  
 વિદુરે સઘ ધિક્કાર્યાં, સભા એ ના અનુમુદે. ૮૨
- લહી સામ્રાજ્યની શક્તિ, ભોગબ્યું મહારાજ્યને  
 પચેલું કાળનાં જોમે રાજે કૌરવ આગ્રહે. ૮૩
- વળેલો પુરથી પાછો ફત સદેશ આપતો  
 “રાજવી! આપના દાવા નકારે કુરુનંદનો.” ૮૪
- અંતરે ધર્મરાજના વાણુનો ઘાણુ વાગતો,  
 આવતા સુદનો ઓળો વિવાદે નૃપ નાંખતો. ૮૫

મહાસામ્રાજ્યમાં મહાલી નીતિમાં નિપુણ થયો  
કુરરાજે કરી મૈત્રી શિવ સંધિબળે વધ્યો. ૯૬

આવતો સત્વરે પુરી અર્જુને વળી આવતો,  
માગતા મહાય મહારીએ, તર્કના પંકડું પડ્યો. ૯૭

✓ “વિરામ્યો મુદ્ધનાદેથી હેવે રાજ્ય ગ્રહું નહિ,  
એક પક્ષે રહું હું ને સેના રહે અન્ય પક્ષની.” ૯૮

વાક્ય મહાર્ અભિનંદી અર્જુને મુજને ગ્રહ્યો,  
સ્વીકારી યાદવી સેના કુરરાજ કુડ્યો ઘણો. ૯૯

મિત્રની મદદે ખેડાંચ્યો, આનંદા પાન્ડુનંદનો,  
આનંદા શૂર સેનાનિ, આનંદા મિત્રનાં દળો. ૧૦૦

દયા પ્રેમ અને શાન્તિ દંભને ફેંકતાં દૂરે,  
ધર્મ સંજય સંબોધે ઉવેળી મુદ્ધરીતને. ૧૦૧

“અંકમાં જ્યેષ્ઠ બાપુના ઉછર્યા પાન્ડુનંદનો,  
પિતાનાં લાડ દીધાં ને દીધોએ ભાગ રાજ્યનો. ૧૦૨

ભીષ્મ ભારતના દાદા બાણુતા ન્યાય ને નીતિ,  
ઉદ્વેગે બોલ ના કેએ ભલે હો સ્વર્ગનો પતિ. ૧૦૩

✓ નાશ હું કુળનો ન્યાયું સમીપે દેશનાશ છે,  
ભારતી રાજવીઓનું ક્ષેત્ર આ વીરશેન છે. ૧૦૪

બચાવો આ વિનાશથી વંદનીય વરિહ! ઓ!  
આપો આદેશ પુત્રોને સ્વામી! સર્વસમર્થ છો, ૧૦૫

[૧૧૬]

પિતાની પાસ ઝેંઝાડો સંદેશો અમપુત્રનો,  
શાન્તિનો શોખ છે ઉરે, નહિ યુદ્ધ વિલાસનો. ૧૦૬

આપશે પાંચ ગામો જો આપના પાંચ પુત્રને,  
ઘીકારી હર્ષ-સતોષે વંદીશું પુન્ય પાયને" ૧૦૭

લઈ સંદેશ રાજનો પુર સંજય સંચરે  
ગન્યો ભથ્થેન હું હોયે લાવિયુદ્ધ-વિચારણે ૧૦૮

૧૬-૧-૪૪, ૧-૨-૪૪.





(૧૩)

## વિષ્ટિ-ભારતી યુદ્ધ.

- સંસારે માનવી યાત્રા સંકટોથી ભરી હીન્ને,  
કષ્ટને કાપવા યત્નો કરી માનવતા હીન્ને. ૧
- ✓ રાજ્યના કૃટ વ્યાપારે હેયાં માનવનાં બને  
સજ્જ પાપાણુજેવાં જ્યાં સ્નેહસૌહાર્દ ના ટકે. ૨
- બાળભાતુ નભે ભાસ્થો આટોખ્યાં સર્વ આદિદે,  
હસ્તિનાપુરમસ્થાને જોતર્યો રથ વેગીલો. ૩
- સાત્યકી સાયમાં લીધો, ઉપાડયા અશ્વ દારૂકે  
પડયા તે પુરના પથે, ઉડતા શું મહાજવે? ૪
- મંદ-વેગી વહે વાયુ, તાળાં તેજ તરૂપરે,  
શસ્ત્રશાળી બન્યાં હોત્રો પ્રભાતે મોદ-મત્ત છે. ૫

- ઉમંગી ઉઘમી લોકો કુશળા કૃષિકર્મમાં  
સૂરીલા રાગમાં ગાતા રક્ત રૂઢે નિજ ધર્મમાં. ૬
- ગાડીધ્વજ પેખીને ચોકારો “જય”ના ઠરે  
વધાવી પ્રેમીલી વાણે આશિસો ઉચ્ચ ઉચ્ચરે. ૭
- ✓ શિદિવંત જનો દીસે રસેપૂર્ણ ધરા ભરી,  
લતા ખે વૃક્ષના દેહે રમ્ય સુંદરતા ઠરી. ૮
- કુરુદેશે વૃક્ષસ્થાને ગંધ્યાએ રથ ધંલીઓ,  
શાન્ત એકાન્ત બાળીને ધ્યાન-મગ્ન બની ગયો. ૭
- પ્રાતઃકર્મ કરી જહેલાં, પ્રસ્થાને રથ ઉપડયો  
મધ્યાહ્ને વિશ્રમી છાયે સંધ્યાએ નગરે પાડો. ૧૦
- સામેયે લીધ્મ ને દ્રોણ, સામન્તો ને સભાસદ,  
ઉભા ગાન્ધારી-પુત્રો ત્યાં, નિહાળ્યો નામુયોધન ૧૧
- સતકારે લીધ્મ સ્નેહથી, સંબંધી કોરવો વળી,  
દ્રોણ આશિસ આપે ને પ્રાસાદે મંડળી પળી. ૧૨
- અહંકારે અધુ આપું પુર કોરવશજનું,  
સ્વાગતે સજ્જ મોહનું પૌરમંડળ પારખું. ૧૩
- નાગરી વનિતાઓનાં વિનોદી વદનો હીસે  
સન્માને પુષ્પ-વૃષ્ટિએ ઉમંગે મધુ-વાણીએ. ૧૪
- ઉચ્ચ મંદિરમાં ઉભા ભેટે ભારતના પતિ,  
દેમ સિંહાસને સ્નેહે સત્કાર્યો વિદુરે વળી. ૧૫

કરીને હોમની વાતો રજા લે કુર-સ્વામીની,  
રજા લે ભીષ્મ દાદાની, રજા લે વિપ્ર-વર્યની, ૧૬

ઉઠ્યા સૌ, વિદુરે જાણ્યો હસ્ત મ્હારો અને દીધા  
પ્રેમથી ઘર પોતાને અથગો પામતા બધા. ૧૭

પ્રાસાદો આગવા દીધા કાર્યાર્થી કુરૂનંદને,  
આથહો અધિકા કીધા રાજ્યરીતે સુયોધને, ૧૮

સ્વાગતો સ્નેહીનાં સાચાં સૌહાર્દે દિલ ખેંચનાં,  
સ્નેહસુધાભર્યાં નેણાં અમોલી શાન્તિ આપતાં. ૧૯

વૃત્તાંતો પાન્ડુપુત્રોનાં સુણાવ્યાં મહુ રાત્રીએ,  
વૃત્તાંતો કુરરાજનાં સુણાવ્યાં વિદુરે મ્હને. ૨૦

પ્રભાતે મંદિરે બેઠા રાજપુત્ર પધારીઆં,  
“સભાએ ભૂપતિ બેઠા, દર્શનાતુર છે” વધા ૨૧

સભાએ સંચર્યા સર્વ લબ્ય શાન્તિભરી સભા,  
કુરૂભૂપ થયા ઉભા ભીષ્મની ભર સ્વાગતા. ૨૨

સમીપે કુરરાજના રત્નસિંહાસને મ્હને  
બેસાડ્યો આદરે, મ્હારા સામે સર્વ સભા બુઝે. ૨૩

બનેલા શાન્ત રાજને વાણ હું વિમળી વદું,  
“પૃથ્વીના રાજકુળોમાં કુરુકુળ દીપ્ત્યું” વધુ. ૨૪

મદ્દગુણે, શ્રુત વૃત્તોમાં, આચારે, શ્રેષ્ઠ નીતિએ,  
પ્રજા ને સુજા વીરો છે પ્રજા-કલ્યાણ-રક્ત છે. ૨૫

- વિશુદ્ધી ઓમ-પુત્રીના જાયા ચંડ-પરાક્રમી  
 મોઢેરા રાજનૈપુણ્યે, કુરુકુળ શિરોમણિ. ૨૬
- દષ્ટિએ વ્યાસના જેવા દ્રોણ આચાર્ય દીપતા,  
 ભૂતને લક્ષમાં લેઈ લાવિના ભાવ લાજતા. ૨૭
- સત્ય-સંધી કર્મ-સાધુ ટેકીલા કુરુ-કુળના,  
 ધિંગા એ ધર્મનાજ્ઞાતા, નીતિ ને ન્યાય દષ્ટિના. ૨૮
- વિદુરે દેશદેશોમાં દીપાવ્યું : કુરુ-કુળને,  
 મંત્ર-દષ્ટા ત્હમારા છે નાહું જોડો જડે જગે. ૨૯
- ભારતી રાજસંઘે છે ખ્યાતિ શૂર સુયોધન,  
 વીર્યમાં વશમાં સ્નેહે પ્રખ્યાતિ પાન્ડુનંદન. ૩૦
- પાન્ડવો કૌરવો આજે સામસામા રણે ઉભા,  
 નહિ શોભા સુરાન્યોની વેર ને ઝેર જ્યાં જમ્યાં. ૩૧
- કુડતું કાઢવું મૂળ, કુટતું ના ફરી કઢી,  
 બુદ્ધિને ઘેરતું રહેજે લાવતું દષ્ટિ વિદ્યુતિ. ૩૨
- વિશ્વને વશમાં રાખે પાન્ડવો કૌરવો મળે,  
 નહિ દેવેન્દ્રની સેના વિગ્રહે વિજયી બને. ૩૩
- રાજવી ! સંપમાં જોશો ઐય આ એષ્ટકુળનું  
 જાન્નેની મૈત્રીમાં જોશો એય ભારત દેશનું. ૩૪
- ત્હમારા સંપથી શાન્તિ રાજ્યે રમ્ય ભારતે,  
 કળાએ વળી વ્યાપારે રાજ્યે દેશ સિદ્ધિએ. ૩૫

ધર્મનું લેખ વાધે જ્યાં ધર્મ—નિષ્ઠ વીરાગ્રણિ,  
ધર્મ ને જય સાથે છે, લક્ષ્મી ને ભૂતિ છે લળી. ૩૬

સાધવું કુળનું શ્રેય, સાધવું શ્રેય દેશનું,  
વિનાશે નાંખવો દેશ વિનાશે કુળ નાંખવું, ૩૭

સૂત્રધાર ત્હમે તેના નૃપતિ! નયચક્ષુ છે,  
વિચારે વિબુધો શાણા! પ્રશ્નના મુલ્યજાણુ છે. ૩૮

જ્ઞાનમાં વયમાં વૃદ્ધ કુરરાજ! પિતામહ!  
વાગ્ધો આ વિશ્વનું શ્રેષ્ઠ! વિનવે યદુનંદન. ૩૯

મનસ્વી રાજ્યના નેતા! રાજ્યધુરા વહી ત્હમે,  
મતિ—જોમે ઉકેલ્યા છે કુટિલા રાજપ્રશ્નને. ૪૦

વિલાસે રાજ્યનીતિના ચિત્તકાં તરળોળ છે,  
વિખ્યાતાં વિશ્વરાજ્યોનું અંતરે અતિજ્ઞાન છે. ૪૧

શ્રેય સત્કારજો ઉરે મિત્ર—મુગ્ધ મુયોધન!  
ઉંચકો કુળને ઉંચે વિનવે યદુનંદન. ૪૨

પધાર્યા ભારતીભૂષો, પધાર્યા વીર સૈનિકો,  
ક્ષાત્ર ધર્મતણા કમે મતિમંડિત ક્ષત્રીઓ. ૪૩

રાચતા ધર્મ—યુદ્ધે ને ક્ષેત્રમાં વીર—શેનની  
અલિલાષા જવલંતી છે અંતરે નિજ ટેકની. ૪૪

ત્હમારા શ્રેયમાં ભાળું શ્રેય હું જનતાતણું,  
ત્હમારા નાશમાં ભાળું શૂન્ય ક્ષત્રીય વંશનું. ૪૫

- વિચારો એય દનેહીનું વીર્યશાળી મુયોધન !  
 શ્રેમ સત્રીય વંશોનું, વીનવે યદુનંદન. ૪૬
- અહંતાએ રહી રાચી એય સાધી નહિ શકો,  
 અહંતાએ રહી રાચી નાશનો પંથ ન્યાળશે. ૪૭
- ન્યાયને નીતિથી રાજનું પ્રોદું પ્રાણક્ય પામશે,  
 યોજીનેજ મહાયજ મહાસામ્રાજ્ય મહાલશે. ૪૮
- ધર્મ છે રાજવીઓનો પ્રશ્નોને પરિચોડવા,  
 નીતિના ત્રાજવે તોગી નિર્ણયો નિત્ય લાવવા. ૪૯
- અસત્યો આંજતાં વિશ્વે, અસત્યે દિલ દોડતાં,  
 અસત્યો આપદા આપી આળદે એ વિનાશતાં. ૫૦
- સત્ય છે સ્કંધ સ્મૃતિનો બ્રહ્મ વર્ચસ્વી સત્ય છે,  
 સત્ય આનંદનો સિન્ધુ, સત્ય એ ધર્મ એટ છે. ૫૧
- દનેહને નાણુવો સત્યે, સત્ય ના તરછોડ્યો,  
 સત્ય-પોષેલ સામ્રાજ્યે અખૂદું બળ ન્યાળશે. ૫૨
- નદી ને નિર્ઝરો ભેળે, ભેળે નિઃસીમ સાગરો,  
 ભેળે વ્યોમ વિશાળાં ને ભેળે આ પૃથ્વીના પટો. ૫૩
- સકોએ રાચ્યો મા ને સકોએ સત્ય ના મળે,  
 દીર્ઘ દિદિ ગ્રહો દિલે, ભૂમાએ મુખ સાંપડે. ૫૪
- મહારાજ્યોત્ષ્ણી શક્તિ વિશાળે મન વાધતી,  
 જામતી જનના મુખે પ્રજાકેરી પીછાનથી. ૫૫

- સ્વાર્થના તાંતુ છેદીને, નિશ્ચયે એકચિત્તથી,  
 પળાંતાં સત્યના પંથે વધે તર્કસ્વ વેગથી. ૫૬
- મળે દૈવી કૃપા મોટી, અને સંકલ્પસિદ્ધિને  
 સમીપે ન્યાળશેો નિશ્ચયે શુદ્ધ માનવ-ધ્યેયને. ૫૭
- સગા છે, સ્નેહી છે મહારા, સદાયે સનમાનતા,  
 વહુછું તાકય સ્નેહેથી, વિચારો શ્રેય સર્વનાં.” ૫૮
- વિરામી વાણુ મહારી ને ઉચ્ચરે નૃપ પુત્રને  
 “વિચારો વેણુ શૌરિનાં, મિથ્યા એ ના કહી વદે.” ૫૯
- સમર્થ વચનો મહારા લિખ્મ દ્રોણુ વિદુરજી,  
 સભા મધ્યે વિરાજેલા સમર્થ સર્વ રાજવી. ૬૦
- મંત્રશાળામહીં પેઠા સ્તંભો જે કુરુરાજના,  
 કરંતા ગૂઢ ગોષ્ઠિઓ, વિધાતા ભાગિ ભાગ્યના. ૬૧
- વિચારી વળતા સર્વ, પુરોગામી સુયોધન.  
 નિશ્ચયે સોહતી કાન્તિ, ગતિમાં સ્થિરતાળજ. ૬૨
- “ભૂમિ સોયઅણી આવે એટલી એ નહિ મળે,  
 જણાવો કુંતીજાયાને,” ફેંક્યાં વેણુ સુયોધને. ૬૩
- ધર્મ રાજસભા સ્તબ્ધ, સ્તબ્ધ ભારતનો પતિ,  
 સ્તબ્ધ ગાહજેય ને દ્રોણુ, સ્તબ્ધ મિત્ર ને અરિ. ૬૪
- “શૌરિ! માને નહિ મહારું જહ્કી પુત્ર સુયોધન,  
 ન્યાય હાલિ ત્હમારી છે, યોગ્યછે પુત્રગંધન. ૬૫

- કાર્ય-સિદ્ધિ થવા યત્નો યોજતો શૂર સંતતે,  
 ✓ નિમ્ન જો માર્ગમાં આવે ભેવડો વેગીલો જને. ૮૬
- યુદ્ધમાં સેનના હૈયે ઉત્સાહે પ્રાણ પોષતો,  
 ડમ્પીલો નાગ જો દેખો ગર્વ-મૂર્તિ રહે ગણો. ૮૭
- કુરુરાજપ્રતિ લક્ષિત કર્ણના ઉરમાં વહે,  
 મિત્રના શ્રેયમાટેના મંત્રમાં મશહૂર જો. ૮૮
- ગાળાભાનુસમી કાન્તિ લાગતી વાડ વિક્રમે,  
 યુદ્ધમાં વીર્યથી ખીલી સ્વરૂપે ઉગ્ર જો જને. ૮૯
- સંકટે, યુદ્ધમાં, સુખે, ધુમતો અતિ ખંતીસો,  
 પ્રાણજ્યે શૌર્યમાં કાઢ્યો ઉછાળે યોધ ટેકીલો. ૯૦
- ✓ ઠાન ને સ્નેહના કાર્યે ફેંકતો દૂર સ્વાર્થને,  
 નહિ સંકોચ હેયામાં અર્થતાં પ્રાણ પ્રેમને. ૯૧
- ભારતી ભૂપતિઓનો ધર્મરાજ. શિરોમણિ,  
 પ્રીતિનાં ચંદ્રકિમ્બજે અસ્ત છે અન્યરાજવી. ૯૨
- ભરેલાં ધર્મ ને ન્યાય અંતરે દૃઢ બાંધ્યથી,  
 ચળે ના નીતિના પથે નિશ્ચયે આગ્રહે રહી. ૯૩
- ધૈર્ય આ ધર્મરાજતું આપતું વધુ નિપતે,  
 ક્ષાત્ર રહે ઘડ્યું બાણે મુનિમાનસ વિધિએ. ૯૪
- ચાહતા વિશ્વમાં શાન્તિ, યુદ્ધને અવગુણતા,  
 નહિ સંઘામમાં કોઈ નિરૂત્સાહ જની જતા. ૯૫



ગૃહે હો કે રણે હો એ કદીએ નહિ કોપતા,  
સત્ય ને શીળથી રાજ્ય આર્યદેશં દીપાવતા. ૯૬

દાખેવી જોમ એ જંગે રાચતા રંગ શૌર્યને,  
સત્ય ને શાન્તિ પ્રાણદ્યે રોચતા સર્વના હૃદે. ૯૭

ભીમ એજસ્વી યુદ્ધે છે ચંડવીર પરાક્રમી,  
દેખીને દેહનું જોમ હૈયાં નીચાં પડે નમી. ૯૮

ગદાએ દેહના જેવી, કંપતો વેરી દેખીને,  
શત્રુની સેનને ભેદે ગદાદાવ રમી રણે. ૯૯

માનહાનિ નહિ વેઠે, પ્રહારે ઉગ્રતા ધરી,  
સંકટે શાન્ત એ ના રૂહે, યુદ્ધોન્મત્ત મહાબળી. ૧૦૦

ધર્મની રાજનીતિ તો ભીમને નહિ ભાવતી,  
પિતાતુલ્ય ગણી પુજે, ચાલે ના અવળી ગતિ. ૧૦૧

પાર્થ છે પ્રિય બ્રાતાને, દ્રૌપદીપ્રિય એ થયો,  
સ્નેહથી પ્રિય મિત્રોને, દેશનો બંધુ એ બન્યો. ૧૦૨

વિદેશે દેશમાં વિશ્વે જ્યાંતિ ગાન્ડિવ ગાજતી,  
હેવ દેવેશની રૂઢાએ ચાપીયકયુડામણિ. ૧૦૩

હારમાં બાણ કાતિલાં શત્રુનાં મર્મ છેદતાં,  
હરે સંહાર સેનાનો ઉગ્ર વ્યૂહ ઉડાવતાં. ૧૦૪

શત્રુને હાર દેવાને જંગે ના જંગમાં જરી  
યશસ્વી યુદ્ધમાં પેખી પ્રજ્વળે કર્ણ દેવથી. ૧૦૫

ભારતી લડવીરોમાં ભીષ્મનો એ સમોળડો,  
કોરવો કંપતા જોઈ ગાન્ડિવે શર યોજતો. ૧૦૬

~~~~~

યુદ્ધ આરંભવામાટે ઉતર્યાં સૈન્ય ક્ષેત્રમાં,  
સેનાનિમૈનિકોકેશ ક્ષાત્રતેજે મુખે ભર્યાં. ૧૦૭

સારથિ પાર્થનો થેને હયો હાંક્યા રણાડગણે,  
દષ્ટિએ ચોદિશે દેંકી ભાજે પાર્થ મમાજને. ૧૦૮

વિદ્યોક્ષ્યા પુત્ર્ય ને પુત્રો, વિદ્યોક્ષ્યા વડિલો વળી,  
વિદ્યોક્ષ્યા જંધુ ને મિત્રો, અને ગાત્ર ગયાં ગળી. ૧૦૯

✓ “સંહારે સ્વજનો યુદ્ધે પામવા રાજ્ય પૃથ્વીનું ?  
કર્મ ઘોર દીક્ષે આ તો અધર્મી દુષ્ટ પાપીનું. ૧૧૦

ત્રીલોકી રાજ્યને માટે આવું કૃત્ય કરે નહિ.”  
જેઠો વાણ વહી વેગે રથે પાર્થ મહામતિ. ૧૧૧

✓ કર્મ, જ્ઞાન, અને ભક્તિ પાર્થને રણ બોધતો,  
યોગ-યુક્ત જનાવીને યુદ્ધમાં વીર યોજતો. ૧૧૨

હોય જ્યાં જંધુનો સ્નેહ દેવ ને રૌષ ત્યાં હવે,  
વેર-વાયુ વધી વેગે ધીકાવે રણઅગ્નિને. ૧૧૩

✓ પ્રતાપી ભીષ્મના વીર્યે વ્યાકુળા રણ પાન્ડવો,  
શસ્ત્ર-સંન્યાસ ભૂલ્યો ને મહું હું હસ્ત આયુધો. ૧૧૪

દેખીને હસ્તમાં શસ્ત્ર ભીષ્મ શસ્ત્ર મુકે દૂરે  
ઝીલવા સ્નેહીનાં જાણે પ્રુલ્લી છાતી કરે ત્વરે. ૧૧૫

નિવારે પાર્થ સંવેગે, લેતો સારથ્ય લાગુને,  
 શિખંડી બાણવર્ષાએ ભીષ્મને પાડતો રણે. ૧૧૬  
 ભૂકંપે ઉગાડી જાણે હિમગિરિ પડે ભૂએ  
 વિશ્વને આંજતો ઉગ્ર ધૂમકેતુ ધરા ઢળે, ૧૧૭  
 દેવ કો દાનવી સુદે પૃથ્વીએ સ્વર્ગથી સરે  
 ✓ નિરાટી ભારતી યોદ્ધો શૂર શૈથ્યાવિષે સુએ. ૧૧૮  
 સ્તબ્ધ છે પાન્ડવી યોદ્ધા, કૌરવી સેન સ્તબ્ધ છે  
 સ્તબ્ધ છે પૃથ્વી ને વાયુ સ્તબ્ધ છે દેવ સૌ નલે. ૧૧૯  
 ભેમથી ક્ષત્રીઓ ઝુઝયા, એવો જંગ નહિ થશે,  
 સ્વર્ગથી તેજ દેવેનાં ઉતર્યાં છે મહીતળે. ૧૨૦  
 કૌરવો, ભીષ્મ ને કર્ણ કુમારો પાન્ડુપુત્રના,  
 ભારતી ભૂપતિ મોટા હોમાયા રણયજ્ઞમાં. ૧૨૧  
 રોયાછે ધર્મરાજ ને રોયા રાજકુટુંબીઓ,  
 વિદ્યોધનું જનતા રોવી, રોતો ભારત શોકીલો. ૧૨૨



(૧૪)

પાન્ડવોનો અન્ધમેઘયજ્ઞ-પ્રભોધ-સુદામો,  
ચદુકુળ વિનાશ.

દિવ્યતા દુર્ગુણે ઘેરી અસ્ત-તેજ અને ત્વરે,  
હવાયું વેલથી વારિ નષ્ટ-કાન્તિ અને હ્રદે. ૧  
દ્વેષ-શમ્યાવિષે મુગા સૈનિકો મહારાજવી,  
વિપદેથી વળ્યા રાજા, આછી છે વૃત્તિ આસુરી. ૨  
નિશ્ચયે દંડતા ધારી મૃત્યુને દૂર રાખતો  
ભીષ્મ ભારત-સેનાનિ વીરશેનવિષે મુતો. ૩  
આધારી ભેટતો ભાવે આર્થ-ધર્મ-વીરાશ્રિ,  
તપસ્વી ને મહાસત્વ, જ્ઞાન ને નયનોનિધિ. ૪  
ઋષિઓ દિવ્ય દષ્ટિના ગેઠા પાસ રણાગ્રભણે  
ઉચ્ચરે વાણુ હંડી ને શીખવે પાઠ પ્રજાને. ૫  
“એકચક્રે ધરેલી આ રાજ્યધુરા કરે મહો  
દેવનું દેવું દેવાને યજ્ઞનું કાર્ય આદરે. ૬

શ્રોત ને સ્માર્ત કર્મોના સ્નાતા વિપ્ર વરાવળે,  
પ્રજ્ઞનાં શ્રેય સાધીને વિદ્વ ને પ્રજ્ઞ પેાવળે.” ૭

પુત્રને બોધ દે દાદા સીધાવ્યા સ્વર્ગલોકમાં,  
ધર્મ સંભાળતા રાજ્ય પુન્યને લઈ પુરમાં. ૮

સ્મરીને ભીષ્મની શિક્ષા, શાન્તિથી શોચીને ઉરે,  
સલાની સંમતિ લેઈ અશ્વમેધ યજ્ઞે પુરે. ૯

✓ ઉત્તરા વધુએ આપ્યો એ સમે જન્મ પુત્રને,  
ચેતના-શૂન્ય દીસંતો, લાડકો ગત-પ્રાણ એ. ૧૦

વિલાપો કરતાં કુંતી, દ્રૌપદી વિલપે ઘણું,  
મુલદ્રા બ્યાકુળી શોકે, રાજકુળ દુઃખે ભર્યું. ૧૧

ધર્મ ને સત્ય પ્રાણલ્યે સંચાર્યા પ્રાણ પુત્રમાં,  
ચેતનાવંત છે ચક્ષુ, રહેછે રાજબાળ ત્યાં. ૧૨

પ્રશાન્તિ પામીઆં વૃદ્ધો, આનંદે યુવતીજનો  
પ્રમોદા પાર્થ ને રાજા, પ્રમોદા પુરવાગીઓ. ૧૩

આમંત્ર્યા યાજ્ઞિકો યજ્ઞે આમંત્ર્યા વેદબ્યાસને,  
યજ્ઞદિક્ષા દિલે દેતા કૃષ્ણાને રાજરાજને. ૧૪

✓ વળાવે યજ્ઞનો વાણ, પ્રેરેછે પાર્થ રક્ષવા,  
સામન્તો સાથ આમન્ત્રે નરેશો ભારતે બધા. ૧૫

ચોદિશે ધુમીને આવ્યા અશ્વ મુલદ્ર રક્ષકો,  
માનીને ધર્મની આણ આવતા યજ્ઞમાં નૃપો. ૧૬

મહામોદે મહામુલો મહાયજ ઘયો પુરો,  
રાજરાજેન્દ્ર પૃથ્વીનું દિલ્લેને દાન આપતો. ૧૭  
વિદ્યમયે સ્તબ્ધ છે વિગ્રો, પુણ્યના પૃથ્વી આહવા,  
આપતા અવનિ પાછી આહકો માર્ગ શ્રેયના. ૧૮  
મંત્રોપ્પા દિલ્લેને દાને, મૌક્રિકે બંધુમિત્રને,  
રતનથી રાજવીઓને અમોલી ભેટ આપીને. ૧૯  
યજ્ઞનું કાર્ય આટોપી વિદાયો મિત્ર આપતા,  
સ્નેહભીનાં યતાં નેણા વિયોગી બહાલીડાં યતાં. ૨૦



પુરીએ આવતા પ્રજા, યોગીઓ વળી જ્ઞાનીઓ,  
વિવિધે જ્ઞાનરંગેલો થતો ત્યાં ભોધ ધર્મનો. ૨૧  
ત્યાગીને કર્મ કે બેઠા કે બની કર્મમાં શૂરા  
શુભરે છાંદગી થજે સ્વર્ગની બળમાં પુર્યા. ૨૨  
યોગીઓ યોગ ચેષ્ટાએ નિર્ગમે રજની દીને  
થઢે ના ચિત્ત ભક્તિએ માર્ગ જે ઉચ્ચગામીનો. ૨૩

- ✓ લોકસંગ્રહને માટે સંભાધ્યાં કર્મ જ્ઞાનીને, -  
સંગ ને ક્ષણના ત્યાગે પ્રભોધ્યાં કર્મ કર્મીને. ૨૪
- ✓ જ્ઞાન-નિષ્ટા ગ્રહેલાને બતાવ્યા ભાવ ભક્તિના,  
કર્મ-નિષ્ટ બનેલાને જ્ઞાન-ભક્તિથી ભીજવ્યા. ૨૫
- ✓ ભક્તિભીનાં કરી દેયાં, યોગીને યોગ સાધવા  
પ્રેરતો જ્ઞાનના ભોધે પરાનંદ પ્રમાણવા. ૨૬

- વિધિઓ યજ્ઞના ન્યારા પ્રજોધ્યા મનુવંશને,  
સમત્વે યોગને સ્થાપ્તો સર્વમાં પ્રભુ પેખીને. ૨૭
- ✓વાળ્યાં હૈયાંતણાં જોડેણા લક્ષિતા રાજપંથમાં,  
વૈશ્યો, સ્ત્રીઓ તથા શુદ્રો રક્ત લકિતરસે થયાં. ૨૮
- શોધતાં શર્ણુ સ્વામીનું દીનતા હૃદયે ધરી,  
અર્પીને સર્વ સ્વામીને ધ્યાન-મસ્ત રહે જાની. ૨૯
- મૃષ્ટિનું શ્રેય વાઝીને સેવા-મગ્ન સદા રહું  
વિચરી શ્રેયના પથે આશાઓ અંતરે ભરું. ૩૦
- નહિ જન્મતાણું આદિ મૃત્યુ એ નહિ અંત છે,  
અનંતે જીવણું એતો સદાનું સિદ્ધ સત્ય છે, ૩૧
- દેવી-વૃત્તિ-ભર્યા દેહી ઉર્વિ ઉચ્ચે ઉછાળશે,  
માનવો યોગીઓ થીને ઉન્નતિ શિખરે જશે, ૩૨
- અને આ વિશ્વ હોંસેથી પ્રેમનાં પેય પામીને  
સત્ય ને એકતા જોમે વાધશે પ્રગતિ-પથે. ૩૩
- ←————→
- દિનને છે પૃથ્વીના દેવો, પુણ્ન હું તેમની કડું,  
સાધવા તેમનાં શ્રેયો પ્રાણ દેતાં નહિ ડરું. ૩૪
- ખુશ્યો દારીદ્રના કંપે સુદામો મિત્ર માહરો,  
અચીન્ત્યો આવતો પુરી જાનીને પ્રેમ-ખડાવરો. ૩૫
- દૂરથી આવતો દેખી પલંગેથી પડ્યો કુદી,  
લેટતો ભાઈને લાવે રાણી સ્તબ્ધ રહી ઠરી. ૩૬

- શરીરે હાડ ને ચામ, કેશનાં ગુંચળાં થયાં,  
આછેરાં ફાટલાં વસ્રો વાયુથી ઉડતાં બધાં. ૩૭
- સ્મરીને પૂર્વનો સ્નેહ, દેખી દારીદ્ર સ્નેહીનું,  
અશુનું પુર આવે ને આંખું છે તેજ નેણનું. ૩૮
- ✓ મુદામો વિણ સંકોચે કંઠમાં કર મુકતો,  
લરેલો ભાવ હૈયામાં ભરી આંખે થતો છતો. ૩૯
- હૈયું મ્હારું મળ્યું હૈયું મિત્રનું મુજ મંદિરે,  
વિકાસી વાધીઆં જન્ને છાયા સૂર્યાસ્તના સમે ૪૦
- ✓ હૈયાનાં નિગૂઢાં તત્ત્વો બુદ્ધિ એ ના કદી કળે  
સતારે લબ્ય સંપદે દિવ્યતા દિવથી ઝરે. ૪૧
- ✓ મિત્ર મ્હારો જન્મે કૃષ્ણ મુદામો સઘ હું થયો,  
પ્રભાવે પ્રેમ-ગોષ્ઠિના લેહલાવ ગળી ગયો ૪૨
- જનેલી છૂર્ણ આ સષ્ટિ તેજ નૂતન ધારતી,  
યોવને મસ્ત શું ચોલે માનિની મદમાં ચલી. ૪૩
- ત્વરાથી દોડી દાસી અર્થ સામગ્રી લાવતી,  
પળાળું મિત્રના પાદો, સેવામાં રક્ત રૂકિમણી ૪૪
- મિત્રના પાય વંદીને કદે છે મિષ્ટ વાનીઓ,  
લોજનો હેમ થાળીમાં ધરાવે બ્રહ્મને અહો!! ૪૫
- લરેલી લાલીની લેટો વસ્રમાંહી છુપાયલી,  
મુઠી મુખે મુકું, રોષ રાણીએ ઝડપી લીધી. ૪૬



- સુદામો મોદ-માતેલો હૈયાના ભાવ ભાળીને  
એવેલાં આશ્રમે સ્વપ્નો સિદ્ધિએ સમીપે જુએ. ૪૭
- લજ્જતગુ લાજતી રાણી, સ્મિત-રંજીત મુખથી  
પુછતી ભાણીનાં શ્લેષ શિશુઓને સ્મરે વળી. ૪૮
- નિલોકી મિત્રનો વેષ, દેખીને મુખની છવિ,  
કળી દારીદ્ર હૈયામાં, રૂકિમણી ચિંતને પડી. ૪૯
- કાળજી રૂપિ-પત્નીનું ચિન્તાના કોળ કોરતા,  
સંતતિ દુઃખમાં દેખી દિલ અંગાર ધીકતા. ૫૦
- મિત્રને મોકલ્યા નિઃશ્ચે પૂર્વ-પ્રીતિ સ્મરાવવા,  
સખાની શિદ્ધિ રીઝીને આપત્તિ અંત આણવા. ૫૧
- વિચારી હેમ ને રત્નો મોકલ્યાં દાસ દામીઓ.  
સંપત્તિ અખૂટી આપી, સુદામો નહિ જાણતો. ૫૨
- વિરક્તિમાં રહ્યો રાચી સંતનો એ શિરોમણિ,  
નહિ તૃષ્ણા કદી એને, નહિ ચિંતા ચિતે વસી, ૫૩
- પળી ગૈ રજની આખી પૂર્વવાતો સ્મરી સ્મરી,  
હૈયામાંહી મહાજામે સ્નેહ-રેલો વહી રહી. ૫૪
- ગોઠિની ગમ્મતો માણી રાણી હર્ષ હૃદે ધરી  
હૈયાની એકતા જોઈ પ્રકુલ્લી અંદનીસમી. ૫૫
- ✓ મીઠાપે મિત્રના મોટી સરિતા મુખની વહી  
વિખૂટાં પડતાં આવી વેદનાઓ વિયોગની. ૫૬

- યાદવો રાજનેતાઓ, યાદવો રણ-રંગીલા,  
ભારે રિદ્ધિતણા સ્વામી, લક્ષ્મીના સર્વ લાડીલા. ૫૮
- રાજતા રાજ-મંદિરે, હાથી ને હથ રાચતા,  
વૈભવે લહેરતા પુરે સ્વર્ગનાં મુખ માણતા. ૫૮
- યુદ્ધને નયવિદ્યાએ યદુવંશી પ્રકાશતા,  
ભારતી ભૂપતિઓમાં શૂરા સન્માન પામતા. ૫૯
- વિપત્તિઓ વિલોકી છે, વિલોક્યા વિજયે ઘણા,  
વધાવે વીર્યશાળીને ભાવે ભારતની પ્રજા. ૬૦
- સ્વર્ગશાં વૈભવે મુખે વિલાસે મન પ્રેરતાં,  
દ્વયણે આવતાં સાથે, અધોમાર્ગ સરી જતા. ૬૧
- મત્ત છે રાજ-રિદ્ધિએ, મત્ત એ લક્ષ્મીના બળે,  
મત એ દેહના બેભે, મત છે કીર્તિ ને યશે. ૬૨
- મિષ્ટાન્ને પેટને પુરી મહાપાન સદા કરે  
પ્રાસાદે પાડતા બુભે, અભાને માર્ગ આથડે ૬૩
- મળીને મંડળે કોઈ જોડતા જોડ ઘૂતના,  
હારને છતમાં નિત્યે લાખજોની રાખ દેખતા. ૬૪
- દમામે ઘૂતના દાર્વે, તોફાનો નગરે વધ્યાં,  
વેર ને ઝેર વાધતાં રોપાયાં ખીજ નાશનાં. ૬૫
- દુખ્યા એ દુષ્ટ આચારે પાપવૃત્તિ પ્રવેશતી,  
લપ્પાઈ લાજ તો રહેતી બ્રહ્મ છે શુદ્ધ જે મતિ. ૬૬

- ગાનને નાચના રંગો મંદિરે મંદિરે રચે,  
ખાન ને પાનથી ખીલી ફાંલ ને દુર્ગુણો વધે. - ૬૭
- અંધકો, યાદવો, લોભે અનીતિ શિખરે ચઢ્યા,  
“હવે તો નાશ નિશ્ચે છે” શાણા શાન્તચિતે વદ્યા. ૬૮
- ધૂત ને મધને માટે શાસનો કરૂં આકરાં,  
પૂરનો પટ વાધતો નિર્જળા ગાંધ એ ગન્યા. ૬૯
- હિંસાઓ હીન વૃત્તિની મધમાંસ નિવેધતા  
સેંકડો સુર હું લાણું, નહિ કે લક્ષ આપતા. ૭૦
- ✓ નહિ સન્માનતા સંતો વડિલો ના પ્રમાણુતા,  
સ્વેચ્છાચારે હવે ચાલે, દેહને દેવ માનતા. ૭૧
- અનીતિ યાદવોકેરી વિલોદી જનતા પુરી  
નિસાસા નાંખતી બોલે “સદાચાર ગયો:ઉડી.” ૭૨
- ✓ દીપની પાસ અંધારૂં સંતતે વળગી રહે,  
પુનિતાં પુણ્ય તીર્થોમાં પાપ પુનઃ જન્મ્યા કરે. ૭૩
- ઉજ્જોધ્યો ધર્મ મહેં નિત્યે વૈશ્યો પુણ્ય પથે વધ્યા,  
છતાં યાદવકુળોમાં નિંદકર્મ-પરંપરા. ૭૪
- બ્રહ્મતા નિજ લાન્ડુની ઉદ્ધવે દેખી દષ્ટિએ,  
પણ્યો વિષાદનાં કૂપે નાશને નજીકે ગણે. ૭૫
- ✓ “સુધારો કે ઉપાયે ના અધર્મી પાશવી સ્થિતિ ?  
ગધા છે આપના ગાંધુ, ઉઘાડો દ્વાર સન્મતિ. ૭૬
- ઉદ્ધવે ઉચ્ચર્યાં વેણી લોંકાયાં તીરશાં હૃદે,  
ગાંધુને વેરીને સૌને સમાને લેખતો મને. ૭૭